

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FILOZOFICKÉ FAKULTY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KRAJ BEZ DĚJIN?

REGIONÁLNÍ DĚJINY UHLÍŘSKOJANOVICKA
VE VÝUCE NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Vedoucí práce: PhDr. Jana Zahradníková

Autorka práce: Lucie Hrbková

Studijní obor: D – Z/ZŠ

Ročník: 5.

2013

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 20. 7. 2013

Poděkování

Ráda bych vyjádřila svůj dík paní PhDr. Janě Zahradníkové za vstřícnost a laskavost, kterou mi projevovala při psaní této diplomové práce. Za ochotu při vyhledávání regionální literatury děkuji pracovnícím Státního okresního archivu v Kutné Hoře a Českého muzea stříbra v Kutné Hoře.

ANOTACE

Diplomová práce se věnuje problematice zařazení regionálních dějin do výuky na druhém stupni základní školy. Pozornost je zaměřena na didaktickou hodnotu regionálních dějin a geografie místního regionu, potřebu spolupráce školy s místní komunitou a na možnosti kooperace dějepisu a zeměpisu při probírání regionálních témat.

Specifika výuky regionálních dějin jsou prezentována na příkladu regionu Uhlířskojanovicka. Tento region je přiblížen z historického i geografického hlediska. Součástí diplomové práce je seznam literatury a zdrojů, které mohou sloužit k poznání tohoto regionu. Diplomová práce obsahuje výsledky empirického šetření, které zjišťuje míru regionální identity obyvatel Uhlířskojanovicka.

Závěrečná část diplomové práce předkládá metodické materiály, které jsou zaměřené na výuku regionálních témat a vycházejí z reálií Uhlířskojanovicka.

ANNOTATION

The thesis is about the issue of inclusion regional history into teaching at the second grade of elementary school. It is focused on didactic value of regional history and geography of local region, needs of cooperation between school and local community and possibility of cooperation between history and geography in studying regional topics.

Example of studying regional history is shown at the area of Uhlířské Janovice. There is a closer look at this region from historical and geographical point of view. The thesis includes the list of literature and other sources which may be used to get more information about this region. It also contains results of empirical investigation, which discover the degree of regional identity of population of Uhlířské Janovice area.

The final part of the thesis suggests methodological materials focused on teaching regional topics, which are based on facts of Uhlířské Janovice area.

OBSAH

ÚVOD	8
1 REGIONÁLNÍ DĚJINY A GEOGRAFIE MÍSTNÍHO REGIONU VE VÝUCE NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	12
1. 1 Vymezení pojmů	12
1. 1. 1 Pojem regionální dějiny	12
1. 1. 2 Pojem geografie místního regionu	15
1. 1. 3 Historická vlastivěda a historická regionalistika	17
1. 2 Regionální témata ve vztahu k cílům vzdělávání na základní škole.....	21
1. 2. 1 Vzdělávací dokumenty a postavení dějepisu	21
1. 2. 2 Současné trendy ve výuce dějepisu	27
1. 2. 3 Regionální témata ve výuce na základní škole	30
1. 2. 3. 1 Regionální dějiny	30
1. 2. 3. 2 Geografie místního regionu	32
1. 2. 3. 3 Průřezová témata.....	33
1. 3 Zařazení regionálních témat do výuky z didaktického hlediska.....	36
1. 4 Interakce školy a veřejnosti	41
1. 5 Mezioborová spolupráce při výuce regionálních témat.....	46
1. 5. 1 Spolupráce v rámci jednotlivých vyučovacích předmětů	46
1. 5. 2 Možnost integrace dějepisu a zeměpisu.....	48
1. 5. 3 Projekty ve výuce.....	50
2 UHLÍŘSKOJANOVICKO	53
2. 1 Město Uhlířské Janovice v současnosti	53
2. 2 Geografie Uhlířskojanovicka	57
2. 3 Uhlířskojanovicko v minulosti.....	60
2. 3. 1 Historický vývoj Uhlířskojanovicka	60
2. 3. 2 Dějiny Uhlířských Janovic.....	64
2. 3. 3 Židovské osídlení v Uhlířských Janovicích	73
2. 4 Regionální literatura a zdroje informací	77
2. 4. 1 Literatura.....	80
2. 4. 2 Kvalifikační práce.....	83
2. 4. 3 Dokumenty uložené v SOkA Kutná Hora	84
2. 4. 3. 1 Archivní materiál	84

2. 4. 3. 2 Seminární práce	93
2. 4. 4 Fotografie	93
2. 4. 5 Ostatní zdroje	94
2. 5 Empirické šetření zjišťující míru regionální identity obyvatel	
Uhlířskojanovicka	95
2. 5. 1 Cíle, metody a techniky šetření	95
2. 5. 2 Získané informace a jejich interpretace	99
2. 5. 2. 1 Struktura respondentů	99
2. 5. 2. 2 Výsledky empirického šetření	100
3 METODICKÉ NÁVRHY VÝUKY REGIONÁLNÍCH TÉMAT	105
NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	105
3. 1 Regionální tematika v 6. ročníku	107
3. 1. 1 Mapa mého světa	108
3. 1. 2 Historie naší rodiny	110
3. 1. 3 Lidé na Staré Kouřimi	113
3. 2 Regionální tematika v 7. ročníku	117
3. 2. 1 O Ptáčkovi a cestě z Pirkštejna k milířům	118
3. 3 Regionální tematika v 8. ročníku	127
3. 3. 1 Uhlířskojanovické náměstí	128
3. 4 Regionální tematika v 9. ročníku	133
3. 4. 1 Ani vidu, ani slechu... ..	135
ZÁVĚR	139
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	140
PŘÍLOHY	150

ÚVOD

„KRAJINA,

*kteřá byla donedávna něco samozřejmého,
dobrého leda tak pro turisty, fotografy a staromilce všeho druhu,
stala se téměř najednou čímsi víc – něčím,
co nás zakotvuje v nejistém proudu světa,
čím se odlišujeme od ostatních národů
a co zakládá nejenom naši kulturu a identitu,
ale i naše bohatství.“¹*

Uhlířské Janovice jsou malé, obyčejné město ve východní části středních Čech. Nejsou velkým sídlem ani důležitým dopravním uzlem, netyčí se nad nimi památná hora, neleží na soutoku velkých vodních toků, v jejich blízkosti se nenachází žádná významná vodní nádrž, a dokonce k nim nepatří ani starobylý hrad či krásný zámek. Jen nad náměstím se honosně tyčí barokní kostel sv. Aloise s rozpadající se fasádou a na stáří zdejšího osídlení odkazuje románsko-gotický kostelík sv. Jiljí. Uhlířské Janovice zdánlivě nejsou ničím výjimečné, a přesto svou autentičnost mají. Pro Janovice je nejtypičtější to, že je z nich všude blízko. Vždyť hlavním město je vzdáleno jen šedesát kilometrů, v okruhu třiceti kilometrů se nacházejí významná města Kutná Hora, Kolín, Čáslav, Benešov i další památná místa jako je Kouřim, Sázava, Bylany u Kutné Hory a Český Šternberk. V okolí Uhlířských Janovic proběhly mnohé bitvy, které se zapsaly do dějin celé země, jako byly husitské bitvy u Malešova a u Lipan, podivné obléhání hradu Sion a slavná bitva u Křečhoře, známá též jako bitva u Kolína.

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na možnosti výuky regionální historie Uhlířskojanovicka na základní škole. Existuje množství způsobů, jak region Uhlířskojanovicka vymezit, přitom je nutno mít na paměti, že se hranice vymezeného regionu mohou v čase proměňovat. Takovýto poznatek ovlivnil i koncepci této diplomové práce. Uhlířskojanovicko lze pojmut například jako nejbližší okolí města Uhlířských Janovic, jako část středního Posázaví, jako území Sdružení obcí mikroregionu Uhlířskojanovicka a středního Posázaví, nebo jako součást okresu Kutná Hora, potažmo jako východní periferii Středočeského kraje. Diplomová práce se zaměří

¹ Václav CÍLEK – Vojen LOŽEK a kol., *Obraz krajiny. Pohled ze středních Čech*, Praha 2011, s. 125.

na vybrané úseky historie města Uhlířských Janovic a pokusí se zachytit některé vnější vlivy, které působily na něj a na jeho blízké okolí. Cílem tedy je upozornit jak na vnitřní procesy, tak i na vnější impulzy, které oblast Uhlířskojanovicka formovaly. Bude-li v této práci použit termín Uhlířskojanovicko, bude jím míněno různě rozsáhlé území s centrem ve městě Uhlířských Janovicích, které tvoří přirozené jádro oblasti mezi klidnou řekou Labe na severovýchodě a nezkrotnou Sázavou na jihozápadě.

Tato diplomová práce si stanovuje několik různorodých cílů. Jedním z předních je sestavení seznamu regionální literatury a zdrojů informací, které mohou učitelé použít pro přípravu svého vyučování. S tím souvisí vytvoření metodických návrhů, jež budou zaměřeny na vybrané úseky historie Uhlířskojanovicka. Neméně důležitá je také snaha ukázat, že i na první pohled nezajímavá lokalita kdesi ve středních Čechách má potenciál, který lze ve výuce využít, a samozřejmě vnitřní potřeba autorky proniknout do minulosti míst, která jsou jí blízká. Diplomová práce se nepokouší podat úplný obraz dějin Uhlířských Janovic, jelikož zpracování dějin obce vždy vyžaduje podrobné studium rozmanitého souboru pramenů a zasazení zjištěných skutečností do širšího kontextu zkušeným odborníkem. Pro účely této diplomové práce není podstatné detailní zachycení minulosti města, ale spíše snaha nahlédnout do proměn jednoho regionu a v jeho vývoji postřehnout vlivy, které podobným způsobem formovaly mnohá místa naší vlasti. Zařazení regionálních témat do výuky má svůj potenciál především v tom, že mohou usnadnit pochopení širších dějinných souvislostí, vedou ke kritickému myšlení a prohlubují v žácích vědomí regionální identity.

Diplomová práce je členěna do tří kapitol. První kapitola se věnuje problematice výuky regionálních dějin a místního regionu na základní škole. Hlavním posláním školního dějepisu je podpořit vznik a rozvoj historického vědomí žáků a tím usnadnit jejich orientaci v čase. Podobný cíl má i výuka zeměpisu, která má vést k ukotvení jedince v geografickém prostoru a k poznání přírodních a společenských zákonitostí v krajině. Tyto požadavky je u žáků vhodné rozvíjet nejprve skrze regionální témata, která jsou pro ně atraktivní a emocionálně blízká. Současné pojetí základního vzdělávání podporuje zařazení výuky regionálních témat v hodinách dějepisu i zeměpisu, ale nabízí také široké pole působnosti pro mezioborovou spolupráci, při níž nemusí jít vždy jen o realizaci školních projektů. Skrze regionální materiál je žákům možné předvést, že svět, ve kterém žijeme, není černobílý, ale je poskládan z různých stupňů šedi. Žáci by si při regionálně zaměřené výuce měli lépe osvojit schopnost vnímat události z různých úhlů pohledu, kriticky je hodnotit a být schopni utvořit si vlastní názor na danou problematiku. Metodice výuky regionálních dějin se věnoval Lubomír Svoboda², Josef Bartoš, Jindřich Schulz a Miloš Trapl uvádějí zasvěcený odborný výklad o regionálních dějinách³ a moderní pohled na výuku školního dějepisu přináší práce Dagmar Hudecové, Denisy Labischové a Blaženy Gracové.⁴ O změnu zeměpisného vzdělávání se snaží Hana Kühnlová a Dana Řezníčková.⁵

Druhá kapitola se podrobněji věnuje regionu Uhlířskojanovicka. Přináší jak historický, tak i geografický pohled na tuto oblast a snaží se zdůraznit především ty aspekty vývoje, které vedly k současnému stavu. Důležitou částí je seznam literatury, dokumentů a dalších zdrojů informací o Uhlířskojanovicku, který vychází z materiálů Státního okresního archivu v Kutné Hoře a Českého muzea stříbra tamtéž. Podrobnější zkoumání oblasti Uhlířskojanovicka v těchto institucích neprobíhá, protože zde převládá badatelsky silné téma historie stříbrného města Kutné Hory, potažmo celé oblasti Posázaví. Výjimkou je nejnovější práce Karla Kibice a Vojtěcha Vaňka o středověké sakrální architektuře na Kutnohorsku⁶ a zájem Aleny Kašparové a Marka

² Lubomír SVOBODA, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*, České Budějovice 1986.

³ Josef BARTOŠ – Jindřich SCHULZ – Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*, Olomouc 2004.

⁴ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2008. Dagmar HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku dějepisu. Výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*, Úvaly – Praha 2007.

⁵ Hana KÜHNLOVÁ, *Život v našem regionu. Příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*, Plzeň 2007. Dana ŘEZNÍČKOVÁ a kol., *Náměty pro geografické a environmentální vzdělávání: výuka v krajině*, Praha 2008.

⁶ Karel KIBIC – Vojtěch VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012.

Lauermanna o židovské obyvatelstvo⁷. Regionální literatura Uhlířskojanovicka tak vychází především z poznatků shromážděných již před sto lety místním učitelem Josefem Ledrem⁸. Součástí této kapitoly jsou výsledky empirického průzkumu, který se pokouší zjistit míru regionální identity zdejších obyvatel.

Poslední část práce přináší metodické návrhy výuky regionálních dějin Uhlířskojanovicka. Snaží se najít pro každý ročník druhého stupně základní školy nosné hlavní téma, podrobněji rozpracovává školní projekt a navrhuje historickogeografickou exkurzi. Vytvořené metodické materiály mohou inspirovat učitele i jiných stupňů vzdělávání a změnou reálií mohou být aplikovány na jiný region.

Sepsáním této diplomové práce by autorka chtěla ukázat, že momenty z regionální historie lze využít ve výuce na základní škole i v případě malého města, u něhož by mohl vzniknout dojem, že se v jeho minulosti a v minulosti jeho okolí nic významného neudálo.

⁷ Alena KAŠPAROVÁ – Marek LAUERMANN, *Zapomenutí sousedé. Židé v Čáslavi a Uhlířských Janovicích*, Kutná Hora 2007.

⁸ Josef LEDR, *Dějiny města Uhlíř. Janovic*, Kutná Hora 1909.

1 REGIONÁLNÍ DĚJINY A GEOGRAFIE MÍSTNÍHO REGIONU VE VÝUCE NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

1. 1 Vymezení pojmů

1. 1. 1 Pojem regionální dějiny

*„Každý člověk pocítuje jistou míru potřeby
znát historické souvislosti vývoje místa či regionu,
ve kterém žije či ve kterém vyrůstal.“⁹*

Láska k domovu vede mnohé laiky i profesionální historiky ke zkoumání minulosti místa, odkud pocházejí. Příkladem toho je nepřehledné množství vlastivědně zaměřených prací vydávaných v regionálních sbornících¹⁰ a také celoživotní dílo historika Josefa Petráně, který se pokusil zachytit dějiny českého venkova na základě detailního pohledu do minulosti své rodné vesnice.¹¹

Poznání místní historie se věnuje specifický vědní obor – regionální dějiny¹². *„Regionální dějiny mají dvojjediný úkol, totiž být specializovanou součástí celé historiografie a zároveň směřovat k poznání dějin daného regionu pro jeho vlastní sebepoznání a vlastní potřeby.“¹³* S historií mají regionální dějiny společný objekt i předmět studia a také mají shodné metody práce, nejsou tudíž samostatnou vědní disciplínou. I z tohoto důvodu byl regionální přístup kritizován, jeho zastánci pro něj však našli vhodné opodstatnění, které ve své práci shrnul Josef Bartoš následovně: *„Základní důvod oprávněnosti regionálně zaměřeného historického bádání spočívá*

⁹ Petr VOREL, *Základy historické regionalistiky*, Pardubice 2005, s. 28.

¹⁰ Na neprofesionální provedení některých regionálně zaměřených publikací poukazují Josef BARTOŠ – Jindřich SCHULZ – Miloš TRAPL, *Regionální dějiny. Stav, problémy a výhledy*, Acta universitatis Palackianae, Historica 29, 2000, s. 25 – 26.

¹¹ Srov. Josef PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011. TÝŽ, *Dvacáté století v Ouběnicích*, Praha 2009. TÝŽ, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001. TÝŽ, *Mikrohistorie aneb O nedějínách*, in: *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, Praha 2003, s. 201 – 208. TÝŽ, *Odchod obyvatel z ouběnické obce za prací ve druhé polovině 19. století*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 40, 2000, s. 139 – 149. TÝŽ, *Vzpomínka na oběti heydrichiády v Ouběnicích a okolí*, Ouběnice 1992. TÝŽ, *Barokní socha sv. Josefa v Ouběnicích*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 31, 1991, s. 163 – 166. TÝŽ, *Ouběnice – středověká ves na Podblanicku*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 18, 1977, s. 205 – 251. Josef PETRÁŇ – Lydia PETRÁŇOVÁ, *K dvoustému výročí založení školy v Ouběnicích*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 19, 1978, s. 237 – 280.

¹² V této diplomové práci jsou pojmy *regionální dějiny* a *regionální historie* považovány za synonyma.

¹³ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Stav*, s. 22.

v tom, že dějiny jako historický proces probíhají vždy v určitém čase a v určitém prostoru.“¹⁴

Pojem regionální dějiny můžeme chápat ve dvou významech. Buď bude zkoumaný region znázorňovat oblast větší než stát, nebo bude zachycovat oblast menší. První pojetí vymezení regionu je vhodné mimo jiné při vytváření povědomí o evropské vzájemnosti, druhé je přínosné při budování vztahu k místům, jež nás obklopují.¹⁵ Terminologické vymezení regionálních dějin není jednoznačně dáno, i proto mohou být z regionálních dějin někdy vyčleňovány tzv. dějiny místní, které se vztahují ke konkrétním sídelním lokalitám. Pro regionální dějiny je typické, že se snaží komplexně zachytit všechny aspekty minulosti vymezeného regionu a tím se pokoušejí přispět ke globálním dějinám tak, jak to již několik desetiletí požaduje hnutí Annales.¹⁶

Pojetí regionu a jeho historii zhodnotil například ve své studii Václav Bůžek¹⁷ takto: moderní regionální historiografie podle něj přináší jednak „*individuálně prožívanou a sdílenou globální dějinnou skutečnost v konkrétním místě, neboť přispívá k identifikaci lidí a skupin s přirozeným prostorem hodnot, tradic a kultur jejich každodenního života*“, jednak „*regionální dějiny vtahují příjemce výsledků bádání do obecných dějů lidské civilizace.*“¹⁸ Josef Petráň region vnímá „*jako část celku disponující stejnými nebo podobnými znaky, jejichž soubor se historicky proměňuje. Ve srovnávacím pohledu lze vymezit různé soubory těchto znaků, jejich odlišnosti od regionů sousedních a vztah k etnický, sociálně nebo kulturně nadřazenému celku.*“¹⁹ Josef Bartoš poukazuje na skutečnost, že „*pro společenské vědy a historii bylo již jednoznačně přijato, že region zde neznamená jenom nějaké území, ale že pod tímto pojmem chápeme společenskou strukturu či lidskou pospolitost na určitém území, tedy teritoriální lidskou skupinu.*“²⁰

Vymezení konkrétního regionu by mělo být učiněno podle kritérií geografických, územně-správních, sociálních a ekonomických.²¹ Je třeba uvědomit si, že regionální dějiny zkoumají minulost prostoru, který se neustále, byť zvolna,

¹⁴ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 6 – 7.

¹⁵ D. LABISCHOVÁ – B. GRACOVÁ, *Příručka* s. 170 – 171.

¹⁶ Srov. Milena LENDEROVÁ, *Pojetí regionálních dějin u představitelů francouzské školy Annales*, in: J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době, Semily 1996, s. 117 – 123. Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví. Škola Annales (1929 – 1989)*, Praha 2004.

¹⁷ Václav BŮŽEK, *Region v historickém diskurzu*, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 5 – 13.

¹⁸ Tamtéž, s. 11 – 12.

¹⁹ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 13.

²⁰ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 10.

²¹ P. VOREL, *Základy*, s. 46.

proměňuje. Proto je vhodné použít takové vymezení regionu, které reflektuje prostorové vazby, jež působily ve zkoumané době. Nejjednodušší vymezení regionu spočívá v jeho stanovení v hranicích okresů či katastrálních území, je však nutné mít na paměti, že tyto hranice byly stanoveny mnohdy uměle a regionální bádání by se nemělo na těchto pomyslných mezích zastavit. Sociální a ekonomické vazby určitého sídla k hierarchicky vyšším sídlům se v minulosti měnily a tyto změny je potřeba v regionálním bádání zohlednit. K vymezení regionu dochází „*regionalizací, tedy rozčleněním určitého prostoru podle daných kritérií, které umožní sledovat jednotlivé vazby uvnitř příslušného regionu.*“²² Společenské vědy tudíž vnímají region jako společenskou strukturu existující na určitém území a všímají si především různých interakcí, které v tomto celku probíhají.

Vědeckému pohledu na regionální dějiny se dlouhodobě věnuje pracoviště Kabinetu regionálních dějin Univerzity Palackého v Olomouci²³, které pod vedením Josefa Bartoše navázalo na práci Ladislava Hosáka. V současnosti zde působí Jindřich Schulz a Miloš Trapl, kteří se věnují jak teoretickému zakotvení regionálních dějin, tak praktickému zkoumání oblasti Moravy a Slezska²⁴. Zmínění autoři si jsou vědomi nutnosti spolupráce historiků a školy nejen na poli obecný dějin, ale i v oblasti dějin regionálních.²⁵ Regionálními tématy se vědecky zabývají i ostatní univerzitní pracoviště, například Univerzita Jana Evangelisty Purkyně nabízí studijní obor Kulturně-historická regionalistika, historické vlastivědě se na pardubické univerzitě věnuje Petr Vorel, na Masarykově univerzitě v Brně působí František Čapka.²⁶ Možnosti zařazení regionálních dějin do výuky studoval z didaktického hlediska Lubomír Svoboda. Lze tedy shrnout, že regionální historie je dnes uznávanou „*specializovanou součástí prostorového členění historické vědy.*“²⁷

²² P. VOREL, *Základy*, s. 47 a následující.

²³ Podrobněji <http://www.historie.upol.cz/krd.php> [cit. 22. 2. 2013].

²⁴ Blíže výše citované tituly a starší práce Josef BARTOŠ a kol., *Metodické otázky regionálních dějin*, Praha 1981. Stěžejním projektem Kabinetu regionálních dějin je práce na Historickém místopisu Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960.

²⁵ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Stav*, s. 30.

²⁶ František ČAPKA, *Několik poznámek k významu regionálních dějin pro vyučování dějepisu*, in: XIX. Mikulovské sympozium 1989, Brno 1990, s. 69 – 75.

²⁷ Stanislav JULÍNEK a kol., *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004, s. 104. J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 5.

1. 1. 2 Pojem geografie místního regionu

V geografii je region jedním ze základních konceptů.²⁸ Význam tohoto pojmu prošel dlouhým vývojem, od popisu regionu daného výhradně přírodními podmínkami až k sociální percepci. Do 19. století byl region chápán jako striktně ohraničené území pod jednou svrchovanou mocí. Již z vlastního slova region, které pochází z latinského *regere*, tj. ovládat, je patrná snaha odlišit od sebe různé regiony na základě politického členění.²⁹ Geografie se od svých počátků zabývala především popisem regionů. Je to zcela pochopitelné, nejprve bylo potřeba objevit a popsat veškeré oblasti planety Země, až poté mohly další generace geografů provést jejich analytické a syntetické zhodnocení. V 19. století byla geografie pod silným vlivem deterministického přístupu, který tvrdil, že „sociální, ekonomické či kulturní charakteristiky regionu jsou určovány přírodními podmínkami regionu“.³⁰ Hlavními představiteli deterministického přístupu byli Alexander von Humboldt a Karl Ritter.

Jednostrannému působení přírodních podmínek na lidskou společnost konkuroval na přelomu 19. a 20. století přístup francouzského geografa Paula Vidala de la Blanche, označovaný jako geografický posibilismus. V jeho pojetí je region vnímán „komplexně jako výsledek vzájemného působení fyzickogeografických a sociálněgeografických charakteristik“.³¹ V regionech byly hledány jejich jedinečné a specifické znaky. Žákem Vidala de la Blanche byl i zakladatel hnutí Annales Lucien Febvre, který svým multidisciplinárním přístupem k dějinám ovlivnil řadu svých následovníků.³²

Jak již bylo uvedeno výše, region lze vymezit na základě fyzickogeografických, socioekonomických, politických, kulturních a jiných charakteristik.³³ Je nutné rozlišovat mezi objektivním a subjektivním chápáním daného území, které chceme považovat za region. „Ačkoli je většinou region chápán jako objektivní realita, existuje i přístup vycházející z postmodernismu. V tomto případě hovoříme o tzv. koncepční či sociální

²⁸ Václav TOUŠEK – Josef KUNC – Jiří VYSTOUPIL a kol., *Ekonomická a sociální geografie*, Plzeň 2008, s. 371.

²⁹ K tomu blíže Viliam LAUKO – Oliver BAŠKOVSKÝ, *Úvod do regionálnej geografie*, Bratislava 1990.

³⁰ V. TOUŠEK – J. KUNC – J. VYSTOUPIL a kol., *Ekonomická a sociální geografie*, s. 371.

³¹ Tamtéž.

³² Podrobněji k Annales P. BURKE, *Francouzská revoluce*.

³³ Např.: geologické, geomorfologické, klimatologické, biogeografické, administrativní, etnografické, jazykové aj. členění.

konstrukci regionu. Region pak získává subjektivní charakter.“³⁴ Každý jedinec má jiné pojetí svého subjektivně vnímaného regionu. Obyvatelé jednoho místa nemají nikdy stejnou představu o geografickém prostoru, v němž se nacházejí.

Tak jako současná medicína přistupuje i geografie ke zkoumání celku pomocí detailního odhalování jeho částí. Takovýmto postupem získáme podrobnou představu o rozmanitosti území, nezachytíme však obecné vývojové tendence daného prostoru nebo vztah k dalším regionům. Proto je při zkoumání regionů nutný jistý nadhled, s jehož pomocí je možné dospět ke komplexnímu poznání daného sociálně geografického prostoru, rozpoznat různorodé síly, které v něm působí, a stanovit prognózu dalšího vývoje regionu.

Lze konstatovat, že v současné geografii převažuje pojetí regionu jako „*více či méně omezeného složitého dynamického prostorového systému, který vznikl na základě interakce přírodních a sociálně-ekonomických jevů a procesů a vykazuje určitý typ organizační jednoty, která jej odlišuje do ostatních regionů*“.³⁵ Z výše uvedeného je zřejmé, že region není jednoduché jednoznačně vymezit a definovat.

Vymezení výuky místního regionu a jejího postavení v systému základního vzdělávání je podrobněji zpracováno v kapitole 1. 2. Výuka je zaměřena na seznámení žáka s typickými charakteristikami, reálnými a potenciálními možnostmi či ohroženími geografického prostoru, který ho obklopuje. Vhodnými didaktickými postupy žák získá nejen nové vědomosti, ale také rozvíjí své dovednosti při práci v terénu a formuje své postoje a hodnoty při poznávání silných i slabých stránek regionu. Možnostmi výuky místního regionu v rámci vzdělávacího oboru zeměpis se zabývají Hana Kühnlová³⁶, Eduard Hoffmann³⁷ a Dana Řezníčková³⁸, teorií místa v geografii pak Jaroslav Vávra³⁹. Problematice výuky místního regionu se ve svém článku věnuje také Jiří Čekal⁴⁰, který navazuje na průzkumy týkající se výuky tohoto tématu na základních školách v jižních Čechách.

³⁴ V. TOUŠEK – J. KUNC – J. VYSTOUPIL a kol., *Ekonomická a sociální geografie*, s. 373.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ H. KÜHNLOVÁ, *Život. TÁŽ, Tady jsem doma, aneb Poznej dobře svoje bydliště*, Praha 1998. TÁŽ, *Zeměpis místního regionu – příroda, kultura a životní prostředí*, *Geografické rozhledy* 7, 1997, č. 4, s. 116 – 119.

³⁷ Eduard HOFMANN, *Integrované terénní vyučování*, Brno 2003. TÝŽ, *Terénní vyučování* [online], 2005. Dostupné na [www: http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFD/263/TERENNI-VYUCOVANI.html/](http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFD/263/TERENNI-VYUCOVANI.html/) [cit. 22. 10. 2012].

³⁸ D. ŘEZNÍČKOVÁ a kol., *Náměty*.

³⁹ Jaroslav VÁVRA, *Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa*, *Geografie* 115, č. 4, 2010, s. 461 – 478. TÝŽ, *Vnímání místa. Výuka (nejen) zeměpisu nejen poznáváním a hodnocením, ale i*

1. 1. 3 Historická vlastivěda a historická regionalistika

Snahu zachytit dění v obci pro další generace můžeme pozorovat už v prvních lidových kronikách, avšak v 19. století byl patrný prudký nárůst zájmu o českou minulost, včetně regionálně dějinného bádání. Není to překvapivé, protože „nejčastějším a nejpřirozenějším motivem historické práce odborně neškolených autorů byla většinou touha po poznání minulosti rodného kraje a místa.“⁴¹ Vlastivědní pracovníci se zaměřovali na shromáždění pramenů, zakládání muzeí a vydávání vlastivědně orientovaných časopisů. „Výrazným rysem vlastivědy, celostátní i regionální, je to, že si všímá společnosti i přírody, která nás obklopuje, a také té její části, k níž máme nejen rozumový, ale do značné míry i citový vztah, k níž máme blízko, která je naším domovem, působištěm, vlastí.“⁴²

Na počátku 20. století se změnil vztah k regionálním dějinám, o které se začali zajímat i odborně školení historici, např. středoškolské profesori, učitelé, archiváři. Významným mezníkem pro rozvoj regionálně dějinného bádání bylo založení stolice historické vlastivědy na filosofické fakultě Karlovy univerzity. Jejím prvním profesorem byl v roce 1921 jmenován Josef Vítězslav Šimák, spjatý se svým rodným Turnovskem.⁴³ Šimák se více než teoretickým statím, jež by měly vědecky ukotvit vlastivědnou činnost, věnoval praktickému regionálnímu bádání, které bylo v jeho podání naprosto profesionální a dodnes je vysoce ceněno.⁴⁴ Uvědomoval si, „že regionální historik přináší nebo má přinášet do svého oboru něco navíc, totiž důvěrný vztah k místu, jímž se zabývá. Hluboká a zasvěcená znalost konkrétní lokality a citová vazba k ní přinášejí neobyčejné poznatky a obohacují obecnou historii.“⁴⁵ Především díky jeho úsilí se historická vlastivěda stala respektovaným oborem. Šimákovy aktivity se neomezovaly jen na jeho vlastní bádání, působil i při zakládání muzeí, podílel se na

vnímáním s využitím *Yi-Fu Thuanovy koncepce* [online], 2003. Dostupné na [www: http://blisty.cz/art/14798.html](http://blisty.cz/art/14798.html) [cit. 12. 5. 2012].

⁴⁰ Jiří ČEKAL, *Výuka tématu Místní region na 2. stupni ZŠ* [online], 2011. Dostupné na [www: http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFD/13039/VYUKA-TEMATU-MISTNI-REGION-NA-2-STUPNI-ZS.html/](http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFD/13039/VYUKA-TEMATU-MISTNI-REGION-NA-2-STUPNI-ZS.html/) [cit. 12. 5. 2012].

⁴¹ František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 2009, s. 439.

⁴² J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 7.

⁴³ J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době, Semily 1996. Stručně k osobě Josefa Vítězslava Šimáka F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 627 – 631.

⁴⁴ Vyběrově: Příběhy města Turnova nad Jizerou, Soupis památek historických a uměleckých v okrese mnichovohradištském, Středověká kolonizace v zemích českých, Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671 – 1725, Kniha o Housce a další.

⁴⁵ Josef HANZAL, *Místo J. V. Šimáka v české historiografii*, in: J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době, Semily 1996, s. 14.

vydávání vlastivědných periodik a v neposlední řadě předával své poznatky svým žákům.

Druhou významnou postavou historické vlastivědy především ve 30. letech 20. století byl František Roubík⁴⁶, který ji vymezil jako historickou disciplínu. „*Historická vlastivěda obrací svůj zájem především k zemi (vlasti) jako územnímu jevišti života jejího obyvatelstva (národa), snaží se metodami převážně historickými jistit a pochopit vývoj k dnešnímu stavu země a jejího obyvatelstva v jejich vzájemném působení jak po stránce přírodní, tak i z hlediska hmotné a duchovní kultury, pokud jsou jakkoli závislé na přirozených podmínkách, daných přírodními poměry země a jejich vývojovými změnami nebo kulturní tvořivostí obyvatelstva. Česká historická vlastivěda tedy popisuje, zkoumá, uvádí ve vzájemné souvislosti a vysvětluje všechny jevy, jimiž se do tváře vlasti vepsal svým dílem český národ a vedle něho i ony národy, které ji obývaly před ním nebo které ji měly s ním společnou a spoluvytvářely její dějiny.*“⁴⁷ Roubík sepsal *Příručku vlastivědné práce*, v níž uvedl návod, jak má vlastivědný pracovník při své činnosti postupovat. Čtenáře seznamuje s prameny, institucemi i jednotlivými pomocnými vědami historickými, přičemž důraz klade především na paleografii. Proto v příloze uvádí četné dobové texty, které mají sloužit k nácviiku paleografických dovedností. Historická vlastivěda je pro Roubíka komplexním nástrojem poznání, proto ji nadřazuje nad historickou geografii. „*Historická vlastivěda chce podati vylíčení krajinného obrazu určitého zemského prostoru v určitém historickém období, snažíc se také zjistiti vzájemný vztah a vliv země a člověka podle teorie o vlivu přírodních podmínek na dějiny a vývoj národů a o souvislosti půdy a prostoru s dějinami států.*“⁴⁸ V současném pojetí není vlastivěda samostatnou vědní disciplínou, i když o užitečnosti vlastivědné činnosti, pokud se nejedná o lokálpatriotismus, není pochyb.⁴⁹ „*Celoživotní Roubíkovou prací byly teoreticky a prakticky dány vědecké základy české historické regionalistice, ať už měla charakter vlastivědný nebo historickogeografický, a že byla dokázána nejen její oprávněnost, ale i nedílnost v soustavě historických disciplín.*“⁵⁰

Významnou postavou regionálních dějin druhé poloviny 20. století byl František Kutnar, který ve své práci zdůraznil regionální moment v dějinách.⁵¹ Potřeba zachycení

⁴⁶ Blíže k osobě Františka Roubíka F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 908 – 913.

⁴⁷ František ROUBÍK, *Příručka vlastivědné práce*, Praha 1941, s. 11.

⁴⁸ F. ROUBÍK, *Příručka*, s. 31.

⁴⁹ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 8.

⁵⁰ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 913.

⁵¹ František KUTNAR, *Hodnota a úkol regionálního momentu v dějinách*, Acta Regionalia 1965, s. 7 – 10.

regionálního momentu v dějinách upozorňuje na fakt, že historické události je třeba vnímat skrze prostor, v němž se odehrály.⁵²

Historická vlastivěda se ve druhé polovině 20. století dále nerozvíjela. Na její poznatky navazují nově definované vědní obory, jako jsou historická regionalistika, historická geografie⁵³, historická demografie aj., které si vytvořily svou vlastní metodologii. Nejblíže mají k původnímu pojetí historické vlastivědy environmentální dějiny.⁵⁴ Jak již bylo konstatováno výše, největší tradici regionálně historického výzkumu má univerzita v Olomouci, ovšem od 90. let se regionálním tématům věnují i další historická pracoviště. Tím se sjednocuje vývoj v historické vědě v českém a evropském prostoru, kde menší územní jednotky z různých úhlů pohledu studovalo hnutí Annales, které přispělo k vymezení předmětu a ustavení metod mikrohistorie.⁵⁵ Význam studia regionálních dějin tedy neupadá ani na počátku 21. století, jelikož „regionální dějiny jsou nejen součástí, ale také konkretizací dějin národních, popřípadě i dějin evropských či obecných.“⁵⁶

V současnosti „představuje historická regionalistika moderní interdisciplinární vědní obor“.⁵⁷ Historická regionalistika zkoumá minulost regionu na základě dochovaných pramenů a analyzuje jeho historický vývoj. Snaží se zachytit vztahy a postihnout vlivy, které na region v minulosti působily, a tím vytvořily jeho současnou podobu. „Dokumentací, verifikací a analýzou jevů a procesů, které jsou objektem zájmu historické regionalistiky, se zabývají regionální dějiny.“⁵⁸ Historická regionalistika se tedy zabývá jevy a procesy, které slouží k vymezení daného regionu, a zkoumá jeho části a vnitřní vztahy. Regionální dějiny jsou pojaty jako souhrn dějin oblastních a dějin místních (lokálních).⁵⁹ Velice oblíbeným tématem vlastivědně orientovaných prací jsou dějiny obcí.⁶⁰ Takto zaměřené publikace jsou v mnoha ohledech specifické, jsou vytvářeny poučenými laiky pro poměrně úzce vymezenou skupinu čtenářů, mají různou

⁵² J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 5 – 6.

⁵³ Blíže Aleš NOVÁČEK, *Historická geografie v Česku: zpráva o současném stavu vědního oboru*, *Klaudyán* 6, 2009, č. 1 – 2, s. 18 – 27.

⁵⁴ P. VOREL, *Základy*, s. 18.

⁵⁵ Blíže P. BURKE, *Francouzská revoluce*. Josef GRULICH, *Zkoumání „maličkostí“*, ČČH 99, 2001, s. 519 – 547.

⁵⁶ *Regionální dějiny v dějepisném vyučování na českých a slovenských školách*, Ústí nad Labem 2006, s. 15.

⁵⁷ P. VOREL, *Základy*, s. 5.

⁵⁸ Tamtéž, s. 9.

⁵⁹ Na nejednotnost terminologie bylo poukázáno výše.

⁶⁰ Na obtíže při jejich sepisování upozornili J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 33 – 44. Metodickou příručku vytvořil David PAPAJÍK, *Dějiny měst, městeček a vesnic*, Olomouc 2005.

kvalitu i strukturu. „*Jejich funkce spočívá zejména v tom, aby příslušnému regionu pomohly poznávat sebe sama, svoji minulost, aby sloužily svými specifickými prostředky ke vzdělání i výchově té které územní společenské pospolitosti, tj. určité obci a obecní komunitě.*“⁶¹ Kromě regionálního bádání má historická regionalistika dále význam vzdělávací, výchovný, didaktický, ekologický a zájmově osvětový.⁶²

⁶¹ J. BARTOŠ – J. SCHULZ – M. TRAPL, *Regionální dějiny. Pojetí*, s. 35.

⁶² Podrobněji S. JULÍNEK a kol., *Základy*, s. 105 – 106.

1. 2 Regionální témata ve vztahu k cílům vzdělávání na základní škole

V útlé knížce českého spisovatele Ivana Klímy⁶³, ve které se autor zamýšlí nad stavem současné moderní společnosti, je jedna kapitola věnovaná vztahu společnosti a školy. Škola by podle něj měla být místem, „*kde se děti především naučí jak žít, jak rozeznávat hodnoty od pahodnot, podstatné od nepodstatného, kde se učí rozumět samy sobě i druhým, kde se naučí pochopit základy kultury a civilizace, do níž se narodily.*“⁶⁴ Tento krátký úryvek je podnětný zejména díky použití podmiňovacího způsobu. Opravdu škola naplňuje výše zmíněné požadavky?

1. 2. 1 Vzdělávací dokumenty a postavení dějepisu

Po změně politických a společenských podmínek bylo v devadesátých letech 20. století v České republice schváleno několik vzdělávacích programů pro základní školy, které nahradily dřívější centralizovanou podobu základního vzdělávání. V roce 1996 vstoupily v platnost Vzdělávací program Základní škola a Vzdělávací program Obecná škola, v následujícím roce přibyl Vzdělávací program Národní škola.⁶⁵ Všechny tyto programy zpracovávaly průběh celého základního vzdělávání, tj. 1. – 9. ročník,⁶⁶ a školy si mohly zvolit, podle kterého programu budou výuku realizovat. Zároveň bylo umožněno vzdělávání v tzv. alternativních školách.

Vzdělávací program *Základní škola* se zaměřil na vytváření elementárních a specifických dovedností a kompetencí a rozvíjení průřezových kompetencí, které vytvářejí základ celkové vzdělanosti žáků, přičemž důraz byl kladen především na kompetence sociální a komunikativní.⁶⁷ Na tyto požadavky později navázalo pojetí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. V programu Základní škola byly v učebních osnovách zařazeny oddíly „Co by měl žák umět“, které vymezovaly základní požadavky v oblasti vědomostí a dovedností, kterých měli žáci dosáhnout. Regionální témata byla zahrnuta do výuky na obou stupních, doporučena

⁶³ Ivan KLÍMA, *Jak přežít blahobyť*, Brno 2001.

⁶⁴ Tamtéž, s. 65.

⁶⁵ O vzdělávacích programech stručně Jan PRŮCHA, *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*, Praha 2006, s. 216 – 219.

⁶⁶ Na program Obecná škola, který byl zaměřen na 1. stupeň, navazoval program Občanská škola, věnující se vzdělávání na 2. stupni základní školy.

⁶⁷ *Vzdělávací program Základní škola*, Praha 2003, s. 5.

byla terénní výuka a propojování znalostí o regionu, které žáci získali v různých vyučovacích předmětech. Dějiny regionu byly zařazeny do rozšiřujícího učiva po celé období základního vzdělávání a také byla možná jejich výuka v některém z volitelných předmětů. Podle tohoto vzdělávacího programu byla vzdělávána většina žáků.⁶⁸

Vzdělávací program *Obecná škola* byl zaměřen především na osobnostní rozvoj dítěte, důraz byl kladen zejména na výchovný vliv školy. Centrálním předmětem se zde stala občanská výchova, která měla propojit poznatky z ostatních předmětů. Předměty byly rozděleny na povinné, volitelné a nepovinné – což mělo umožnit různorodost vyučování na jednotlivých školách. Mezi volitelné předměty bylo zařazeno Dějepisné a zeměpisné praktikum. Předmět dějepis byl v programu charakterizován takto: „*Potřebný je proto stálý poukaz k tomu, co žák ze svého okolí zná jako stopy minulých dějů. Nejen, že mu to otevírá minulost, ale zároveň ho to pevně usazuje do lokality, v níž žije. Místní a regionální minulost spoluvytváří sebeidentifikaci dítěte i pro další život.*“⁶⁹ Důraz na region prostupoval i předmětem zeměpis.

Vzdělávací program *Národní škola* byl více zaměřen na přírodovědnou složku vzdělávání, dával učitelům svobodu ve volbě metod a učebních pomůcek a požadoval změnu klimatu ve školách. Jeho tvůrci vycházeli z přesvědčení, že je nutné respektovat „*dětství jako plnohodnotné období života, nikoliv jen jako období přípravy pro život.*“⁷⁰ V učebních plánech bylo vymezeno kmenové učivo, pozornost byla věnována pozitivnímu ovlivňování hodnot a postojů žáků a rozvoji jejich schopností a dovedností. Regionální témata procházela celým obdobím základního vzdělávání. Inspirující byl předmět Seminář k regionální vlastivědě, který byl zařazený do předmětů nadstavbové části.

⁶⁸ J. PRŮCHA, *Přehled*, s. 217.

⁶⁹ *Vzdělávací program Občanská škola*, Praha 1996, s. 56.

⁷⁰ *Vzdělávací program Národní škola*, Praha 1997, s. 8.

Současný vzdělávací systém v České republice vychází ze zásad humanizace školství⁷¹ zveřejněných v *Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR* (tzv. Bílá kniha)⁷² a zakotvených v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Legislativní a obsahový rámec vymezují kurikulární dokumenty, které jsou vytvářeny na dvou úrovních. Státní úroveň tvoří již zmíněná Bílá kniha a rámcové vzdělávací programy, které stanovují podstatu a cíle vzdělávání. Školní úroveň tvoří jednotlivé školní vzdělávací programy (dále ŠVP), které si vytváří každá škola sama a zohledňuje v nich svá vlastní specifika.⁷³

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) spatřuje hlavní úkol vzdělávání na 2. stupni základní školy v pomoci žákům „získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení, a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie.“⁷⁴

Nová strategie vzdělávání zdůrazňuje „klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě, koncepci celoživotního učení, pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání“ a vymezuje „očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání“.⁷⁵

Jak bylo konstatováno výše „základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence.“⁷⁶ Klíčové kompetence jsou charakterizovány jako „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti“⁷⁷. Žák má po ukončení základního vzdělávání dosáhnout stanovenou úroveň těchto kompetencí, které budou nadále rozvíjeny v průběhu jeho života. Klíčové kompetence jsou rozděleny do šesti skupin, přičemž je zdůrazněno, že se navzájem prolínají a jejich rozdělení je uvedeno pouze z důvodu přehlednosti. Do klíčových kompetencí patří: kompetence k učení,

⁷¹ Podrobněji *Humanizace ve vzdělávání. Sborník referátů z konference uspořádané 7. – 9. listopadu 1990 v Bechyni*, Praha 1991.

⁷² „Klást důraz na celkovou proměnu života školy a vyučování, podpořit inovativní programy a činnosti vycházející z potřeb žáků daného věku.“ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*, Praha 2001, s. 50.

⁷³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Praha 2007, s. 9 a 122.

⁷⁴ Tamtéž, s. 12.

⁷⁵ Tamtéž, s. 10.

⁷⁶ Tamtéž, s. 12.

⁷⁷ Tamtéž, s. 14.

kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní.

Jako cíle základního vzdělávání stanovuje RVP ZV následující: žáci si mají během základního vzdělávání osvojit vhodné strategie učení, které je budou motivovat k celoživotnímu učení a povedou k optimálnímu rozvoji vlastních schopností a stanovování si dosažitelných cílů. U žáků má být cíleně rozvíjeno jejich tvořivé a logické myšlení. Ve výuce má být věnovaný dostatečný prostor pro utváření komunikačních dovedností žáků, důraz má být kladen na účinnou spolupráci a toleranci vůči jiným lidem. Vzdělávání má vést žáky k odpovědnosti za své chování a tím k uvědomování si svých práv a povinností. Důležitým požadavkem je skutečnost, že vzdělávání má působit na rozvoj celé osobnosti žáků, tj. nezaměřovat se jen na rozvoj kognitivní, ale zohlednit i fyzické, sociální a v neposlední řadě emocionální aspekty lidské osobnosti.⁷⁸

Jak může tyto požadavky realizovat specificky školní dějepis? Cíle základního vzdělávání kladou značné nároky především na dějepis a občanskou výchovu. Tyto dva předměty mají v sobě velký potenciál, mohou ovlivňovat názory žáků, a proto by jim měly ukazovat různé úhly pohledu na problémy v současném světě. Na počátku 21. století je ideálem „vzdělaná osobnost aktivně se účastnící života společnosti. To předpokládá dobrou orientaci ve společenských záležitostech, při níž nemalou roli hraje historické vědomí. Může nás těšit, že studium historie je uznáváno jako důležitý činitel při formování kritického myšlení, postojů otevřenosti a tolerance i při kultivování demokratických hodnot. Funkce historického vědomí při utváření identity člověka a občana při jeho začleňování do společnosti a širšího kulturního prostředí je nezpochybnitelná.“⁷⁹

Dějepis, jak již slovo napovídá, se zabývá minulostí. Nabízí se otázka, zda nám může minulost pomoci pochopit svět, v němž žijeme. A je vůbec možné skrze minulost odhadnout průběh věcí budoucích? V historii nemusí být hledáno pouze poučení, může v ní být nalezena i inspirace. Je starou známou pravdou, že se historie opakuje, ale lidstvo se z ní nikdy nepoučí. Možná to souvisí s představou mládež, které má pocit, že vše dokáže vyřešit, a s přesvědčením, že nebude opakovat chyby svých rodičů. Historie

⁷⁸ Tamtéž, s. 12 – 13.

⁷⁹ Dagmar HUDECOVÁ – Denisa LABISCHOVÁ, *Nebojme se výuky moderních dějin. Nové a soudobé dějiny v současném dějepisném vyučování*, Úvaly – Praha 2009, s. 6.

přináší poučení, otázkou však zůstává, zda ti, jež mají být poučeni, o rady stojí. Důležitost školního dějepisu spočívá v tom, že žákům může pomoci pochopit současný svět. Ač to někdy pro mladé lidi zní paradoxně, současné jevy vyrůstají z minulých dob. Aby je správně pochopili, musí se vrátit do minulosti, poznat jejich příčiny a teprve poté mohou pochopit důsledky, jež se projevují v naší současnosti. „*Dějepis je politickým předmětem. Politika je zájem o věci veřejné a umění tyto věci spravovat. Školní dějepis si klade za cíl seznamovat žáky s věcmi veřejnými v minulosti, aby se dokázali orientovat ve věcech veřejných v současnosti a budoucnosti a na základě této orientace je dokázali spravovat.*“⁸⁰

Vzdělávací obor dějepis je spolu s výchovou k občanství zařazen do vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Tato oblast přímo navazuje na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět, která je realizována pouze na 1. stupni základní školy (na 2. stupni jsou poznatky z této vzdělávací oblasti rozvíjeny ve dvou vzdělávacích oblastech – Člověk a společnost a Člověk a příroda). Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů má vést k rozvoji klíčových kompetencí žáků a je tvořen očekávanými výstupy a učivem. „*Učivo je chápáno jako prostředek k dosažení očekávaných výstupů.*“⁸¹ Učivo v RVP ZV je formulováno obecně a je pouze doporučené, školy si ve svém ŠVP stanovují závaznou podobu učiva. „*Množství učiva si určuje učitel sám. Přestože si může učivo vybrat, stále přetrvává zvyk odučit všechno, co je v učebnici, nejlépe ve stejném pořadí.*“⁸²

Vzdělávací oblast Člověk a společnost vede žáky k poznání „*dějinných, sociálních a kulturně historických aspektů života lidí v jejich rozmanitostech, proměnlivosti a ve vzájemných souvislostech.*“⁸³ Pro 2. stupeň je pro celou tuto vzdělávací oblast (tj. pro vzdělávací obory dějepis a výchova k občanství) v rámcovém učebním plánu stanovena minimální časová dotace 11 hodin. RVP ZV umožňuje její navýšení z tzv. disponibilní časové dotace, která činí 24 hodin pro 2. stupeň ZŠ a je určena především pro volitelné předměty a k posílení jednotlivých vzdělávacích oborů nad rámec stanovené minimální časové dotace.⁸⁴ Je tedy zřejmé, že na některých školách neprobíhá výuka dějepisu v klasickém modelu dvě hodiny týdně pro každý ročník.

⁸⁰ D. HUDECOVÁ – D. LABISCHOVÁ, *Nebojme se výuky*, s. 4.

⁸¹ RVP ZV, s. 18.

⁸² D. HUDECOVÁ – D. LABISCHOVÁ, *Nebojme se výuky*, s. 8.

⁸³ RVP ZV, s. 43.

⁸⁴ Tamtéž, s. 104 – 107.

Výuka dějepisu musí naplňovat všechny cíle základního vzdělávání. Zařazení témat z regionální historie posiluje proces osvojování všech výše uvedených klíčových kompetencí. Díky vysoké motivační hodnotě regionálních dějin jsou rozvíjeny kompetence k učení – žák vybírá vhodné strategie učení, dokáže třídít informace podle jejich důležitosti, uvědomuje si souvislosti (např. vliv obecného trendu na místní události) a vyvozuje závěry ze získaných informací. Regionální témata jsou vhodná pro projektovou a problémovou výuku, při níž jsou žáci vedeni k uvědomování si problémových situací a k hledání jejich možných řešení. S touto činností samozřejmě souvisí rozvoj komunikačních dovedností žáků, kteří se učí zaujmout postoj k danému problému a obhájit své stanovisko, ale také kriticky posoudit své postoje a názory a v případě zjištění jejich nevhodnosti projevit ochotu k jejich přehodnocení. Zároveň jsou žáci upozorňováni na nebezpečí nekritického přijímání cizích názorů. Na rozvíjení občanských kompetencí působí zdůrazňování pozitivních i negativních jevů v bydlišti žáků, jako je např. kulturní život obce, chybějící čistírna odpadních vod, zatížení obce nadměrnou silniční dopravou apod. Diskutováním o podobných tématech si žák vytváří svůj vlastní postoj k dané problematice, zdokonaluje se v argumentaci a uvědomuje si závažnost rozhodnutí na lokální úrovni, která mohou ovlivnit nejen bezprostřední okolí žáka, ale také celou společenskou atmosféru a životní prostředí. Získané informace o minulosti žákova bydliště vedou k vytváření pozitivního vztahu k místu, k uvědomování si přírodního a kulturního dědictví a potřeby jeho ochrany, k ocenění práce druhých lidí. Během provádění terénního vyučování je možné rozvíjet kompetence pracovní (např. při údržbě místního vodního toku, záchraně ohrožené historické památky). Realizace mimoškolního vyučování vede jednak k propojení informací získaných z různých vzdělávacích oblastí během provádění praktických činností, jednak vede žáky k rozpoznávání a hodnocení rizikových situací, které mohou vést k ohrožení zdraví jedince. Takto nabyté zkušenosti může žák následně účinně použít v běžném životě a vědomě tak předejít nebezpečným situacím.

1. 2. 2 Současné trendy ve výuce dějepisu

Se školskou reformou souvisí zavádění nových výchovně vzdělávacích strategií, a tak se moderní trendy výuky objevily také v dějepisu. „Nově byl stanoven sám předmět dějepisu: není jim sama historická skutečnost, nýbrž historické vědomí.“⁸⁵ Dagmar Hudecová chápe výchovnou a vzdělávací strategii předmětu jako „*souhrn všech metod a forem práce, které vedou k utváření a rozvoji klíčových kompetencí*“⁸⁶ a upozorňuje především na pět současných strategických trendů: objevné učení, činné učení, vyučování zaměřené na komunikaci, multiperspektivní přístup a vyučování zaměřené na vědu.⁸⁷ Všechny tyto postupy mají společnou snahu aktivizovat žáky a změnit roli učitele, který má ustoupit do pozadí a stát se rádcem a průvodcem žáka na cestě za poznáním.

Objevné učení se zaměřuje na řešení určitého problému, se kterým jsou žáci konfrontováni. Žáci jsou vedeni k uvědomění si problematické situace, definování hlavních nesrovnalostí, hledání možných řešení, stanovení hypotéz a jejich ověření. Používány jsou různorodé informační zdroje a metody práce. Získaný objev má didaktickou povahu, to znamená, že žáci svou vlastní snahou objevili cosi pro ně nového, ale v odborné rovině již dříve prozkoumaného.

Podobné předchozímu přístupu je *činné učení*, při němž dochází k získávání nových poznatků na základě prožitku. Tím, že si žáci vytvoří s předkládanými informacemi emocionální vazbu, stávají se nově získané vědomosti a dovednosti trvalejší a hlubší. V dějepise vhodnou metodou je hraní rolí a práce na projektu.

Rozvoj *komunikačních dovedností* ve verbální i neverbální podobě je možné vhodně podporovat i v dějepise. Žáci se učí pracovat s různými komunikačními prostředky, formulují a prezentují své názory, tříbí si schopnost naslouchat a respektovat stanoviska ostatních diskutujících. Učitel musí žáky na diskusi náležitě připravit, seznámit je s důležitými fakty, sledovat naplňování cíle diskuse a nenápadně vše korigovat. Vhodné je též podněcování žáků k tvůrčímu písemnému projevu.

⁸⁵ Zdeněk BENEŠ, *Současný školní dějepis – koncepty, možnosti, nebezpečí*, in: Zdeněk Beneš, *Historie a škola III. Člověk, společnost, dějiny II – jak učit dějiny 20. století*, Praha 2006, s. 27.

⁸⁶ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 8.

⁸⁷ Tamtéž, s. 13 – 22.

Multiperspektivní přístup lze krátce charakterizovat jako snahu o prezentaci problému v celé jeho šíři a nazírání na něj z různých úhlů pohledu. „*Smyslem je narušit vžitou představu o dějinách jako o něčem, co je jednou provždy dané, skončené, zhodnocené, mrtvé, a upozornit na společenskou podmíněnost jednání lidí i na závislost hodnocení tohoto jednání na proměnlivé společenské situaci.*“⁸⁸ Učitel by měl žákům prezentovat různorodý informační materiál a vést žáky k hodnocení daného historického jevu z různých perspektiv.

Na základní škole se jeví *vyučování zaměřené na vědu* zdánlivě problematicky. Žáci by měli získat představu o historii jako vědecké disciplíně, měli by se seznámit s jejími metodami a postupy práce historiků. Ve zjednodušené podobě by mělo dojít k simulaci historické práce – to je možné naplnit jak návštěvou v archivu či muzeu, tak při práci s prameny. Žáci se učí jednoduché heuristice, kritice a interpretaci pramenů, poznávají pomocné vědy historické a pokouší se o jednoduchou syntézu historických jevů.

Mezi další vhodné strategie, které rozšiřují předchozí přístupy, patří kooperativní, programové, tvořivé učení a projektové vyučování.⁸⁹ Z nich je na našich školách nejpoužívanější a nejpropracovanější *projektové vyučování*, které obsahuje mnohé prvky z ostatních přístupů. Podstatou projektu je přirozené spojení poznatků z různých vědních oborů ve smysluplný celek. „*Výchovně vzdělávací projekt je integrované vyučování, které staví před žáky jeden či více konkrétních, smysluplných a reálných úkolů.*“⁹⁰ Zavedení tohoto typu práce však vyžaduje změnu v klasickém pojetí školy a role učitele, který přestává být garantem pravdy. „*Přiznáme-li škole úkol nikoli pouhého přenosu informací, nýbrž aktivního procesu hledání, prožívání, vlastního zkoušení a tvoření a především pak komplexního formování osobnosti dítěte, je právě výchovně vzdělávací projekt jednou z nejpřirozenějších forem výuky.*“⁹¹ Pro potřeby dějepisu, zvláště pak k celkovému poznání vlastního regionu, je projektové vyučování vhodným způsobem práce.

⁸⁸ Tamtéž, s. 19.

⁸⁹ Tamtéž, s. 13. Blíže Jan PRŮCHA – Eliška WALTEROVÁ – Jiří MAREŠ, *Pedagogický slovník*, Praha 2009, s. 133, 224, 225, 226 a 318. Kooperativní učení je založeno na spolupráci žáků, programové vyučování se snaží uspořádat učivo do přehledného systému, tvořivé učení podněcuje žáky k rozvoji jejich myšlení a konstruování netradičních řešení, projektový přístup vede žáky k samostatnému zpracování daných témat a nalézání řešení problému. Stručně k projektovému vyučování také D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 53 – 58.

⁹⁰ Jitka KAŠOVÁ a kol., *Škola trochu jinak. Projektové vyučování v teorii i praxi*, Kroměříž 1995, s. 73.

⁹¹ Tamtéž, s. 13.

RVP ZV klade důraz především na dějiny 19. a 20. století, i když význam moderních dějin nebyl podceňován ani v předchozím dějepisném vzdělávání. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR prosazuje nové pojetí výuky moderních dějin a upozorňuje na práce Roberta Stradlinga, který se věnuje možnostem výuky dějin 20. století. Doporučená příručka tohoto autora⁹² vznikla v rámci projektu Rady Evropy „*Studium a výuka evropských dějin 20. století*“⁹³. Autor v ní podrobně rozebral metody a přístupy k výuce vybraných témat z 20. století. Ve své práci používá pojem „*regionální ve smyslu označujícím větší území než území jednoho státu, nikoli tedy jako synonymum pro místní/lokální*“.⁹⁴ Současné výchovně vzdělávací strategie vedou k tomu, aby dějepis žákům nepřinášel poznatky jen z politické oblasti, ale aby si všímal i kulturních, ekonomických, ekologických aj. aspektů života lidské společnosti. Dějepis má přinášet mnohostranný pohled na dějiny a ukazovat různé interpretace téhož problému.⁹⁵

Potřebu seznámit žáky s moderními dějinami dokládá *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, které je prezentováno na webových stránkách ministerstva.⁹⁶ „*Doporučení reaguje na současný nárůst extremistických a nedemokratických politických tendencí a zároveň reaguje na aktuální a naléhavé požadavky současnosti, charakterizované důrazem na vzdělávání žáků v problematice moderních a zejména nejnovějších dějin.*“⁹⁷ Hlavní pozornost má být věnována druhé polovině 20. století s důrazem na rozvoj extremistických hnutí s přesahem do současnosti. *Doporučení* vybízí k používání rozmanitých metodických postupů, mimo jiné i k využití regionální historie.

⁹² Robert STRADLING, *Jak učít evropské dějiny 20. století*, Praha 2003. Dostupné na [www: http://www.msmt.cz/vzdelavani/jak-ucit-evropske-dejiny-20-stoleti](http://www.msmt.cz/vzdelavani/jak-ucit-evropske-dejiny-20-stoleti) [cit. 12. 5. 2012].

⁹³ D. HUDECOVÁ – D. LABISCHOVÁ, *Nebojme se výuky*, s. 6.

⁹⁴ R. STRADLING, *Jak učít*, s. 15.

⁹⁵ Robert STRADLING, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisů: příručka pro učitele*, Praha 2004. Dostupné na [www: http://aplikace.msmt.cz/PDF/NHStradlingMultiperspektivita.pdf](http://aplikace.msmt.cz/PDF/NHStradlingMultiperspektivita.pdf) [cit. 12. 5. 2012].

⁹⁶ *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, Praha 2009. Dostupné na [www: http://www.msmt.cz/vzdelavani/doporučení-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti](http://www.msmt.cz/vzdelavani/doporučení-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti) [cit. 12. 5. 2012].

⁹⁷ Tamtéž, s. 1.

1. 2. 3 Regionální témata ve výuce na základní škole

1. 2. 3. 1 Regionální dějiny

Dějepisné učivo je pro žáky na základní škole náročné především kvůli své abstraktní povaze. S většinou informací se žáci setkávají poprvé, ještě nemohou mít vytvořenu svou vlastní historickou zkušenost. „*Mladému člověku, který většinou postrádá základní životní zkušenost, se dostává množství složitých teoretických poznatků, jež jsou výsledkem bádání generací vědců. Dozvídá se tak o výsledcích procesů, které nejen nezná, ale sotva může pochopit, dostává se mu odpovědi na otázky ještě dříve, než mu vůbec vytanou na mysli.*“⁹⁸ Učitel chce často žákům předat co nejvíce poznatků a zároveň v nich rozvíjet zanícení pro historii. Pokud ale nevezme v úvahu věk a zkušenosti svých žáků, mine se jeho snaha účinkem, ba může se stát i kontraproduktivní. Jedním z důležitých cílů učitele dějepisu by mělo být probuzení zvědavosti a touhy žáků objevovat.⁹⁹ Jestliže jsou žákům předkládána holá historická fakta, zvědavost a objevitelský duch se v nich neprobudí. Ale co by mohli žáci objevovat? Co by mohlo vzbudit jejich zájem? Historie místa, v němž žijí, je jedním z témat, které má tuto schopnost.¹⁰⁰

Nejen pro motivaci a konkretizaci učiva dějepisu je vhodné zařadit do výuky prvky z regionálních dějin. Znalost regionálních dějin je důležitou podmínkou toho, aby si lidé vytvořili kladný citový vztah k místu, v němž žijí, a dokázali se s tímto místem identifikovat. Ti, kdož znají své okolí, nejsou k němu lhostejní. Pokud si lidé uvědomují sounáležitost s místem, uvědomují si potřebu rozvíjet ho a chránit. Uvědomují si nutnost zabývat se veřejnými věcmi, a to nejen v rámci malého regionu, ale i v rámci státu, Evropy a celého světa. „*Moderně pojaté regionální dějiny umožňují prohloubit individuálně prožívanou a sdílenou globální dějinnou skutečnost v konkrétním místě, neboť přispívají k identifikaci lidí a skupin s přirozeným prostorem hodnot, tradic a kultur jejich každodenního života,*“¹⁰¹ píše ve své studii Václav Bůžek. „*Výchovný význam lze spatřovat v tom, že regionální historie výrazně posiluje citový vztah žáků k prostředí, ve kterém žijí, a využíváním přirozeného jejich zájmu o blízké okolí a jeho*

⁹⁸ I. KLÍMA, *Jak přežít blahobyť*, s. 66.

⁹⁹ Tomáš JÍLEK a kol., *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu*, Plzeň 1994, s. 14

¹⁰⁰ Srov. L. SVOBODA, *Regionální dějiny*. Zdeněk BENEŠ, *Regionální historiografie a školní dějepis*, in: *Regionální dějiny v dějepisném vyučování na českých a slovenských školách*, Ústí nad Labem 2006, s. 9.

¹⁰¹ V. BŮŽEK, *Region*, s. 11 – 12.

minulost rozvíjí u nich zdravý patriotismus, žádoucí etické kvality i jejich historické vědomí.“¹⁰² „Práce s regionálním historickým materiálem podněcuje k historickému myšlení,“¹⁰³ tvrdí Lubomír Svoboda.

Je evidentní, že názory odborníků i veřejnosti směřují k jednomu cíli – vytvářet v žácích historické vědomí a pocit sounáležitosti s místem, kde žijí. Tato myšlenka je výstižně vyjádřena v závazném kurikulárním dokumentu pro základní vzdělávání, v RVP ZV: „Vzdělávací obor Dějepis přináší základní poznatky o konání člověka v minulosti. Jeho hlavním posláním je kultivace historického vědomí jedince a uchování kontinuity historické paměti, především ve smyslu předávání historické zkušenosti. Důležité je zejména poznávání dějů, skutků a jevů, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj společnosti a promítly se do obrazu naší současnosti.“¹⁰⁴ Použití témat regionálních dějin ve výuce dějepisu není v RVP ZV dostatečně akcentováno, přesto lze z výše uvedené citace soudit, že si autoři význam problematiky regionálních dějin ve výuce uvědomují. V RVP ZV je pouze doporučeno konkretizovat obecné historické problémy prostřednictvím dějin regionu a místních dějin.¹⁰⁵

¹⁰² S. JULÍNEK a kol., *Základy*, s. 105.

¹⁰³ L. SVOBODA, *Regionální dějiny*, s. 9.

¹⁰⁴ RVP ZV, s. 43.

¹⁰⁵ Tamtéž. „Obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazování dějin regionu i dějin místních.“

1. 2. 3. 2 Geografie místního regionu

Výše uvedený smysl má i výuka místního regionu v předmětu zeměpis. Vzdělávací obor Zeměpis je zařazen do vzdělávací oblasti Člověk a příroda spolu fyzikou, chemií a přírodopisem. Celková minimální časová dotace této vzdělávací oblasti je 22 vyučovacími hodinami.¹⁰⁶ S umístěním zeměpisu do čistě přírodovědné oblasti projevila zásadní nesouhlas Česká geografická společnost, jež tvrdí, že je tím „*popírán předmět výzkumu vědní disciplíny geografie, která se v posledních třiceti letech stala zejména sociální vědou a následně předmět studia zeměpisu i význam geografického vzdělávání.*“¹⁰⁷ U zeměpisu jsou v RVP ZV jen naznačeny vztahy jeho socioekonomické části k vzdělávací oblasti Člověk a společnost. „*Zeměpisné vzdělávání navíc umožňuje žákům postupně odhalovat souvislosti přírodních podmínek a života lidí i jejich společenství v blízkém okolí, v regionech, na celém území ČR, v Evropě i ve světě.*“¹⁰⁸

Přínosem RVP ZV je naopak to, že podporuje zařazení témat týkajících se regionu do výuky. Ve vzdělávacím obsahu vzdělávacího oboru zeměpis je v rámci učiva České republiky vymezen prostor i místnímu regionu. Realizace tohoto tématu by se měla zaměřit na „*zeměpisnou polohu, kritéria pro vymezení místního regionu, vztahy k okolním regionům, základní přírodní a socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj (potenciál x bariéry).*“¹⁰⁹ Očekávané výstupy u tohoto tématu požadují: „*žák vymezí a lokalizuje místní oblast (region) podle bydliště nebo školy, hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu, možnosti dalšího rozvoje, přiměřeně analyzuje vazby místního regionu k vyšším územním celkům.*“¹¹⁰ Zdůrazňování aspektů, týkajících se místního regionu, je vhodné především pro formování postojů a hodnot žáků. Proto se v současné didaktice zeměpisu objevuje požadavek, aby geografické vzdělávání bylo „*výrazněji zaměřeno na kvalitu života společnosti, a to na úkor tradičních bezproblémových zeměpisných informací.*“¹¹¹ Učitelé zeměpisu by měli dostatečně využít potenciál tématu místní region a nerealizovat ho tradičním popisným způsobem během dvou

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 104.

¹⁰⁷ Dana ŘEZNIČKOVÁ, *Úvaha nad prací Roberta Stradlinga: Jak učit evropské dějiny 20. století aneb společné otázky výuky dějepisu a zeměpisu*, in: Z. Beneš (ed.), *Historie a škola III.*, s. 86.

¹⁰⁸ RVP ZV, s. 51.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 63.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ H. KÜHNLOVÁ, *Zeměpis místního regionu*, s. 116.

vyučovacích hodin. Lze například využít postupů problémové a projektové výuky, prostudovat územní plán obce či se pokusit se svými žáky vytvořit SWOT analýzu dané oblasti.¹¹²

1. 2. 3. 3 Průřezová témata

Součástí RVP ZV je šest průřezových témat, jejichž realizace je pro školy povinná. Jedná se o *Osobnostní a sociální výchovu, Výchovu demokratického občana, Výchovu k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchovu, Environmentální výchovu a Mediální výchovu*. Průřezová témata mají propojit poznatky žáků získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech a ukázat jim aktuální problémy současného světa v jejich komplexnosti a složitosti.¹¹³

Regionální témata by měla být použita i při naplňování obsahu průřezových témat, velké možnosti k uplatnění poznatků z regionálních dějin přináší například *Environmentální výchova*. Žáci by měli být vedeni k „*aktivitě, tvořivosti, toleranci, vstřícnosti a ohleduplnosti ve vztahu k prostředí*“.¹¹⁴ RVP ZV doporučuje při realizaci průřezového tématu environmentální výchova tyto tematické okruhy: *Ekosystémy, Základní podmínky života a Vztah člověka k prostředí*. Především do posledně jmenovaného okruhu lze zařadit výuku regionální historie a místního regionu. Příkladů naznačujících naplnění požadavků environmentální výchovy je celá řada. Může to být zkoumání sídelní sítě daného regionu – její hustoty, rozmístění jednotlivých sídel, jejich lokalizaci vůči vodnímu zdroji a vůči dopravním cestám, spádovost regionu k hierarchicky vyšším sídlům v jednotlivých obdobích. Dále je vhodné sledovat změny kulturní krajiny v důsledku středověké kolonizace a industrializace v 19. a 20. století, identifikovat památky v krajině a navrhnout postup jejich ochrany. Žáci mohou pozorovat a popisovat ekonomické aktivity člověka, jako je zemědělství a průmysl, a predikovat dopad těchto činností na životní prostředí. V souvislosti s využíváním půdního fondu je možné zaměřit se na podíl lesů, luk a polí v regionu, sledovat skladbu pěstovaných plodin a hodnotit, zda jsou pro danou oblast vhodné. Na základě získaných

¹¹² SWOT analýza třídí aspekty působící v regionu do čtyř skupin: silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby.

¹¹³ Inspirující podněty pro naplňování průřezových témat v dějepise přináší publikace Václav ULVR – Michaela PASEKOVÁ, *Pomáháme při tvorbě Školního vzdělávacího programu: vzdělávací obor Dějepis*, Úvaly – Praha 2006, s. 49 – 61.

¹¹⁴ RVP ZV, s. 100.

poznatků jsou žáci vedeni k uvědomění si významu trvale udržitelného rozvoje, který při uspokojování lidských potřeb nedevasuje krajinu.

Regionální aspekty se promítají také do ostatních průřezových témat. Příkladem realizace tématu *Výchova demokratického občana* může být žákovo poznání místní samosprávy v minulosti a současnosti, při němž si uvědomí potřebu politické angažovanosti a hodnotu demokratických práv a povinností.

V *Mediální výchově* může být zajímavé vytvoření vhodného mediální obrazu místního regionu a jeho prezentace prostřednictvím moderních technologií. Během práce s různorodým informačním materiálem, který se například věnuje určité kontroverzní události, si žáci osvojují dovednost kriticky vyhodnocovat přijímané zprávy a jsou vedeni k odhalování manipulativních tendencí.

Multikulturní výchova se v pohraničních oblastech může zaměřit na zkoumání vlivu odsunu původního obyvatelstva a příchodu obyvatel nových a na současný stav oblasti po stránce demografické, kulturní i hospodářské. I když poznávání kulturních specifik je snazší ve vyhraněných národopisných oblastech, i v ostatních částech naší vlasti je vhodné zaměřit pozornost žáků na místní společenství – pokusit se identifikovat zvláštnosti, vzájemné vztahy a v případě chybějících tradic navrhnout společenské akce, které by buď navazovaly, nebo přímo vytvářely tradice nové. Tato potřeba je naléhavá například ve středních Čechách, které ztrácejí svou vlastní tvář, stávají se vyprázdněnými suburbii a stále více se orientují na globální kulturu blízké Prahy.

V rámci *Osobnostní a sociální výchovy* může dojít k posilování rozvoje regionální identity žáků a naplnit požadavky *Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech* lze například popisem a hodnocením vlivů činnosti člověka na životní prostředí v globální a lokální rovině.

Další možnosti pro použití regionálních aspektů skýtá téma *Výchova ke kulturně historickému dědictví*¹¹⁵, které se zatím nedostalo mezi průřezová témata RVP ZV. Vytvoření tohoto tématu „vychází z naléhavé společenské potřeby probudit v žácích v jejich formativním období zájem o prostředí, ve kterém žijí (obec, region), přivést je k uvědomění si jeho kulturních a historických hodnot a vytvořit u nich předpoklady k tomu, aby i v dospělosti zaujali aktivní postoj k ochraně těchto hodnot a k péči o

¹¹⁵ Podrobněji o tomto tématu kap. 1.4.

ně.¹¹⁶ Kulturně historické dědictví je definováno jako „*prvky krajiny, hmotné a duchovní kultury, které jsou odrazem minulosti a je ve veřejném zájmu zachovat je pro budoucnost.*“¹¹⁷ V rámci tohoto tématu jsou stanoveny tři okruhy: *Krajinné dědictví, Hmotné kulturní dědictví a Nehmotné kulturní dědictví.* Toto nové průřezové téma by mělo především společenský význam. „*Ztráta povědomí o kulturním dědictví vede k postupné a nezadržitelné devastaci morálních hodnot, ke ztrátě kulturní i národní identity, celkovému společenskému úpadku a neschopnosti umět se svobodně a rovnoprávně prosadit vůči okolnímu světu.*“¹¹⁸ O významu památek pro pocit příslušnosti k místu a prožitku domova píše ve své studii také Mojmir Horyna.¹¹⁹ Zdůrazňuje především současnou krizi domova a využívání známých památek ke komerčním účelům, kvůli tomu se na ostatní cenné památky nedostávají finance a vzniká dojem, že není potřeba o ně pečovat. Tento trend je dlouhodobě neudržitelný a pro společnost jako celek nebezpečný.

¹¹⁶ Dušan FOLTÝN a kol., *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008, s. 9.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 10.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁹ Mojmir HORYNA, *O smyslu památek a péče o ně*, in: Alexandra Brabcová (ed.), *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*, Náchod 2003, s. 42 – 51.

1. 3 Zařazení regionálních témat do výuky z didaktického hlediska

„V kultivaci dějinného povědomí ostatně spočívá smysl historické paměti zvláště v moderních, soudobých dějinách události posuzují jinak ti, kteří kritické období prožívali v různých pozicích a jinak generace, jež „věk extrémů“ nezažila. Aby se příliš brzy a snadno nezapomínalo...“¹²⁰

Cílem výuky dějepisu na základní škole je dle RVP ZV, jak již bylo řečeno výše, rozvíjení „*historického vědomí jedince a uchování continuity historické paměti.*“¹²¹ K naplnění tohoto cíle směřuje veškeré úsilí učitele, který se k němu přibližuje nejen pomocí probíraného učiva, ale také svým osobním vztahem k historii, zejména regionální. Část učitelů dějepisu není ztotožněna s potřebou zařazovat regionální dějiny do výuky. Častým argumentem je nízká hodinová dotace tohoto předmětu, s níž je spojena snaha učitelů předat žákům co nejvíce poznatků z obecných dějin.¹²² Riziko tohoto přístupu představuje to, že se u některých žáků nepodaří vzbudit zájem o historii, a tudíž nebude ani rozvíjeno jejich historického vědomí. Tito žáci nebudou schopni a především ochotni vnímat současnost skrze minulost, nebudou schopni porozumět mnoha jevům dnešní společnosti. Jistě se najde skupina žáků, kteří nebudou mít problém s promítnutím regionálního vývoje do obecných dějin, jež znají ze školního vyučování, je však pravděpodobné, že takovýchto žáků bude menšina.

Jak již bylo uvedeno, v RVP ZV je vztah k regionálním dějinám vymezen pouze jednou větou: „*Obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazování dějin regionu a dějin místních.*“¹²³ Přestože RVP ZV na promítání regionálních dějin do výuky dějepisu neklade velký důraz, je jejich zařazení do výuky prospěšné hned z několika hledisek. Pomocí regionálních dějin „*je možné snáze rekonstruovat historické děje a vytvářet jasnější a názornější historické představy.*“¹²⁴ Důležité je, že „*regionální materiál rozvíjí nejen kognitivní, ale i emocionální,*

¹²⁰ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 14.

¹²¹ RVP ZV, s. 43.

¹²² Srov. Monika ČERNÁ, *Využití regionálních témat ve výuce dějepisu* [online], 2011. Dostupné na <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/G/13175/VYUZITI-REGIONALNICH-TEMAT-VE-VYUCE-DEJEPISU.html/> [cit. 5. 4. 2012].

¹²³ RVP ZV, s. 43.

¹²⁴ L. SVOBODA, *Regionální dějiny*, s. 9.

*motivační a tvořivý vztah k realitě.*¹²⁵ Regionální dějiny nemusí sloužit pouze ke konkretizaci a názornosti probírané látky, je možné je použít i k upevňování a zkvalitnění historických vědomostí, k motivaci, aktivizaci žáků apod.¹²⁶ Vhodnost probírání regionálních témat ve výuce dějepisu potvrzuje i naplňování základních didaktických principů, tj. „*principu názornosti (od konkrétního k abstraktnímu), principu přístupnosti (od blízkého k vzdálenému, od známého k neznámému) a principu aktivity (cílevědomé pozorování, poznávání, porovnávání).*“¹²⁷ Již v předchozí kapitole bylo konstatováno, že promyšlené zařazování regionálních témat do výuky vede k uplatňování moderních výchovně vzdělávacích strategií a k naplňování všech klíčových kompetencí.¹²⁸

Positivních důsledků používání regionálních témat si je vědomo i ministerstvo školství, které v *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století* podporuje využití „*takových badatelských přístupů, jako je např. orální historie či mikrohistorie a regionální dějiny.*“¹²⁹

Pro výuku regionálních dějin na základní škole je vhodné takové pojetí regionu¹³⁰, které za region považuje oblast menší než stát. Regionem může být v podstatě jakékoli území, které splňuje předem daná kritéria. Ve výuce může být pozornost zaměřena na dějiny obce, dějiny okresu, dějiny farnosti, proměny krajiny apod. Region nelze chápat jako vnitřně homogenní celek naprosto izolovaný od okolního prostoru, je potřebné všimnout si jak rozmanitostí uvnitř vymezeného regionu, tak vzájemné interakce regionu a jeho okolí.

Významným kladem zařazení témat z minulosti regionu je kromě vytváření vztahu žáků k místu, kde žijí, a podněcení jejich zájmu o dění v místě, také vytvoření funkční propojenosti školy a veřejnosti a jejich vzájemná spolupráce.¹³¹

Při výuce regionálních dějin může učitel použít rozmanité výukové metody.¹³² Během probírání nového učiva¹³³ mohou být regionální dějiny přínosem při rozvíjení

¹²⁵ Tamtéž, s. 45.

¹²⁶ Srov. Vratislav ČAPEK a kol., *Didaktika dějepisu II*, Praha 1988, s. 123 – 126.

¹²⁷ Václav MEJSTRÍK a kol., *Metodika dějepisu jako učebního předmětu*, Praha 1964, s. 361.

¹²⁸ Viz kap. 1. 2.

¹²⁹ *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, s. 2.

¹³⁰ Srov. kap. 1.1.

¹³¹ Blíže kap. 1. 4.

¹³² Srov. L. SVOBODA, *Regionální dějiny*, s. 26 – 34. V. ČAPEK a kol., *Didaktika*, s. 295 – 299. Pavel NOVOTNÝ, *Regionální dějiny a jejich postavení ve výuce dějepisu*, Brno 2007, s. 3 – 6. Nejnověji D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 23 – 62. Obecně o výukových metodách Josef MAŇÁK – Vlastimil ŠVEC, *Výukové metody*, Brno 2003.

¹³³ Tj. uplatnění expozičních metod.

historických vědomostí a dovedností, uplatní se také v oblastech motivace a opakování. Nabízí se celá paleta možností, jak s regionálně historickou látkou naložit, ať už zařazením regionálního tématu do schématu klasické vyučovací hodiny, nebo v rámci projektového či mimoškolního vyučování. Rozhodně by regionálně dějinná témata neměla sloužit pouze k ilustraci obecných jevů a k vnější motivaci. Tím, že se žáci mohou dozvědět něco o minulosti míst, která znají, může být posílena jejich vnitřní motivace nejen při výuce dějepisu, ale také v celkovém přístupu ke studiu. „*Regionální poznatky mohou být chápány buď jako ilustrace odrazu hlavních vývojových tendencí národních či celostátních dějin v užší sledované oblasti, nebo jako výchozí konkrétní materiál využitelný pro konstrukci celkového obrazu národní či celostátní historie.*“¹³⁴ Je tedy zřejmé, že lze použít jak deduktivních, tak induktivních postupů v závislosti na zvoleném cíli a postupech výuky. „*Používání regionálních dějin rozvíjí tvůrčí způsoby práce s historickým materiálem, činnosti žáků, dovednosti analýzy, syntézy, srovnání, konkretizace, abstrakce.*“¹³⁵ Zejména díky těmto aspektům je vhodné použít regionální náměty v rámci moderních výchovně vzdělávacích strategií, které zahrnují objevné učení, činné učení, vyučování zaměřené na komunikaci, vyučování zaměřené na vědu a multiperspektivní přístup.¹³⁶

Témata z regionálních dějin je nutné začleňovat do výuky již na prvním stupni základní školy, především v předmětu vlastivěda. Kognitivní vývoj jedince v pojetí Jeana Piageta¹³⁷ má své zákonitosti, podle nichž by se myšlení dětí ve věku sedmi až dvanácti let mělo nacházet v tzv. stadiu konkrétních operací. V tomto věku děti vnímají svět především skrze svou konkrétní zkušenost, proto rády experimentují. Mladší žáci jsou velice vnímaví ke svému okolí, vyprávěním příběhů z minulosti míst, která důvěrně znají, v nich lze povzbudit jejich přirozenou zvědavost. Chceme-li žákům tohoto věku pomoci poznat a pochopit svět, je třeba jim ho ukazovat v konkrétních podobách. Poznání místa, v němž žijí, by se mělo stát základním kamenem v poznávání sama sebe i okolního světa. Regionální témata zde slouží především k vytváření jasnějších historických představ a k ilustraci učiva. Na druhém stupni základní školy je nutné tento zájem dále rozvíjet, doplňovat poznatky žáků a vést je k osvojení práce s informacemi nejrůznější povahy.

¹³⁴ S. JULÍNEK a kol., *Základy*, s. 105.

¹³⁵ Tomáš JÍLEK, *Místní dějiny ve výuce dějepisu se zaměřením na západní Čechy*, in: Vratislav Čapek a kol., *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005, s. 71.

¹³⁶ Blíže kap. 1. 2. D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku. Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*.

¹³⁷ Jan ČÁP – Jiří MAREŠ, *Psychologie pro učitele*, Praha 2007, s. 391 – 395.

Od dvanácti let začínají děti pracovat s abstrakcí, ve svém kognitivním vývoji přecházejí do stadia formálních operací. Žáci již nepotřebují bezprostřední zkušenost se zkoumaným jevem, jsou schopni chápat obecné vývojové tendence. Hranice dvanácti let není striktně daná, záleží na specifikách každého žáka, kdy u něj dojde k přechodu od stadia konkrétních do stadia formálních operací. Proto je dobré uvědomit si, že regionální dějiny, díky své názornosti a poutavosti, mohou napomoci tomuto přechodu, mohou se stát jakýmsi mostem spojujícím obě na sebe navazující etapy kognitivního vývoje. Starším žákům je možné skrze regionální témata přiblížit historikovu práci, pro všechny věkové kategorie je velkým přínosem emocionální a estetický zážitek při zpracovávání projektů či absolvování různých exkurzí tematicky vycházejících z regionu.

Rozhodne-li se učitel zařadit do výuky témata z regionálních dějin, vyžaduje to od něj důkladnou přípravu.¹³⁸ Především musí danou problematiku dobře znát a měl by spolupracovat s institucemi zabývajícími se regionálními dějinami, jako jsou muzeum, archiv, kronikář, knihovna apod. Dále musí vyučující promyslet organizační a metodické otázky připravované výuky. Vhodným metodickým průvodcem učitele při vyhledávání regionálního materiálu je stat' Dušana Foltýna.¹³⁹ Učitel by se měl nejprve kriticky seznámit s literaturou zabývající se historií zvoleného místa. Písemné prameny ze staršího období jsou pro učitele nejdostupnější ve státních okresních archivech, kde jsou shromážděny materiály obecní, školní a spolkové provenience. Nejdůležitějším typem písemných pramenů jsou místní pamětní knihy a kroniky. Opomenuty by neměly zůstat ani místní tiskoviny. Práce s obrazovými prameny vyžaduje podrobnou analýzu a interpretaci zachycených objektů a situací.¹⁴⁰ V případě obrazových materiálů jsou zvláště cenné fotografie, pohlednice a mapy. Pro výuku dějin 20. století jsou nepostradatelným informačním zdrojem pamětníci.¹⁴¹ Zajímavou pomůckou pro učitele, který se chce seznámit s místními dějinami, může být i již zmíněná klasická práce Františka Roubíka, která od doby svého vydání neztratila na aktuálnosti a stále poskytuje vhodný návod, jak pracovat s regionálním materiálem.¹⁴² Zkušenosti z této

¹³⁸ V této souvislosti zdůrazňuje Svoboda především kvalitní průpravu pro práci s regionálním materiálem na vysoké škole, blíže: L. SVOBODA, *Regionální dějiny*, s. 49 – 53.

¹³⁹ Dušan FOLTÝN, *Nahlédnutí do zamlženého zrcadla minulosti*, in: D. Foltýn a kol., *Prameny*, s. 55 – 88.

¹⁴⁰ K tomu blíže: R. STRADLING, *Jak učit*, s. 74 – 84. D. HUDECOVÁ – D. LABISCHOVÁ, *Nebojme se výuky*, s. 25 – 35.

¹⁴¹ K využití orální historie blíže: Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.

¹⁴² F. ROUBÍK, *Příručka*. Nověji k tomuto tématu P. VOREL, *Základy*.

činnosti může učitel použít jako základ badatelské činnosti žáků. Žákům nemusí být předložen ke studiu všechen dostupný materiál, mohou společně s učitelem postupovat po jednotlivých krocích k dalším informačním zdrojům a tím rozšiřovat své poznání o dané problematice. Použitý materiál by měl být různorodý, protože „*konfrontace historického pramene s jeho výkladem v literatuře se může sama o sobě stát vítanou cestou k rozvinutí schopností kritického myšlení žáků.*“¹⁴³

Není jistě pochyb o vhodnosti zařazení regionálně historických témat do výuky dějepisu. Učitel by se ovšem měl vyvarovat jak prostého reprodukování faktů, tak snaze o pobavení třídy historkami z místní kroniky. „*Efektivně lze využít regionálních dějin jen v případě, že jsou součástí tematického celku učiva*“¹⁴⁴ a vhodně doplňují základní učivo. Žáci by měli vždy vědět, proč je dané téma v hodině probíráno, a měli by umět rozlišit podstatné informace od nepodstatných. Proto je potřeba na tato témata nahlížet z různých úhlů a pracovat s nimi různými vyučovacími metodami a formami.

¹⁴³ D. FOLTÝN, *Nahlédnutí*, s. 58.

¹⁴⁴ P. NOVOTNÝ, *Regionální dějiny*, s. 5.

1. 4 Interakce školy a veřejnosti

„Krajina je místem společné paměti.“¹⁴⁵

V každém období lidských dějin byla škola nositelkou ideálů společnosti, pro kterou vychovávala a vzdělávala mladší generace. Formování mladého člověka vždy podléhalo potřebám společnosti, která určovala, co je vhodné, přípustné a žádoucí. Aktuální požadavky kladené na výchovu a vzdělávání jsou vymezeny v RVZ ZV, který požaduje všestranný rozvoj žáků a „*provázanost vzdělávání a života školy se životem mimo školu*“.¹⁴⁶ Současná škola nemá být uzavřeným světem, zcela odtrženým od okolního dění.

Školní dějepis by měl v žácích prostřednictvím příkladů jednání lidí z minulosti pěstovat vědomí odpovědnosti vůči společenské komunitě, jíž jsou součástí. Názorně to ukazuje studie Radima Perlína, který provedl sociologický průzkum mezi starosty venkovských obcí ve dvou okresech.¹⁴⁷ Výsledky vedly ke zjištění, že značná část starostů zůstává ve své funkci proto, že nemají vhodného nástupce, přičemž se mnozí z nich obávají, že pokud by starostování zanechali, vedlo by to ke ztrátě samostatnosti obce. Jistě by bylo zajímavé uskutečnění průzkumu, který by zodpověděl na otázku, proč a v jaké míře se lidé zajímají o komunální politiku. V již dříve citované myšlence¹⁴⁸ je uvedeno, že dějepis je především politickým předmětem a měl by proto pozitivně působit na žáky ve smyslu rozvoje zájmu o věci veřejné nejen na státní, ale i na lokální úrovni.

Podporovat pozitivní vztahy v místním společenství je jedním z cílů *Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, o které byla zmínka v předchozím textu. „*Důraz je kladen přednostně na kulturně historické dědictví na lokální a regionální úrovni. Právě v kontextu obce a regionu vznikají nejužší osobní vztahy k místům i k lidem, právě zde se žáci mohou nejlépe aktivně podílet na ochraně krajiny a památek, zblízka pozorovat činnost místních zastupitelských orgánů a plnohodnotně se zapojit do*

¹⁴⁵ Dana ZAJONCOVÁ, *Kulturně historické dědictví v péči místních komunit*, in. D. Foltýn a kol., *Prameny*, s. 231.

¹⁴⁶ *RVP ZV*, s. 12.

¹⁴⁷ Radim PERLÍN, *Představitelé veřejné správy jako aktéři lokálního rozvoje. Sociologický průzkum mezi starosty venkovských obcí okresů Písek a Tábor*, in: Jan Kubeš (ed.), *Problémy stabilizace venkovského osídlení v ČR, České Budějovice 2000*, s. 133 – 150.

¹⁴⁸ Viz kap. 1. 2., poznámka č. 80.

komunitního života.“¹⁴⁹ V této souvislosti vzniklo několik publikací, které se věnují komunitnímu rozměru, jenž je možné skrze minulost podporovat a rozvíjet.¹⁵⁰

Dušan Foltýn pro práci s regionálním materiálem doporučuje projektovou výuku. Vhodná témata dělí do tří skupin – *lidé, místa a události* a uvádí možné směry zpracování těchto projektů.¹⁵¹ Potvrzuje, že vhodně zvolené školní projekty mohou vést „*k prohloubení a kultivaci paměti místního společenství*“.¹⁵² Tím také škola potvrdí, že je součástí okolní společnosti a výraznou měrou může přispívat k vytváření pozitivního společenského klimatu. Ve výrazně odlišených etnografických regionech je snazší podporovat komunitní soudržnost, ale cesta k ní se najde i v ostatních, zdánlivě obyčejných místech. Touto problematikou se ve výše uvedeném sborníku zabývá Jiří Woitsch¹⁵³ a uvádí četné příklady, jak žáky s lidovou kulturou a místními tradicemi seznámit, ač připouští, že v dnešní společenské atmosféře to není úkol jednoduchý. „*Obecná absence historického vědomí a vztahu k minulosti patrně někdy neumožňuje reflektovat tak prostý fakt, že tradiční lidová kultura nebyla záležitostí ‚středověkou‘, ale že zásadním způsobem formovala ještě život drtivé většiny našich předků někdy před sto či sto padesáti lety.*“¹⁵⁴ Důležité je uvědomit si, že kulturně historické dědictví není dáno jen produkty lidové kultury, ale bylo utvářeno i procesem industrializace, díky němuž dnes máme mnohé technické památky.¹⁵⁵

„*Pocit sounáležitosti k něčemu vytváří vztah, který se prohlubuje naší starostlivostí, péčí a aktivitou ve vztahu k místu.*“¹⁵⁶ Aby kulturně historické dědictví nezaniklo, je nezbytná péče místních komunit a jejich dobrá informovanost o aktuálních regionálních otázkách. V minulosti byla důležitá především činnost okrašlovacích spolků, seznámení žáků s touto činností v jejich městě by mohlo vést k pozitivním výsledkům v oblasti jejich postojů. V souvislosti s činností těchto spolků si kulturní a estetický význam míst uvědomuje i Dana Zajoncová, která respektuje jejich původní divokost a domnívá se, že by nebylo vhodné do jejich přirozeného vývoje zasahovat.

¹⁴⁹ D. FOLTÝN a kol., *Prameny*, s. 11 – 12.

¹⁵⁰ Tamtéž. František PARKAN a kol., *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*, Praha 2008. Alexandra BRABCOVÁ (ed.), *Brána muzea otevřená. Průvodce po cestě muzea k lidem a lidí do muzea*, Náchod 2003.

¹⁵¹ D. FOLTÝN, *Nahlédnutí*, s. 70 – 80.

¹⁵² Tamtéž, s. 81.

¹⁵³ Jiří WOITSCH, *Kulturní dědictví tradiční vesnice*, in: D. Foltýn a kol., *Prameny*, s. 133 – 189.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 174.

¹⁵⁵ Radka SCHMELZOVÁ, *Průmyslové dědictví a jeho perspektivy*, in: D. Foltýn a kol., *Prameny*, s. 273 – 296.

¹⁵⁶ D. ZAJONCOVÁ, *Kulturně historické dědictví*, s. 231.

Vhodným námětem k diskusi tak pro žáky může být úvod do územního plánování a rozbor rozvojových materiálů, které se dotýkají okolí žáků¹⁵⁷.

Metodická příručka věnující se nově vznikajícímu průřezovému tématu *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví* přináší řadu námětů projektového vyučování, které byly vyzkoušeny na vybraných školách. Autoři doporučují využívat netradičních metod výuky, jako je autentické učení, badatelské metody práce, zážitkové učení a již zmíněné projektové vyučování.¹⁵⁸ Toto průřezové téma mimo jiné kultivuje osobnost žáka, rozvíjí schopnosti porozumění a hodnocení kulturních projevů, ukazuje žákům, že kultura obohacuje lidský život, seznamuje žáky s kulturní odlišností lidských společností, rozvíjí estetické cítění žáků a formuje jejich postoje.¹⁵⁹ Zvolené netradiční metody práce pomáhají rozvíjet žakovu osobnost, prezentace výsledků práce vede k formování vhodného vystupování na veřejnosti a k posílení komunikačních dovedností žáků. Za významnou považují autoři hodnotu zážitku – „*nevšední zážitky vytvářejí silný motivační potenciál, ale nelze je ztotožňovat s poznáním*“.¹⁶⁰ Jde právě o vnitřní motivaci, vedoucí k celoživotnímu učení, které je hlavním cílem současného vzdělávání.

V oblasti komunitního rozměru školní výuky uvádí publikace dvě zajímavé metody¹⁶¹ – jednou z nich je metoda *utváření místa*, kdy žáci pátrají po využívání, respektive nevyužívání, veřejných prostranství a hledají možnosti k navrácení veřejného života do těchto míst. Druhá je metoda *interpretace místního dědictví*, která se zaměřuje na poznání minulosti místa a skrze ni se žáci učí aktivně ovlivňovat dění v obci. Významnou podmínkou při utváření pozitivního vztahu k místu a jeho dědictví je rozvoj citlivosti vnímání žáků (i učitelů).

Jinou cestou než učitelé se vydali pracovníci muzeí. Polidštit muzeum a vytvořit z něj centrum místního společenství se pokusil rozsáhlý projekt *Brána muzea otevřená*¹⁶², který se snažil dělat věci jinak, než jak jsou pracovníci i návštěvníci muzea zvyklí. Hlavní myšlenkou celého programu bylo „*rozvíjení vzdělávací funkce muzea a vytváření vztahu muzea a místního společenství a s tím související působení muzea*

¹⁵⁷ Např. územní plán dané obce.

¹⁵⁸ F. PARKAN a kol., *Výchova*, s. 9.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 10.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 16.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 36 – 37.

¹⁶² A. BRABCOVÁ (ed.), *Brána*. Publikace přináší reflexi mnoha realizovaných projektů různých kulturních institucí.

v rámci občanské společnosti.¹⁶³ Nové pojetí prezentuje muzeum jako veřejnou, vzdělávací instituci¹⁶⁴, instituci kulturně historického dědictví a centrum místního společenství. V tom se v mnohém podobá škole a současné snahy vedou k interakcím mezi oběma vzdělávacími institucemi. Aby nebyla muzea vnímána jen jako shromaždiště věcí, je snaha vnášet do muzejních expozic příběhy – nejen lidí, ale i předmětů, míst, myšlenek. Pokud se muzeum bude aktivně podílet na životě místní komunity a umožní lidem ovlivňovat muzejní záležitosti, přijmou lidé muzeum za své a poznají, že mezi uchovávanými předměty chrání muzeum i ony neviditelné vztahy minulých i současných generací a jejich paměť. „*Motivem zájmu o dějiny jsou především výročí obcí, jež místní společenství chápe jako jakési společné narozeniny; jako něco, co jejich osudy spojuje s místem, kde žijí a kde mohou pocítit kontinuitu lidského společenství v dlouhém časovém horizontu a kde také v prchavém toku ostatních informací nacházejí určitou stálou hodnotu.*“¹⁶⁵ Moderní svět s sebou přináší nezakotvenost lidí, mikroregion má však jistý pud sebezáchovy, který nedovolí, aby tam, kde je vůle, nevznikl pocit sounáležitosti lidí s prostorem, v němž žijí.¹⁶⁶ Právě rozvoji této sounáležitosti a oživení místních společenství mohou v mnohém napomoci aktivity muzea, které se otevře vnějším impulzům. Mezi ukazatele dobrého komunitního projektu patří tyto znaky: projekt rozvíjí zaujetí a zájem lidí, otevírá lidem a skupinám nové rozměry, posiluje a pomáhá uvést věci do pohybu, zároveň musí být projekt dobře prezentován a připraven.¹⁶⁷

V obci, v níž funguje místní společenství, jsou pořádány různé kulturní a sportovní akce, lidé se sdružují ve spolcích, společně hrají divadlo, účastní se hasičských soutěží, pořádají fotbalová utkání. Taková obec je pro nově příchozí atraktivní a přistěhovalci nemají velkých problémů včlenit se do fungujícího organismu. K naplnění tohoto cíle je ale zapotřebí nemalého úsilí angažovaných občanů, kteří mají k prostoru, v němž žijí, vztah a není jim lhostejné, co se s obcí stane. Právě výchova angažovaných mladých občanů je jedním z důležitých úkolů školy. Ta ji může podpořit i zdánlivě nevýznamnými aktivitami, jako je například péče o drobné hmotné památky umístěné v krajině či pomoc při čištění místního potoka. Při všech činnostech, které lidé

¹⁶³ Tamtéž, s. 14.

¹⁶⁴ Vzdělávacími otázkami v muzeu se zabývá tzv. muzejní pedagogika, blíže Lucie JAGOŠOVÁ – Vladimír JÚVA, *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*, Brno 2010.

¹⁶⁵ Irena BUKAČOVÁ, *Zdroje a funkce identity regionálních společenství na prahu 3. tisíciletí*, in: A. Brabcová (ed.), *Brána*, s. 117.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 119. Autorka uvádí příklady udílení nových znaků obcím a městům, která znak neměla.

¹⁶⁷ Jaroslava ŠTASTNÁ, *Místní společenství – komunita – jako výchozí kontext aktivit muzea*, in: A. Brabcová (ed.), *Brána*, s. 130.

v obci dělají spolu, působí i mezigenerační setkávání, jež je pro porozumění mezi lidmi nenahraditelné.

V současné době již existují projekty, které jsou podrobně metodicky vypracovány a nabídnuty učitelům k realizaci ve výuce. Patří mezi ně například projekty *Cestička do školy*, *Krajina za školou*, *Zmizelí sousedé* a *Tragická místa paměti jednoho regionu*, které budou přiblíženy v další kapitole.

Na závěr ještě dovětek... Mottem snah o propojení života školy a veřejnosti je především přesvědčení, že „*komunitní projekty, pokud respektují svobodu členů komunity a vycházejí z autentických potřeb svých nositelů, mohou oživovat místa, kde se nic neděje.*“¹⁶⁸

¹⁶⁸ F. PARKAN, *Výchova*, s. 37.

1. 5 Mezioborová spolupráce při výuce regionálních témat

1. 5. 1 Spolupráce v rámci jednotlivých vyučovacích předmětů

Mezi principy RVP ZV nalezneme požadavek „komplexního přístupu k realizaci vzdělávacího programu, včetně možností jeho vhodného propojování.“¹⁶⁹ Jak bylo popsáno dříve¹⁷⁰, tyto tendence nejsou nové, ale nově je tento požadavek vztažen na veškeré vzdělávání. „Pro úspěšnou realizaci ŠVP je spolupráce vyučujících různých vzdělávacích oborů jedním z hlavních předpokladů.“¹⁷¹ Podstatou je snaha o vytváření uceleného pohledu na svět a eliminace roztržitého poznatků.

K propojování vědomostí a dovedností z různých vzdělávacích oblastí slouží především průřezová témata.¹⁷² Tyto tendence jsou patrné i z příkladů projektů, které uvádí *Doporučení MŠMT*, v němž jsou podrobněji přiblíženy i mezipředmětové přesahy dějepisu s literaturou a se základy společenských věd.¹⁷³

Samozřejmostí ve výuce má být propojování poznatků z různých vědních oborů v rámci všech vyučovacích předmětů. Takto pojaté vyučování realizovali mnozí učitelé ještě před současnou školskou reformou, což potvrzuje i inspirativní publikace z produkce sdružení Asociace učitelů dějepisu České republiky, které se dlouhodobě zabývá zlepšováním výuky dějepisu na školách.¹⁷⁴ Jak dokládá tento sborník, možnosti kooperace mezi výukovými předměty jsou velice bohaté. Spolupráce je nezbytná během realizace projektů, ale je vhodná také v rámci běžných hodin. Jsou témata, která se objevují v několika vzdělávacích oborech. V těchto případech je žádoucí vytvořit s dotčenými vyučujícími takový učební plán, který zajistí koordinaci výuky tak, aby byla realizována smysluplně, například v rámci jednoho předmětu. Tímto ušetřený čas by mohl být následně využit k jiným účelům. Někteří odborníci doporučují přesouvat témata do dějepisu¹⁷⁵, což je ovšem z hlediska časové náročnosti diskutabilní.

Dějepis může účinně spolupracovat se všemi vzdělávacími obory, primárně je nezbytná spolupráce především s českým jazykem a výchovou k občanství. Jazykové

¹⁶⁹ RVP ZV, s. 10.

¹⁷⁰ Kap. 1. 2.

¹⁷¹ V. ULVR – M. PASEKOVÁ, *Pomáháme*, s. 22.

¹⁷² Kap. 1. 2.

¹⁷³ *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*.

¹⁷⁴ K tomuto tématu přináší poznatky z praxe Ludmila BURSÍKOVÁ – Pavel MARTINOVSKÝ a kol., *Metodické inspirace. Mezipředmětové vztahy v dějepise. Ze zkušeností z výuky i mimoškolních činností*, Praha 2009.

¹⁷⁵ V. ULVR – M. PASEKOVÁ, *Pomáháme*, s. 22.

dovednosti žáků limitují jejich učení ve všech ohledech, nemůžeme po žácích například požadovat rozbor písemného pramene, pokud nemají vytvořené dostatečné návyky pro práci s písemným textem. Učitel dějepisu by měl zohlednit úroveň jazykových dovedností svých žáků a po dohodě s češtinářem je náležitě rozvíjet. Jazykový cit žáků lze účinně podněcovat ať už psaným nebo mluveným projevem. K vhodným metodám práce patří skupinová činnost, hraní rolí, individuální písemný projev žáka, rozbor písemného pramene apod.

V případě výchovy k občanství jsou u některých témat nezbytně nutné historické základy, koordinace vyučujících by měla být samozřejmostí u všech tematických celků. K zaujetí odmítavého postoje vůči netoleranci, rasismu a extremismu ve společnosti potřebují žáci poznat kořeny těchto tendencí a důsledky, ke kterým v minulosti vedly. Hodnotu demokracie lze ocenit pouze v případě poznání ostatních forem vlády, především totalitních systémů, které ovlivnily i vývoj v našem středoevropském prostoru. Dále je nezbytné na příkladech z minulosti doložit proces globalizace a formování mezinárodních vztahů.

Souvislost dějepisného učiva se vzdělávací oblastí Člověk a příroda je – kromě zeměpisu – poměrně malá, přesto lze nalézt určité styčné prvky. Ve fyzice to mohou být staré jednotky měr a vah, rozdíl mezi středověkým a současným pojetím času aj. Chemie se může zaměřit na vývoj lékařství a hygieny a prostředků s nimi spojených a v přírodopise je vhodné provést žáky procesem antropogeneze a zdůraznit vliv přírodního prostředí na organismy.

U matematiky je to především dovednost vyčíst z grafických znázornění potřebné údaje, kupříkladu o demografickém vývoji. Orientace v moderních informačních a komunikačních technologiích je v dnešním světě neoddiskutovatelnou nutností. Během realizace projektů je dále prospěšná spolupráce s vyučujícími výtvarné, hudební, tělesné, popřípadě dramatické výchovy.

1. 5. 2 Možnost integrace dějepisu a zeměpisu

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je sice rozčleněn do devíti vzdělávacích oblastí, ale zároveň je umožněno „vytvořit z jednoho vzdělávacího oboru jeden vyučovací předmět nebo více vyučovacích předmětů, případně může vyučovací předmět vzniknout integrací vzdělávacího obsahu více vzdělávacích oborů (integrováný vyučovací předmět). RVP ZV umožňuje propojení (integraci) vzdělávacího obsahu na úrovni témat, tematických okruhů, případně vzdělávacích oborů.“¹⁷⁶ Je tedy zcela v kompetenci školy, zda se pro integraci rozhodne. „Záměrem je, aby učitelé při tvorbě školních vzdělávacích programů vzájemně spolupracovali, propojovali vhodná témata společná jednotlivým vzdělávacím oborům a posilovali nadpředmětový přístup ke vzdělávání.“¹⁷⁷ V západoevropských zemích mají s integrací dějepisu letité zkušenosti, z nich ale vyplývá, že „v případě dějepisu nelze doporučit integraci s kterýmkoliv jiným vyučujícím předmětem v celém rozsahu.“¹⁷⁸

Vratislav Čapek ve své práci zdůrazňuje, že „dějepis je předmětem se zvláštními schopnostmi včleňovat, vztahovat, integrovat obecné či specifické poznatky jiných předmětů.“¹⁷⁹ Dále uvádí možnosti interakce dějepisu s občanskou naukou, jazyky, zeměpisem, matematikou a přírodovědnými předměty. O potřebě rozvíjet mezipředmětové vztahy svědčí i zájem odborné veřejnosti o tuto problematiku.¹⁸⁰

Vhodná se jeví zejména integrace dějepisného a zeměpisného učiva.¹⁸¹ Spojení dějepisu a zeměpisu přináší „zakotvení v prostoru a čase“¹⁸², oba předměty navíc usilují o formování osobnosti žáka v odpovědného občana. Dana Řezníčková¹⁸³ vidí společné cíle výuky dějepisu a zeměpisu ve vytváření přehledu o časoprostoru: „lidé potřebují zabývat se jeho stavem a proměnami (příčinami a důsledky změn), chtějí-li prostor na Zemi udržet tak, aby byl životaschopný. Hlavním posláním výuky zeměpisu je přispět ke způsobilosti studentů uvážlivě a odpovědně jednat v prostoru, který je tvořený

¹⁷⁶ RVP ZV, s. 18.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 19.

¹⁷⁸ V. ULVR – M. PASEKOVÁ, *Pomáháme*, s. 7.

¹⁷⁹ V. ČAPEK, *Didaktika*, s. 140.

¹⁸⁰ Blíže Zdeněk BENEŠ (ed.), *Historie a škola IV. Dějepis a mezipředmětové vztahy*, Praha 2008.

¹⁸¹ Na podobné pokusy ve vzdělávacích programech Národní škola a Obecná škola bylo poukázáno v kap. 1. 2. 1.

¹⁸² Dalibor DUDEK, *Dějepis a zeměpis – integrace v praxi*, in: Z. Beneš (ed.), *Historie a škola IV.*, s. 33.

¹⁸³ D. ŘEZNÍČKOVÁ, *Úvaha*, s. 88 – 90.

kvalitativně rozmanitým prostředím a v čase se mění.“¹⁸⁴ Pro integraci znalostí z více předmětů je podle této autorky vhodné tematické pojetí daného učiva.

Kooperace dějepisu a zeměpisu je přínosná u všech zeměpisných tematických celků. Co nejdříve je nutné zvládnout čtení map a jiných schémat, tudíž i v dějepise můžeme tuto kompetenci používáním dějepisných atlasů posilovat. Pohled na Zemi jako vesmírné těleso lze propojit s vývojem představ o tvaru Země. Při probírání zámořských objevů jsou základní zeměpisné znalosti naprostou nezbytností, taktéž u tématu nejstarších civilizací, které byly přírodou značně determinovány. Zeměpis je dnes především společenskovědní disciplínou, proto nemůže být jeho přínos v této oblasti opomíjen – především témata z 19. a 20. století by měla být pojata komplexně, to samé platí i pro tematický celek Česká republika. Jak dějepis, tak i zeměpis se setkávají v otázkách životního prostředí a vztahu k regionu.

I na vědecké úrovni spolu například regionální historie a regionální geografie velice úzce souvisí, protože se zaměřují na podobný předmět studia. Proto i při výuce regionálních dějin nutně dochází k prolínání obsahů jiných vzdělávacích oborů.

V současné době pro nás může být inspirativní i dřívější průběh výuky dějepisu a zeměpisu. Předmět dějepis byl na hlavních a normálních školách zaveden tereziánskými reformami. Současná myšlenka integrace není novinkou, zavádí ji již Hasnerův zákon z roku 1869, který požaduje, aby žáci měli ucelené poznatky z přírodopisu, zeměpisu a dějepisu. Ohlédneme-li se tedy o sto padesát let zpět, zjistíme, že společné vyučování dějepisu a zeměpisu bylo naprosto běžné.¹⁸⁵ Novinkou naopak bylo rozdělení dějepisu a zeměpisu do dvou samostatných předmětů Marchetovou reformou uvedenou v platnost ve školním roce 1908/1909.¹⁸⁶ Není bez zajímavosti připomenout, že tato reforma požaduje, aby žák rozuměl učební látce, nejen aby se ji namemoroval – tedy to, co je vyžadováno i současnými kurikulárními dokumenty.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 89.

¹⁸⁵ Magdaléna ŠUSTOVÁ, *Stalo se v zemi české... Jak se vyučoval dějepis*, Praha 2009, s. 7 – 9.

¹⁸⁶ Kateřina ŘEZNÍČKOVÁ, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867 – 1918*, Praha 2007, s. 25 – 27 a 60 – 61.

1. 5. 3 Projekty ve výuce

Propojení znalostí z různých vzdělávacích oborů nemusí probíhat jen v rámci integrovaných předmětů, dochází k tomu například i při realizaci různých školních projektů.¹⁸⁷ Níže jsou blíže přiblíženy čtyři projekty, které jsou v současné době školám snadno dostupné a mají podrobně zpracovanou metodiku. První dva se zaměřují na minulost krajiny a její otisk v lidské paměti, zbylé dva projekty se dotýkají citlivých témat naší nedávné minulosti, které se nevyhnuly ani těm nejmenším regionům. Pro všechny projekty je typické, že se snaží postihnout sledovaný problém komplexně, z pohledu mnoha vyučovacích předmětů, překonávají generační bariéry a vedou žáky k aktivnímu občanství.

Průkopníkem na poli komunitních projektů byl projekt *Cestička do školy*, v jehož průběhu byly hledány staré cesty, po nichž každodenně žáci docházeli na vyučování. Tento projekt byl realizován patnácti školami jičínského okresu během celého školního roku a vycházel z myšlenek environmentálního vzdělávání. Snažil se v žácích „*probudit aktivní zájem o životní prostředí skrze objevování historických údajů o jeho vývoji.*“¹⁸⁸ Žáci se s pomocí pamětníků a regionálně zaměřených institucí pokusili zdokumentovat podobu krajiny před provedením socialistických změn v zemědělství a přiblížit život tehdejších školáků. Součástí projektu byla i rekonstrukce starých cest v terénu, při níž žáci přišli do školy po starých cestách a zdokumentovali během toho jejich současný stav. Realizace projektu byla podmíněna prací žáků se starými mapami regionu a badatelskými listy, které jsou součástí přílohy publikace. Navíc tato publikace přináší pro učitele cenné poznatky z praxe, které jim pomohou při realizaci projektu v jejich výuce. Výstupem projektu byla veřejná výstava prací žáků. Specifikem tohoto projektu je jeho přínosnost jak pro školu, tak pro partnerskou instituci¹⁸⁹ i místní komunitu.

¹⁸⁷ Metoda projektového vyučování byla blíže přiblížena v kap. 1. 2. 2.

¹⁸⁸ Jaromír GOTTLIEB – Radana JAKUBCOVÁ, *Cestička do školy aneb několik kroků k úspěšnému komunitnímu projektu. Metodická příručka pro školy Královéhradeckého kraje*, Jičín 2004, s. 4.

¹⁸⁹ Touto institucí může být místní samospráva, muzeum, archiv apod. Partnerská instituce se po skončení projektu stane správcem zhotovených map a vyplněných badatelských listů, které mohou posloužit dalšímu rozvoji daného regionu.

Realizaci evropského projektu *Krajina za školou*¹⁹⁰ na našich školách zajišťuje občanské sdružení Antikomplex. Aktivita žáků se zaměřuje na terénní výzkum a sledování vývoje krajiny, kultury, historie a architektury daného regionu. Žáci vyhledávají pomocí historických snímků identická místa v současné krajině a posléze identifikují změny, které v průběhu času nastaly. Výsledkem projektu je soubor historických fotografií a nově pořízených snímků míst a objektů dané lokality, které jsou prezentovány veřejnosti formou výstavy a vydané knižní publikace. Projekt může být zaměřen jak tematicky, tak i časově. Součástí práce žáků jsou rozhovory s pamětníky, používání informačních technologií, fotografování, terénní průzkum a další činnosti, které lze realizovat v rámci všech předmětů. Podle autorů projekt nejvíce souvisí s dějepisem, zeměpisem, přírodopisem, občanskou výchovou, informatikou a českým jazykem. Současné jsou naplňovány požadavky průřezových témat v Mediální a Environmentální výchově a samozřejmě dochází i k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji žáků. Cílem projektu je podpořit vytváření pozitivních postojů žáků k jejich životnímu prostředí, utváření hodnotového žebříčku a pochopení zásad trvale udržitelného rozvoje.

Projekt Židovského muzea v Praze s názvem *Zmizelí sousedé*¹⁹¹ vybízí žáky a studenty k pátrání po osobách, které žily v nejbližším okolí jejich bydliště a zmizely v období druhé světové války. Tento projekt vznikl v roce 1999, druhou fází projektu se v roce 2005 stala Pocta dětským obětem holocaustu. Žáci se při řešení projektu zaměřují především na osobní příběhy osob židovského původu, z nichž je v závěrečné fázi vytvořena výstava. Žáci se učí pracovat s informacemi, zároveň na ně při detektivní práci působí i emoce, které se při běžném školním výkladu moc neuplatňují. Práce žáků má smysl, protože díky nim jsou odkryty příběhy lidí, které by jinak upadly v zapomnění. Projekt vyžaduje spolupráci různých institucí (škola, rodina, obec, archiv, muzeum, Památník Terezín aj.) a zároveň pomáhá vytvářet mezigenerační porozumění, protože řešitelé projektu vyhledávají kontakty na pamětníky a od nich získávají cenné informace. Žáci by tak měli zjistit co nejvíce informací o židovské obci či romské komunitě ze svého okolí. Během realizace projektu dochází k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji žáků, při práci s prameny a dalšími informačními materiály jsou naplňovány požadavky mediální výchovy. Hlavní těžiště projektu však leží v pochopení multikulturality, která byla na našem území násilně potlačena. Žáci si během práce na

¹⁹⁰ Bližší informace na <http://www.krajinazaskolou.cz> [cit. 10. 12. 2012].

¹⁹¹ Bližší informace na <http://www.zmizeli-sousedecz> [cit. 10. 12. 2012].

projektu uvědomují potřebu demokratického přístupu k životu a skrze osobní tragédie obyčejných lidí poznávají zrudnost jedné diktatury v celoevropské rovině.

Specifický byl projekt *Tragická místa paměti jednoho regionu*¹⁹², který zaštiťovala vědecká a kulturně vzdělávací společnost Collegium Bohemicum. Byl realizován na gymnáziích v Ústeckém kraji, ale inspirovat se jím mohou učitelé i v jiných regionech. Zaměřoval se na kulturní dědictví, které v českých zemích spoluvytvářeli německy mluvící obyvatelé. Cílem projektu bylo zmapování česko-německo-židovského soužití v období během a po druhé světové válce v prostoru severních Čech. Projekt byl zahájen přednáškou historiků, která měla objasnit situaci v Československu od meziválečného až po poválečné období. Následně studenti pracovali ve workshopech. Zde se seznámili, mimo jiné, s metodou oral history. Úkolem studentů bylo zpracovat prezentace o násilných činech, které se staly v daném období v jejich lokalitě. Oporou jim byla literatura, archivní materiál a rozhovor s pamětníky. Po roční práci měla být výstupem projektu výstava, přednáška a kniha. Dále se řešitelé mohli účastnit diskusí se studenty jiných gymnázií. Smyslem projektu nebylo to, aby studenti objevili historická fakta, která ještě žádný historik neobjevil. Cílem řešitelů bylo nestranně zpracovat tehdejší události a získané informace zpřístupnit široké veřejnosti. Spolu s poznáváním místní historie si měli studenti vybudovat ke svému regionu silnější citový vztah, který by měl v budoucnu vyústit ve větší angažovanost v místních záležitostech. Takto pojatý projekt byl určen pro studenty středních škol, ale ve zjednodušené formě je realizovatelný i na 2. stupni základní školy. Předpokladem je nalezení takové události v regionu, kterou lze označit jako tragickou – může jít o osobní hrdinství v odbojové činnosti za války, násilnou poválečnou kolektivizaci v zemědělství, devastaci krajiny apod. Podle zvoleného tématu se na řešení projektu budou podílet jednotlivé vzdělávací obory a budou naplňovány požadavky různých průřezových témat.

Na závěr je možné upozornit na funkci různých kroužků a jiných mimoškolních aktivit, jejichž činnost se vztahuje k danému regionu. Jejich aktivity se nemusí omezovat jen na poznávání minulosti regionu¹⁹³, ale mohou různými cestami vést k již dříve zmiňovanému komunitnímu rozměru.

¹⁹² Bližší informace na <http://www.collegiumbohemicum.cz/clanek/90-tragicka-mista-pameti-jednoho-regionu/> [cit. 10. 12. 2012].

¹⁹³ Srov. *Metodické inspirace. Dějepis ve škole. Ze zkušeností učitelů základních a středních škol*, Praha 1998.

2 UHLÍŘSKOJANOVICKO

2. 1 Město Uhlířské Janovice v současnosti

Uhlířské Janovice jsou místními patrioty zvány „bránou do Posázaví“.¹⁹⁴ S tímto tvrzením je možné souhlasit zejména tehdy, když k městu přijíždíme z rovinatého Polabí.¹⁹⁵ Vydáme-li se do Uhlířských Janovic z Kolína či Kutné Hory, projíždíme nejprve krajem úrodných polí, která jsou tu a tam rozrušena malými remízky. Teprve až za městem se začínají rozkládat lesy, táhnoucí se až k řece Sázavě. Zvolíme-li do Janovic cestu po silnici, hned za Kolínem začne mírné, ale vleklé stoupání, které nás přivede do oblasti zvláště krajiny Hornosázavské pahorkatiny. Z této silnice se naskýtá hezký pohled na Uhlířské Janovice v místě, kde cesta vystoupá k vyvýšenině Dubina za obcí Jindice. Jelikož bylo město v minulosti ušetřeno výstavby vysokých panelových domů, dominantou městského panoramatu je již po staletí věž kostela. Prohlédnout si město jako na dlani je možné také od vesnice Rašovice – prudce klesající silnici zde lemují pokroucené kmeny starých ovocných stromů a ze stráně se dolů dívá opuštěný třešňový sad. Další možností, jak si město prohlédnout z výšky, je příjezd od řeky Sázavy přes vesnici Mitrov. Tato cesta je lemovaná lesy a malými vesničkami s obhospodařovanými poli. Z kopce za Mitrovem je nejlépe vidět slavné torzo rozestavěného domova důchodců na východě města a na západě část výrobního areálu společnosti Kooperativa s jeho velkým společenským sálem.

Kdo se z Kolína rozhodne cestovat vlakem, musí se obrnit trpělivostí, protože cesta, která se dá autem stihnout za 20 minut, se malým motorovým vlakem protáhne na dvojnásobek.¹⁹⁶ Zvláště malebnou vyhlídkovou jízdu, ovšem pokud cestující nespěchá, poskytuje železniční trať vedoucí z Janovic na jihozápad k Ratajím nad Sázavou a Leděčku. Z Leděčka je možné pokračovat vlakem dál, buď podél řeky Sázavy směrem na město Sázava a Čerčany, nebo opačným směrem na Český Šternberk a Kácov.¹⁹⁷

Uhlířské Janovice mají z historických důvodů status města. Z administrativního hlediska jsou obcí s pověřeným obecním úřadem a spadají do správního obvodu obce

¹⁹⁴ <http://uj.euweb.cz/index.php?page=/ujhistory.php%20> [cit. 15. 4. 2013].

¹⁹⁵ Srov. Příloha č. 1.

¹⁹⁶ Trať č. 014 Kolín – Leděčko.

¹⁹⁷ Oba směry trať č. 212. Z Čerčan je pravidelné spojení s Prahou, v opačném směru trať končí ve Světlé nad Sázavou, z níž je možné pokračovat do Havlíčkova Brodu. Blíže mapa Českých drah dostupná na <http://www.cd.cz/assets/vnitrostatni-cestovani/mapa-site/mapa-trati/kjr.pdf> [cit. 24. 3. 2013].

s rozšířenou působností Kutná Hora. „Správní území města Uhlířské Janovice je kromě samotného území Uhlířských Janovic tvořeno obcemi Bláto, Janovická Lhota, Kochánov, Malejovice, Mitrov, Opatovice II, Silvánka. Rozkládá se na celkové ploše 25,43 km².“¹⁹⁸ V roce 2011 zde žilo 3 046 obyvatel.¹⁹⁹

Vlastní město poskytuje svým občanům dobré technické zázemí – většina území je napojena na vodovod a kanalizaci, za obcí funguje čistička odpadních vod, ve městě byla provedena plynofikace. Odpadové hospodářství je realizováno sběrným dvorem v Uhlířských Janovicích a provozem skládky komunálního odpadu v Blátě.²⁰⁰

Občanská vybavenost sídla je uspokojivá. Ve městě funguje mateřská škola pro 108 dětí, úplná základní škola se dvěma paralelními třídami v každém ročníku pro maximálně 700 žáků a také speciální škola pro nejvýše 66 žáků.²⁰¹ Základní škola má poměrně velký spádový obvod, žáci do ní docházejí z následujících obcí: „Uhlířské Janovice, Bláto, Janovická Lhota, Mitrov, Kochánov, Opatovice II, Malejovice, Sudějov, Rašovice, Jindice, Netušil, Vavřinec, Chmeliště, Žišov, Staňkovice, Chlum, Nová Ves, Ostašov, Rataje nad Sázavou, Mirošovice, Chlístovice, Kralice, Kraličky, Žandov, Zbizuby, Vlková, Koblasko, Makolusky, Nepoměřice, Miletice, Košice, Čestín, Kněž, Milotice, Morány, Onomyšl, Tlučeň, Stará Huť, Škvrňov, Úžice, Chrastná, Mělník, Miskovice, Solopysky, Pivnisko, Krsovice, Nové Nespěřice, Drahodobudice.“²⁰² Uměleckou činnost žáků rozvíjí Základní umělecká škola Uhlířské Janovice. V obci Malejovice provozuje dětský hospic Nadační fond Klíček.²⁰³

Svou pobočku v Janovicích mají dva bankovní ústavy, pošta a jeden advokát. Odbornou praxi zde vykonávají i dva veterinární lékaři. Zdravotní péči na místním zdravotním středisku zajišťuje osm lékařů, k dispozici je lékárna a město provozuje dům s pečovatelskou službou. Na okraji obce se nachází torzo rozestavěného domova důchodců, které je velkým problémem pro město i kraj od 90. let 20. století, kdy se

¹⁹⁸ http://www.uhlirskejanovice.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=17321&id=119693&p1=8025 [cit. 24. 3. 2013].

¹⁹⁹ Informace ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011 dostupné na http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=vse-o-uzemi&tu=0&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAHWPv07DMBDGry2hf4WAgY1HaMWCBB042CVWk7hK0iAyYWjUgklbErdkQmKBgRV2Bsa-BOIJWJkOOzMjXIoEA-lkW3fy_b7v8_QdtCSGpRM5kY2xOg4bukwGpoy04svj08rBcwHyLaiEI9lrySM1ijmUISAOksEo7KXR1jZkVTsv4b2Ip6gq3 [cit. 24. 3. 2013].

²⁰⁰ *Návrh územního plánu města Uhlířské Janovice*, 2011, s. 24 – 28. Dostupné na http://www.uhlirskejanovice.cz/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=17321&id_ktg=6746&p1=8151 [cit. 24. 3. 2013].

²⁰¹ Více informací na stránkách <http://rejskol.msmt.cz/> [cit. 24. 3. 2013].

²⁰² Blíže na stránkách Základní školy Uhlířské Janovice, okres Kutná Hora. Dostupné na <http://zsuj.cz/view.php?cislocianku=2006120008> [cit. 24. 3. 2013].

²⁰³ Další informace o činnosti sdružení dostupné na <http://www.klicek.org/index2.html> [cit. 24. 3. 2013].

s jeho stavbou začalo. Stavba nebyla dokončena, došlo k jejímu předražení a následným soudním sporům. V současné době jsou obnoveny snahy ze strany kraje o řešení celé situace.²⁰⁴

V oblasti kultury je ve městě činná městská knihovna a informace o kulturním dění v regionu podává Kulturní a informační centrum, jehož součástí je i minigalerie, v níž probíhají různé výstavy místního významu. Obě tyto instituce sídlí v budově bývalého soudu u náměstí. V minulosti ve městě působilo místní muzeum, které však bylo zrušeno a zdejší sbírky byly předány do správy Českého muzea stříbra v Kutné Hoře. Divadelní představení pravidelně pořádá Ochotnický spolek Uhlíř, aktivní spolkovou činnost vyvíjí i členové Sboru dobrovolných hasičů a řada dalších zájmových uskupení. Plesy a občasně koncerty jsou pořádány ve velkém sále výrobního obchodního družstva Kooperativa. V tomto sále, který je i přes svůj neutěšený technický stav chloubou Janovic, se každoročně scházejí taneční páry k celostátní soutěži ve společenském tanci nazvané Uhlřískojanovická parketa.²⁰⁵ Svou troškou do mlýna se snaží přispět i Komunitní centrum svatého Jiljí zřízené Římskokatolickou farností Uhlříské Janovice – jeho činnost je zaměřena nejen na duchovní sféru, ale snaží se také rozvíjet pozitivní vztahy v místním společenství občanů.²⁰⁶

Uhlříské Janovice nabízejí svým obyvatelům také sportovní vyžití – ať už v rámci místního fotbalového klubu nebo aktivit tělocvičné jednoty Sokol. Významnou událostí je pořádání Mezinárodního mistrovství České republiky v motokrosu Enduro.²⁰⁷

Jelikož se západně a jižně od Uhlříských Janovic rozkládá rekreačně využívaná oblast Posázaví, profitují zdejší obchodníci především z tržeb od zákazníků mířících za odpočinkem, kteří Janovicemi projíždějí. Obchody a služby jsou lokalizovány především kolem náměstí, které je kvůli tomu využíváno převážně jako parkoviště. Sídlo ve městě má také několik průmyslových a zemědělských podniků. Jen pro ilustraci – ve městě se třemi tisíci obyvateli jsou provozovány tři čerpací stanice, šest restaurací a jedna kavárna, společnost Kooperativa v. o. d. se zabývá kovovýrobou a sklářstvím, laboratorní, technické a dekorativní sklo vyrábí firma Petra Prokeše,

²⁰⁴ Kauza domova důchodců v Uhlříských Janovicích je mediálně známá. Více informací např.: http://kutnohorsky.denik.cz/zpravy_region/hejtman-domov-v-uhlirskych-janovicich-dostavime-20121217.html, http://kutnohorsky.denik.cz/zpravy_region/obcane-uhlirskych-janovic-si-preji-dostavbu-domova-senioru-20130116.html, <http://www.novinky.cz/bydleni/realita-a-finance/289969-rozestaveny-domov-duchodcu-v-uhlirskych-janovicich-uz-stal-pres-100-milionu.html> [cit. 24. 3. 2013].

²⁰⁵ http://www.lipaprovenkov.cz/main/zaznam_pdf.php?l=j1&z=653&tt=1 [cit. 24. 3. 2013].

²⁰⁶ <http://www.farnostjanovice.cz/> [cit. 24. 3. 2013].

²⁰⁷ Pro více informací <http://www.enduro-janovice.estranky.cz/> [cit. 24. 3. 2013].

specializovanou výrobu realizuje firma Greif – akustika s. r. o.²⁰⁸ I přes tuto skutečnost je poměrně obtížné najít v okolí volná pracovní místa a mnozí občané za prací dojíždějí.²⁰⁹ Data ze *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* uvádějí, že zaměstnaných obyvatel Uhlířských Janovic bylo 1 407 a z nich 745 do zaměstnání dojíždí.²¹⁰

Město Uhlířské Janovice se snaží podporovat rozvoj svého regionu. Je členem Svazu měst a obcí České republiky²¹¹, je sídlem Sdružení obcí mikroregionu Uhlířskojanovicka a středního Posázaví²¹² a také zakládajícím členem MAS Lípa pro venkov. Toto sdružení si klade za cíl „*obnovu a rozvoj kulturního a přírodního dědictví regionu*“.²¹³ Městský úřad vydává jednou měsíčně *Listy Uhlířskojanovicka a středního Posázaví*.

²⁰⁸ Průmyslové oblasti zaujímají západní a severní partii města. Seznam firem, které ve městě působí, lze nalézt na <http://www.uhlirskejanovice.cz/html/ujhtml/odkazy.html> [cit. 24. 3. 2013].

²⁰⁹ Ke konci roku 2010 dosáhla nezaměstnanost v Uhlířských Janovicích 9,2 % a počet uchazečů na jedno volné místo byl 13,5. Zdroj http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?vo=null&cislotab=TPR6010PU_OB1.83&kapitola_id=15&voa=tabulka&go_zobraz=1&verze=0&cas_3_9=20101231 [cit. 24. 3. 2013].

²¹⁰ Data k roku 2011. Je však třeba podotknout, že 299 osob vyjíždějících za prací, dojíždí do zaměstnání v rámci obce. Zbývá tedy 446 osob, které vyjíždějí za prací mimo obec Uhlířské Janovice. Ekonomicky aktivních obyvatel bylo 1 525, z nichž bylo 118 nezaměstnaných. Více informací na http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=vse-ozemi&tu=0&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAHWPv07DMBDGry2hf4WAgY1HaMWCBB042CVWk7hK0iAyYWjUgklbErdkQmKBgRV2Bsa-BOIJWJkQOzMjXloEA-IkW3fy_b7v8_QdtCSGpRM5kY2xOg4bukwGpoy04svj08rBcwHyLaiEI9lrySM1ijmU1SAOksEo7KXR1jZkVTsv4b2Ip6qg3 [cit. 24. 3. 2013].

²¹¹ Členem jsou Uhlířské Janovice od roku 1990, více na <http://www.smocr.cz/> [cit. 24. 3. 2013].

²¹² Sdružení obcí mikroregionu Uhlířskojanovicka a středního Posázaví sdružuje obce: Uhlířské Janovice, Kácov, Rataje nad Sázavou, Vavřínech, Košice, Nepoměřice, Samopše, Sudějov, Petrovice II., Podveky, Soběšín, Rašovice, Zbizuby, Úžice, Ledčko, Staňkovice, Čestín, Onomyšl, Církvice a Skvrňov. Přehledná mapa mikroregionů je dostupná na http://mapy.crr.cz/tms/crr_a/mikro/index.php#c=3499630%252C5521198&z=4&l=ajax_mikro,ajax_mikro_plochy&p=&hs=1& [cit. 24. 3. 2013].

²¹³ Občanské sdružení MAS Lípa pro venkov bylo založeno v roce 2006. Organizace sdružuje následující mikroregiony: Mikroregion Zbraslavicko a sdružené obce, Mikroregion Posázavský luh, Sdružení obcí mikroregionu Uhlířskojanovicka a středního Posázaví, Sdružení obcí kutnohorský venkov, Mikroregion Dubina a Mikroregion Rozvoj venkova. Podrobněji <http://www.lipaprovenkov.cz/oxibD1qMSZyPTI5JmthbG9kPSZrYWxkbz0mZT0mdHlwem9iPTImej01JmlkcGFyZW50PTI0JmlkcG9sb3o9MiZyYXo9JnM9MQ--> [cit. 24. 3. 2013].

2. 2 Geografie Uhlířskojanovicka

Na mapě České republiky lze určit polohu Uhlířských Janovic snadno. Stačí nalézt počátek toku říčky Výrovky, která je levostranným přítokem Labe. Kapka vody ukrytá v jejím prameni má před sebou dlouhou a zajímavou cestu, než dorazí do slaných vod Severního moře. Vodní tok postupně mění svůj název na Vavřínecký potok, Kouřimku a Plaňanku, aby se na konci své cesty opět stal Výrovkou. První, co při svém výstupu na zemský povrch uvidí, je vesnice Kochánov²¹⁴. Z ní si potůček razí cestu mezi poli, až doputuje do smrkového Kamenolhotského lesa. Bohužel ani na prahu Posázaví nejsou lesní porosty tvořené původními dřevinami, tj. dubem a bukem²¹⁵, ale jsou nahrazeny smrkovou monokulturou.²¹⁶ Přes soustavu menších rybníků potok přitéká do Uhlířských Janovic, kde jeho břehy vytvořily malebný prostor dnešního městského parku Tyršových sadů. Za městem napájí velký Vavřínecký rybník, za ním se klikatí skrze údolí Vlčího dolu a vodácky oblíbené Toušické prahy do Kouřimi a dál směřuje na sever.

Uhlířskojanovicko se rozkládá na rozvodí Sázavy a Labe.²¹⁷ Zdejší krajina je protkána množstvím potůčků a menších rybníků – největší je Vavřínecký²¹⁸ a za zmínku stojí romantický Žišovský, na jehož hladině se zrcadlí odraz místního kostelíka. O větší rozloze rybníčních ploch svědčí mapové listy III. vojenského mapování, které zachycují například dnes již zaniklý rybník uprostřed obce Jindice. Jak již bylo řečeno, největším tokem této oblasti je Výrovka, ústící do Labe. Z významnějších potoků, odvádějících své vody do Sázavy, je možné jmenovat Losinský a Čestínský potok.

Lesy tvoří více než čtvrtinu z celkové výměry území obce Uhlířské Janovice²¹⁹ a podobně tomu tak je v celé oblasti. I tato skutečnost odlišuje Uhlířskojanovicko od sousedního Polabí, které je pokryto mozaikou polí, což ho výrazně odlišuje od lesnatého Posázaví.

²¹⁴ Obec Kochánov leží 3 km jižně od Uhlířských Janovic.

²¹⁵ Vojen LOŽEK – Václav CÍLEK – Jarmila KUBÍKOVÁ a kol., *Střední Čechy. Příroda, člověk, krajina*, Praha 2003, s. 53 – 60.

²¹⁶ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 9.

²¹⁷ Část území tedy patří k povodí Vltavy a část k povodí Labe. Hranice povodí prochází mimo jiné Ratajskou oborou jihozápadně od Uhlířských Janovic.

²¹⁸ Rozloha činí 84 ha. *Střední Posázaví, Kutná Hora. Turistická mapa 1 : 50 000*, Vizovice 2008.

²¹⁹ Celková výměra Uhlířských Janovic činí 2 543 ha a tvoří ji šest katastrálních území. Plocha lesů je 673 ha a orná půda zabírá 1 345 ha. *Návrh územního plánu*, s. 29 a 30.

Region Uhlířskojanovicka je z geomorfologického hlediska řazen do oblasti Českomoravské vrchoviny. Každá geomorfologická oblast je dále rozdělena na menší územní jednotky, přičemž menší než oblast je celek, v něm jsou vymezeny podcelky, jež se člení na okrsky. Zařazení regionu Uhlířskojanovicka v tomto systému znázorňuje následující tabulka.²²⁰

Tab. 1 Příslušnost Uhlířskojanovicka ke geomorfologickým jednotkám

systém	Hercynský
subsystém	Hercynská pohoří
provincie	Česká vysočina
subprovincie	Česko-moravská
oblast	Českomoravská vrchovina
celek	Hornosázavská pahorkatina
podcelek	Světelská pahorkatina
okrsek	Čestínská pahorkatina

Povrch Světelské pahorkatiny je skloněný od severu k jihu. Uhlířské Janovice se nacházejí v její západní části, která dostala označení Čestínská pahorkatina. Její nejvyšší bod, vrch Březina, leží jen 5 km jihovýchodně od města a dosahuje 555 m n. m., přičemž průměrná nadmořská výška oblasti je 427 m n. m.²²¹ Zemský povrch je tvořen především rulami a žulami²²², ojediněle se na západě oblasti objevují vápencové usazeniny.²²³

Horninový podklad určuje charakter půd, které lze v regionu označit za kvalitní.²²⁴ Díky tomu je Uhlířskojanovicko už po staletí převážně zemědělským regionem. Je to dáno také nízkým potenciálem oblasti pro rozvoj průmyslových odvětví a nedostatečnou dopravní infrastrukturou. Dříve bylo v kraji hojně rozšířeno sklářství a průmysl stavebních hmot. V současnosti jsou jediným velkým průmyslovým podnikem sklárny v Sázavě. Díky neexistenci velkých průmyslových závodů si oblast uchovala ráz venkovské zemědělské krajiny.

²²⁰ Geomorfologické informace převzaty z publikace Jaromír DEMEK a kol., *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*, Praha 1987, s. 43, 79, 126, 152, 489, 490 a 517.

²²¹ *Návrh územního plánu*, s. 4.

²²² Žuly jsou výlevné horniny tvořené křemenem, živcem a slídou, naproti tomu jsou ruly horniny metamorfované, i když se stejným složením – vizuálně lze tyto horniny od sebe rozeznat díky jejich odlišné struktuře. Žuly jsou tvořeny zrníčky, kdežto ruly se skládají z vodorovných pásů světlých a tmavých hornin.

²²³ Ladislav ŠIMŠÍK, *Politický okres kutnohorský*, Kutná Hora 1937, s. 3. Vápence se vyskytují v okolí vesnic Zbizuby a Zderadiny.

²²⁴ *Návrh územního plánu*, s. 31.

Z hlediska sídelní struktury je region tvořen mozaikou polí a lesů, mezi nimiž se rozkládají malé vesnice, které od sebe nejsou vzdálené více než tři kilometry. Venkovská sídla se brání úbytku obyvatel, snaží se zajistit dobrou dopravní dostupnost a základní služby prostřednictvím pojízdnych prodejen. Díky povolení další výstavby rodinných domů, jako je tomu například v obci Chmeliště, přicházejí do vesnic mladé rodiny. Jistě zcela pozitivní je skutečnost, že tento region nezasáhl proces suburbanizace, jako se tomu děje v okolí velkých měst.

Tato rekreačně atraktivní oblast má dostatek značených turistických tras a několik nových cyklotras. V okolí řeky Sázavy jsou významné chatové oblasti a další rekreační objekty, mezi něž patří například areál tábora YMCA u Soběšína.

Uhlířské Janovice jsou přirozeným spádovým centrem především pro obce v jižní části oblasti, kterým poskytují dostatečné zázemí. Městský prostor má výrazně oddělené funkční zóny, přičemž výrobní aktivity jsou soustředěny na severního a západního okraj města a služby jsou koncentrovány především v centru. Cenným odpočinkovým prostorem je městský park. Má sloužit k relaxaci i poučení, o čemž svědčí instalace informačních štítků s názvy dřevin a výsadba nových druhů rostlin.

2. 3 Uhlířskojanovicko v minulosti

2. 3. 1 Historický vývoj Uhlířskojanovicka

O pravěkém osídlení Uhlířskojanovicka není dostatek informací. Starší literatura uvádí, že „zdejší krajina bývala v pravěku lesnatá a močálovitá“, tudíž nehostinná. Přesto zde bylo nalezeno několik kamenných nástrojů, zřejmě paleolitického a neolitického stáří, které se staly součástí sbírek janovické měšťanské školy.²²⁵ V místním muzeu byly uloženy nástroje z doby kamenné i bronzové, nalezené ve městě a okolních obcích.²²⁶ Ledr uvádí, že hradiště objevené v roce 1907 v lese Herrenbuschi u Sudějova pochází z doby kamenné nebo bronzové, nověji je však datováno do 12. – 14. století.²²⁷ Slovanské osídlení zdejšího regionu potvrzuje existence několika mohyl v lese u Mělníka, pocházejících z 9. století.²²⁸ Příhodnější oblast pro pravěké osídlení představovalo blízké Polabí, lokalita Bylany u Kutné Hory a okolí Kouřimi.

Doklady nejstaršího osídlení Kutnohorska, datované do 8. – 10. století, pocházejí z okolí Kutné Hory a oblasti Čáslavské kotliny. „Na nejzazší hranici tehdejší sídelní oblasti ležela opevněná hradiště Cimburk u Poličan a Sion u Chlístovic, která zaujala výhodnou polohu na skalnatých ostrožnách nad údolím potoka Vrchlice.“ Uhlířskojanovicko se nacházelo jihozápadně od této hranice a kvůli svému členitému povrchu a absenci významných komunikací bylo plně kolonizováno až ve vrcholném středověku.²²⁹

Významné sídelní centrum vzniklo v 10. století v Malíně u Kutné Hory, kde Slavníkovec Soběslav nechal razit stříbrné denáry. Od 11. století převzal správu nad oblastí přemyslovský hrad v Čáslavi. V následujícím období se lidé začali usazovat i v členitější krajině jižně od původních center, směrem k řece Sázavě, kde už od 11. století existoval benediktýnský klášter. Oblast Uhlířskojanovicka byla tedy do 12. století prakticky neosídlena.²³⁰ Ve zdejších lesích hledali svou obživu uhlíři, kteří dodávali dřevěné uhlí, potřebné k tavení rud, nejprve do Malína, později do Kutné Hory. „Z jara jsou na čerstvě zasetých polích nad lesem Kašparky i na polích bývalého

²²⁵ J. LEDR, *Dějiny*, s. 5.

²²⁶ Alois DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice v historii*, Uhlířské Janovice 1969, s. 7 – 8.

²²⁷ Srov. J. LEDR, *Dějiny*, s. 5 – 6. A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice*, s. 38.

²²⁸ A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice*, s. 36. Josef BUBENÍK, *Příspěvek k poznání hradištního osídlení Posázaví*, *Archeologické rozhledy* 22, 1970, s. 290 – 291.

²²⁹ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 10 – 11.

²³⁰ Tamtéž, s. 10.

lesa Dubiny zřejmá tmavá místa po milířích z dávných dob.“²³¹ Uhlířství zde zaniklo až v 18. století.²³² Památkou na něj je současný znak města, který znázorňuje mimo jiné tři milíře.²³³

V polovině 12. století přibylo v oblasti další duchovní centrum. Malínský velmož Miroslav založil cisterciácký klášter v Sedlci u Kutné Hory, který je „*nejstarší fundaci cisterciáckého řádu na našem území*“.²³⁴ V souvislosti s kolonizací výše položených oblastí středního Posázaví začala vznikat síť farních kostelů. Oblast Kutnohorska je bohatá na tyto drobné sakrální stavby, které se dochovaly často v původní podobě. Především ty nejstarší, románské, byly budovány velmoži, kteří toužili po reprezentaci. Proto mají tyto stavby vyčleněné soukromé prostory, tzv. panské tribuny. „*Výstavbou „svého“, byť často jednoduchého kostela si držitel panství uchoval více vlivu nad svými poddanými a také nad jejich dárkami pro církev, které by jinak odplývaly ke kostelu na sousedním panství. Velkou hustotu farní sítě na Kutnohorsku proto můžeme hodnotit mimo jiné jako důsledek rozdrobené pozemkové držby.*“²³⁵ V dalším období již bylo pozemkové vlastnictví stabilnější, proto jsou raně gotické sakrální stavby mnohem skromnější. Šlechtici v této době upnuli svou pozornost k budování svých sídel.²³⁶

„*Členitá krajina současného Kutnohorska prošla ve středověku komplikovaným vývojem osídlení, který se odrazil rovněž ve značně roztržitěné pozemkové držbě.*“²³⁷ Velkou část posázavské oblasti ovládali ve 12. století Divišovici.²³⁸ Zdeslav z Divišova založil nad řekou Sázavou v roce 1241 hrad Šternberk, který dal tomuto rodu nový přídomek.²³⁹ Mocné šlechtické rody se zaměřily při získávání pozemků především na bezprostřední okolí řeky Sázavy, většinu Uhlířskojanovicka měli v držení nižší šlechtici.

Na konci 13. století zde měl statky Hroznata z Úžic, který u svého sídla nechal vystavět románský kostel. Pan Hroznata byl příbuzným Závise z Falkenštejna a purkrabím Pražského hradu. Založil také hrad a trhové místo v Ratajích nad Sázavou.

²³¹ A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice*, s. 9. Les Kašpárky se nachází mezi vesnicemi Sudějov a Rašovice, pole kolem vrchu Dubina se rozkládají mezi vesnicemi Žišov a Mančice.

²³² J. LEDR, *Dějiny*, s. 8.

²³³ Tamtéž, s. 5. „*Milíř je palivové dříví, které se zuhluje srovnané v homolovitou kupu.*“

²³⁴ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 11.

²³⁵ Tamtéž, s. 20.

²³⁶ Tamtéž, s. 5 a 6.

²³⁷ Tamtéž, s. 10.

²³⁸ J. LEDR, *Dějiny*, s. 11.

²³⁹ Blíže na [www: http://www.hradceskysternberk.cz/?cz.historie](http://www.hradceskysternberk.cz/?cz.historie) [cit. 14. 7. 2013].

„Mnohé vsi na Uhlířskojanovicku jsou doloženy již roku 1291 v rukou Hroznaty z Úžic. V Uhlířských Janovicích sídlil roku 1295 Martin z Janovic, později se však toto místo dostalo do majetku Šternberků.“²⁴⁰

Dále se zde objevují páni z Čestína, z Podvek a páni ze Soběšina, kteří vlastnili Otryby, Malejovice, Zbizuby a Nespeřice. Ve 14. století vybudovali páni z Kácova hrad u řeky Sázavy.²⁴¹ Z méně známých šlechticů lze uvést pány ze Suchdola, z Košic, z Malešova, z Miskovic, z Dobřeně. Z bližšího okolí Uhlířských Janovic to jsou páni ze Žišova a Chmeliště, z Černého Bláta, z Mančic, z Kralic, z Krsovic. Ves Vavřinec náležela sázavskému klášteři, Jindice patřily kartuziánskému klášteři v Praze na Smíchově²⁴² a Onomyšl s Nepoměřicemi pražskému biskupství.²⁴³

Konec 13. století přinesl vlnu zakládání královských měst. Ve starých sídelních centrech bylo založeno město Kolín a později Čáslav.²⁴⁴ Pravděpodobný rok založení královské Kutné Hory je 1307. Zakládání městeček se ve 14. století nevyhnulo ani střednímu Posázaví. *„Významnější šlechtické rody se snažily umocnit hospodářské výnosy svých majetků lokacemi městských obcí, svoji roli sehrál také rozvoj kutnohorské hornické aglomerace, která byla významným odbytištěm pro řadu surovin, zemědělských a řemeslnických produktů a podněcovala obchodní aktivitu ve svém širokém zázemí. Jako města či městečka jsou doložena ve 14. a 15. století často centra se sídly významnějších panství: v bližším zázemí Kutné Hory Malešov, ve vzdálenějším okolí Paběnice, Zbraslavice, Uhlířské Janovice (snad již 1421), Kácov, Rataje nad Sázavou a Zruč nad Sázavou.“²⁴⁵* Tím byla dána základní sídelní struktura této oblasti.

Za husitských válek *„nejprve panovnickými zástavami a šlechtickými úchvaty zanikly církevní statky. Velkou část sedleckého klášterního dominia v severovýchodní části regionu získal tábořský hejtman Bedřich ze Strážnice, který ji připojil ke kolínskému panství.“* Statky pražské kapituly ovládl tábořský hejtman Jan Roháč z Dubé, který se usadil na hradě Sion u Chlístovic. Pro odboj proti králi Zikmundovi byl tento hrad v roce 1437 dobyt vojenskou družinou vedenou Hyncem Ptáčkem z Pirkštejna.

²⁴⁰ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 14.

²⁴¹ Tamtéž, s. 12.

²⁴² V roce 1601 zde nechal majitel Jindic Daniel Pražák vystavět tvrz. Josef BRUNCLÍK, *Památník vydaný na oslavu 25 letého trvání měšťanských škol v Uhlířských Janovicích*, Uhlířské Janovice 1924, s. 52.

²⁴³ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 14.

²⁴⁴ První písemná zmínka o Kolínu z roku 1261, o Čáslavi 1279.

²⁴⁵ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 14 – 15.

Pozemková držba na Uhlířskojanovicku zůstala v 15. a 16. století nadále roztržštěná. V Posázaví si silnou pozici v majetkových poměrech udržely mocné rody, nadále zde existovala tato panství: ratajské, šternberské, kácovské, zručské, čestínské a bohदानecké. V 15. století drželi Rataje nad Sázavou páni z Pirkštejna a později Viktorin z Poděbrad a na Ratajích, Šternberkové vlastnili Uhlířské Janovice, Slavatové z Chlumu Talmberk a Čestín a Dvorečtí z Olbramovic Kácov.²⁴⁶

V 17. století se do sledované oblasti dostal nový mocný pozemkový vlastník, kutnohorští jezuité. Patřily jim vsi Malejovice a Žišov. Noví páni si starou žišovskou tvrz přestavěli na svou letní rezidenci. Tak jako mnohé další obce regionu byl Žišov po třicetileté válce pustý.²⁴⁷

Zajímavý je také vývoj Kácova. V 18. století ho vlastnila vévodkyně Anna Marie Františka Toskánská, která dala přestavět zdejší tvrz na zámek. Později byl Kácov soukromým statkem císaře Františka Josefa I. V roce 1798 se zde narodil pozdější českobudějovický biskup Valerián Jirsík.²⁴⁸

Hospodářské využití dřeva k pálení dřevěného uhlí ve středověku bylo zmíněno výše, zdejší rozsáhlé lesy také umožnily rozvoj sklářství. Nejstarší sklárnou na Uhlířskojanovicku byla Stará Huť, založená majitelem čestínského panství baronem Janem Vojtěchem z Freisleben. V letech 1677 – 1731 vyráběla tabulové a duté sklo. Po ukončení výroby zde přetrvala osada se stejným jménem. V první polovině 18. století krátce fungovaly hutě v Ostašově a Podvekách.²⁴⁹ Zanikly kvůli nedostatku dřeva. Na kácovském panství pracovala v letech 1707 – 1747 a 1840 – 1894 sklářská huť v Moránech u Čestína. Nejslavnější hutí je však sázavská, kterou v roce 1837 založil František Kavalír, v níž je sklo vyráběno dodnes.²⁵⁰

Až do druhé poloviny 19. století se oblast Uhlířskojanovicka administrativně i ekonomicky orientovala na jihozápad, směrem k řece Sázavě. Po zrušení patrimoniálních úřadů bylo toto směřování ukončeno a správní centrum přesunuto na severovýchod. Nejprve byly v roce 1849 Uhlířské Janovice začleněny do pardubického kraje, k podkrajskému úřadu v Kolíně. V roce 1854 byly při novém krajském

²⁴⁶ Tamtéž, s. 17.

²⁴⁷ Zpustly například osady Janovická Lhota a Kochánov. Srov. J. LEDR, *Dějiny*, s. 87. K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 334.

²⁴⁸ J. BRUNCLÍK, *Památník*, s. 54. Bohumil SAJVERA, *Osobnosti Uhlířskojanovicka*, Uhlířské Janovice 2006, s. 36.

²⁴⁹ Z podvecké hutě zůstala osada Zalíbená.

²⁵⁰ Jiří ADLER, *Vliv skláren na přeměnu krajiny ve středních a jihovýchodních Čechách*, *Historická geografie* 12, 1974, s. 119 – 132. Jindřich LUTRÝN, *Rataje. Perla Posázaví*, Rataje nad Sázavou 1993, s. 44.

uspořádání Uhlířské Janovice přiřazeny do kraje čáslavského, aby se v roce 1868 dostaly pod správu okresního hejtmanství v Kutné Hoře.²⁵¹ Samostatný uhlířskojanovický okres byl zrušen k 1. 9. 1928, kdy bylo jeho území včleněno do okresu kutnohorského.²⁵² Spádovost ke Kutné Hoře a Kolínu uhlířskojanovickému regionu již zůstala.

2. 3. 2 Dějiny Uhlířských Janovic

„Starší dějiny Uhlířských Janovic dosud nejsou plně objasněny. Ves původně mohla být samostatným šlechtickým statkem, jehož držitel Martin z Janovic je doložen roku 1295 v nedalekých Ratajích nad Sázavou. První bezpečná zmínka o místě a zdejším farním kostele, který tehdy náležel do kouřimského děkanátu, pochází až z roku 1352.“²⁵³ Starší literatura tvrdí, že „jméno Janovice (původně Janovici) uvádí nás na Jana, syna Zdislava z Divišova, který Janovice založil na místech vyklučného lesa brzy po vystavění hradu Sternberka a osadil sem poddané uhlíře, jakož i jiné řemeslníky z panství Sternberských.“²⁵⁴ Přesné datum založení městečka není známo. Jisté je, že Uhlířské Janovice byly ve druhé polovině 14. století v rukou Šternberků. „Na počátku 15. století se část Janovic s tvrzí a dvorem přechodně osamostatnila snad jako věnný statek Anežky ze Šternberka a Janovic.“²⁵⁵ Nejdříve městečko držel panský rod Konopišťských ze Šternberka, uvádějí se léta 1250 – 1439. Poté Janovice přešly do majetku Holických ze Šternberka, kteří je drželi až do roku 1712, kdy tento rod vymřel po meči. Statky měla na krátký čas ve vlastnictví hrabata z Götzu a poté hrabata z Roggendorfu. Hrabě Kinský je v roce 1750 připojil ke svému ratajskému panství, které zanedlouho, v roce 1764, získala knížata z Lichtenštejna.²⁵⁶ Název městečka byl od počátku Janovice, později dostaly přídomek Uhlířské, někdy také Uhelné. V německém jazyce zní název města Kohljanowitz, jak dokládá starý nápis na železniční budově.

²⁵¹ J. LEDR, *Dějiny*, s. 264.

²⁵² A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice*, s. 30.

²⁵³ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 244.

²⁵⁴ J. LEDR, *Dějiny*, s. 14.

²⁵⁵ KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 244.

²⁵⁶ J. LEDR, *Dějiny*, s. 15, 21, 40 – 43.

Nejstarší dochovanou stavbou ve městě je kostel sv. Jiljí, jehož románský základ se nachází v dnešním presbytáři. Ledr se domnívá, že „*tato prvotní stavba chrámová jistě byla provedena bratřími řádu benediktinského, jež sv. Prokop kol sebe shromáždil. O tom svědčí i zasvěcení kostelíka toho sv. Jiljí, který byl poustevníkem a představeným kláštera benediktinského ve Francii.*“²⁵⁷

Kostel vznikl někdy na přelomu 12. a 13. století. „*Nejspíš někdy ve 14. století došlo k výrazné změně okolí kostela, západně od něj byl vyměřen nový, přibližně čtvercový centrální prostor obce, která možná již tehdy nabyla městský charakter.*“²⁵⁸ Ve 14. století byl kostel goticky přestavěn, další významnou proměnou prošel v baroku, kdy k němu byla přistavěna márnice.²⁵⁹

Nástěnné malby pocházejí z devadesátých let 14. století a zobrazují pašijové scény christologického cyklu. Byly objeveny v roce 1895 a několikrát restaurovány. „*Na stěnách presbyteria jsou částečně dochované původní gotické malby. Stěny jsou rozděleny ve třech vodorovných pruzích do obdélníkových polí. V levé části severní stěny je nahoře zobrazen Vjezd Krista do Jeruzaléma, ve střením pásu zleva Kristus před Pilátem, Bičování Krista a Korunování trním, ve spodním pásu opět zleva Kladení do hrobu, Sestoupení do pekel s tlamou Leviathana a Zmrtvýchvstání Krista. V pravé části severní stěny lze odshora sledovat torzo výjevu Poslední večeře, ve středním pásu vícefikurální scénu Nesení kříže a ve spodním pásu scény Nanebevstoupení Krista a Soslání Ducha svatého. Nad oknem v dalším poli je patrné torzo výjevu Krista na hoře Olivetské, nad následujícím oknem na východní straně závěru je zobrazen král David (jak prozrazuje nápisová stuha), nad jihovýchodním oknem král Šalamoun (nápis Salomon rex). Na levé části jižní stěny se pod čelem klenby zachovala těžko identifikovatelná scéna, snad Trůn Boží milosti nebo Korunování Panny Marie, pod níž dodatečně proražené užší okno poničilo výjev Ukřižování. V pravé části jižní stěny je nahoře postava proroka s nápisem jeremia propheta dei (?), pod ním podél okna postavy sv. Petra a Pavla.*“²⁶⁰ Ve svorníku klenby je umístěna šternberská hvězda.

Kostel sv. Jiljí nebyl od poloviny 18. století používán k církevním účelům, ale v roce 1869 byl opraven a znovu vysvěcen. V srpnu 1904 však vyhořel.²⁶¹ Během puristické opravy z let 1908 a 1909 byly pod vedením Ludvíka Láblera „*na celém*

²⁵⁷ Tamtéž, s. 9.

²⁵⁸ K. KIBIC – V. VANĚK, *Středověká venkovská sakrální architektura*, s. 245.

²⁵⁹ Tamtéž, 246.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 254 – 255.

²⁶¹ Tamtéž, s. 248.

vnějšku kostela odstraněny historické omítky, bylo „očistěno“ kamenné zdivo, přičemž „rušivé“ prvky (jako např. cihelné záklenky barokních oken lodi) byly přezděny.“ Novogotická okna získala nové kružby a pseudoslohové jsou i portály.²⁶²

Uhlířské Janovice byly po staletí úzce spjaty se šlechtickým rodem pánů ze Šternberka. Zakladatelem hradu Českého Šternberka byl Zdislav z Divišova, jehož syn Jan založil poddanské městečko Janovice. Na počátku 15. století vlastnil šternberské panství Petr Konopišťský ze Šternberka, který byl odpůrcem reformačního hnutí v církvi. Účastnil se i jednání kostnického koncilu a bojoval proti Žižkovi. V bitvě u Vyšehradu roku 1420 padl. Jeho manželka se tak ocitla ve velice svízelné situaci. „*Také pozůstala vdova po Petrovi Konopišťském ze Sternberka Perchta z Kravař, paní na Českém Sternberce a Uhlířských Janovicích, chtěc vyhověti poddaným svým, roku 1421 přistoupila k Husitům-Pražanům se svými hrady Konopištěm, Sternberkem, městy, vesnicemi, tvrzemi i se vši svou mocí slíbivši vésti a hájiti čtyř artikulů pražských. K tomu též zavázali se s paní svou Diviš z Tichovic, purkrabí hradu Sternberského, purkmistři, konšelé i všechny obce měst v Benešově, Divišově a v Uhlířských Janovicích, začož Pražané slíbili paní Perchtě a poddaným jejím neškoditi, anobrž obranou svou pomocni býti.*“²⁶³ Její poddaní proto bojovali v bitvě u Lipan na straně pražanů.

Šternberské statky přešly dědictvím roku 1439 na Aleše Holického ze Šternberka, jehož rod zde panoval až do roku 1712. Pan Aleš stál věrně na straně pražanů a byl osobním přítelem svého souseda Hynceho Ptáčka z Pirkštejna. Za vlády Jiřího z Poděbrad bylo panství Holickým odebráno a svěřeno do správy Janu Kostkovi z Postupic. Zpět bylo navraceno roku 1485 panu Petrovi Holickému, jehož chotí byla Kateřina z Rožmberka.²⁶⁴

Městečko získalo za pánů ze Šternberka některá privilegia. Od konce 15. století je doložena existence pivovaru, v roce 1540 byl Janem Holickým udělen první městský znak a v průběhu 16. století vlastnila obec statky v osadách Kochánov a Janovická Lhota.²⁶⁵

Celá oblast až do rekatolizace v 17. století přijímala podobojí.²⁶⁶ V roce 1627 se poddaní vzbouřili proti rekatolizačním opatřením a vyplenili domy kouřimských

²⁶² Tamtéž, s. 243 a 249.

²⁶³ J. LEDR, *Dějiny*, s. 19.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 20 – 23.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 24 – 25. Původním znakem byla osmicípá hvězda.

²⁶⁶ Na kostele sv. Jiljí je umístěno reliéfní vyobrazení kalicha.

katolíků. Povstání bylo potlačeno, ale protesty se objevily znovu. Vzbouřenci zaútočili na hrady v Českém Šternberku, Ratajích nad Sázavou a Vlašimi. Jelikož se násilností účastnili i Janovičtí, byli svou vrchností potrestáni. Museli odevzdat písemnosti obsahující privilegia městečka, bylo „zakázáno užívání znaku a zrušeno samostatné volení rady městské, svobodné kšaftování statků, dědění obce po těch, kteří zemřeli bez dědiců, a právo sirotčí.“²⁶⁷ Navíc bylo odňato právo vaření piva. V následujících letech získali kutnohorští jezuité blízké obce Žíšov, Mitrov, Malejovice a Žandov. Mezi významný počín jezuitů patří zbudování barokní kaple sv. Anny v Sudějově. Pramen, nad nímž byla kaple postavena, měl léčit oční choroby, a proto na toto místo směřovalo mnoho poutníků.²⁶⁸ Následky třicetileté války pocítil i zdejší kraj, „ještě roku 1662 ležely Uhlířské Janovice téměř v sutinách.“²⁶⁹ Po válce bylo v Uhlířských Janovicích evidováno celkem 62 gruntů, z toho 38 bylo pustých. „Počítáme-li průměrem 8 obyvatel na dům, čítaly Uhlíř. Janovice před válkou asi 500 obyvatelů. Po válce bylo přes polovici domů pustých; čítaly by tedy asi 200 obyvatel.“²⁷⁰ Ani vlna poddanských povstání z roku 1680 se zdejšímu kraji nevyhnula. Životem zaplatil český baron Freisleben, kterého zabili vlastní poddaní. Proti povstalcům zakročilo vojsko i vrchnost. Původci poddanské vzpoury z Janovic, byli přestěhováni do Divišova a byl jim zakázán návrat do městečka po čtyři generace.²⁷¹

Že měly Janovice vlastní popraviště, dokládá osud dvou cikánek, které se zde objevily v roce 1726. Svědomití konšelé tyto podezřelé osoby ihned zadrželi a rozhodli o jejich popravě. Aby bylo spravedlnosti učiněno zadost, byly cikánky před vykonáním trestu pokřtěny a následně sťaty.²⁷²

²⁶⁷ J. LEDR, *Dějiny*, s. 65.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 66 – 73.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 38.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 92 – 95.

²⁷¹ Tamtéž, s. 102 – 104.

²⁷² Tamtéž, s. 124 – 125.

Roku 1712 zemřel poslední mužský příslušník rodu Holických ze Šternberka, Jan Václav. Panství odkázal své dceři Anně Amabilii, provdané za hraběte Jana Maxmiliána z Götzu. Po jejich smrti získala starší dcera Marie Maxmiliána panství Radovesnice a Veltruby u Kolína, mladší Marie Barbora z Götzu s manželem hrabětem Františkem Antonínem z Roggendorfu spravovala panství šternberské s Uhlířskými Janovicemi. Tito manželé udělili obci v roce 1739 nový městský znak. *„Na třech milířích uhlířských spočívá stříbrná hradba městská, nad níž je zlatá hvězda sternberská v modrém poli. Uprostřed hvězdy jest pod korunou zlaté písmeno latinské G (= Götz), na hradbě pak písmeno R (= Roggendorf).“*²⁷³

S nástupem Marie Terezie na trůn byly české země vtaženy do nových vojenských akcí. Během válek o rakouské dědictví přišli Francouzi i na Uhlířskojanovicko, svědčí o tom nálezy francouzských stříbrných mincí z roku 1905, který byl učiněn v rašovickém lese. Před bitvou u Kolína roku 1757 si maršál Daun zbudoval svůj hlavní stan v Jindicích.²⁷⁴

Kvůli velkým dluhům začalo být šternberské panství rozprodáváno. V roce 1755 byl statek Uhlířské Janovice prodán hraběti Josefu Janu Maxmiliánovi Kinskému z Vchynic a Techova, který ho připojil k ratajskému panství. Nedlouho poté, v roce 1764, koupila celé ratajské panství vévodkyně Marie Terezie Anna Felicitas Savojská a Karignanská, rozená kněžna z Lichtenštejna. Ta zahájila stavbu nového kostela na janovickém náměstí. Barokní kostel sv. Aloise byl však dostavěn až za posledního zdejšího pána, knížete Aloise Josefa z Lichtenštejna, za jehož života v roce 1848 zanikla patrimoniální správa.²⁷⁵ *„Po dostavění nového chrámu r. 1795 byl starý kostel sv. Jiljí zavřen, ba měl býti zbořen; ale obec žádala patrona, aby jí byl ponechán a upravila dle možnosti tuto starožitnou budovu. Později byl tak zanedbán, že musela býti věž v průčelí stojící pro nebezpečí odstraněna. Konečně r. 1868 ujal se obecní zastupitelstvo této nejstarší památky v obci a nákladem od dobrodinců sebraným, mezi nimiž nejvíce přispěl J. V. císař Ferdinand Dobrotivý, byl kostel roku 1869 opraven.“*²⁷⁶

Ve městě se ve druhé polovině 19. století mnohé změnilo. Prvním starostou po zániku vrchnostenské správy se roku 1850 stal Kašpar Sýkora.²⁷⁷ V Uhlířských Janovicích byl v roce 1850 zřízen c. k. okresní soud a c. k. berní úřad. Poštovní úřad

²⁷³ Tamtéž, s. 189 – 190.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 129 – 131.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 40 – 43.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 79.

²⁷⁷ A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice*, s. 21.

vznikl v roce 1850 a v roce 1877 přibyl do města telegraf.²⁷⁸ Nekvalitní dopravní spojení s okolními městy bylo v 50. letech 19. století řešeno vybudováním nové silnice ke Kolínu a ke Kácovu a nově bylo také vydlážděno náměstí.²⁷⁹ Starý hřbitov kolem kostela sv. Jiljí byl shledán nevyhovujícím, proto obec zřídila roku 1847 hřbitov nový, v lokalitě u sv. Trojice dále od městského centra.²⁸⁰ Zdejší škola potřebovala novou školní budovu, která byla otevřena v roce 1868. Dnes v této budově sídlí radnice. Ale už v 90. letech téhož století bylo nutné vystavět novou školu, do níž se v roce 1899 nastěhovala nově zřízená měšťanská škola chlapecká i dívčí.²⁸¹ Zřejmě největší událostí přelomu století bylo vystavění nové železniční dráhy Kolín – Ledčecko.²⁸² Nádražní budova byla s náměstím spojena nově vybudovanou ulicí Komenského, v níž se nacházela jak nová škola, tak později přibyla i budova pošty a sokolovna. Další nová ulice, Palackého, vznikla výstavbou rodinných domků na počátku 20. století.²⁸³

Uhlířské Janovice byly na prahu nového století poměrně rušným městečkem. Pro zajímavost je možné uvést instituce a spolky, které zde v roce 1909 působily: c. k. okresní soud, c. k. notářství, advokát, c. k. berní úřad, c. k. finanční stráž, četnictvo, občanská záložna, okresní hospodářská záložna, městská spořitelna, okresní pokladna nemocenská, zpěvácký spolek Uhlíř, sbor hasičský, sadařský spolek, dámský spolek, spolek vojenských vysloužilců, místní odbor Ústřední Matice školské, Beseda, Okrašlovací spolek, Národně-sociální vzdělávací a podpůrná jednota Havlíček pro Uhlířské Janovice a okolí, Tělocvičná jednota Sokol, Občansko-politický klub, Veřejná čítárna, Včelařský spolek, spolek Lidumil.²⁸⁴ V roce 1912 začala stavba nových rodinných domků v jižní části města, které bylo oficiálně nazvané Nové město, lidově však zvané Na Bídě.²⁸⁵

Dobu rozvoje přetřala první světová válka. Rok 1914 přinesl do Uhlířských Janovic elektrické osvětlení²⁸⁶ i počátek temných válečných let. Ve městě byl zřízen lazaret a ubytování zde byli uprchlíci z Haliče.²⁸⁷ Domů z fronty se nevrátilo 72 mužů.

²⁷⁸ Telefon byl do města zaveden roli 1921. Bohumil SAJVERA, *Uhlířské Janovice ve 20. století (1901 – 1950)*, Uhlířské Janovice 2008, s. 63.

²⁷⁹ J. LEDR, *Dějiny*, s. 263 – 271.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 83.

²⁸¹ Tamtéž, s. 242 – 248.

²⁸² Stavba dráhy do Janovic v letech 1899 – 1900. Tamtéž, s. 272.

²⁸³ Dnes Kubátova ulice, lidově zvaná Vejfuč.

²⁸⁴ J. LEDR, *Dějiny*, s. 276 – 285.

²⁸⁵ B. SAJVERA, *Uhlířské Janovice*, s. 42.

²⁸⁶ Elektriina byla přivedena z Kolína přes Kouřim. Tamtéž, s. 48.

²⁸⁷ *100 let požárního sboru v Uhlířských Janovicích*, Uhlířské Janovice 1973, s. 13.

Po válce a vzniku samostatné republiky pokračoval hospodářský a společenský rozvoj obce. Ve 20. letech byla postavena sokolovna, zřízeno koupaliště a otevřeny Občanské sady. Záslouhou učitele a bývalého starosty Josefa Svobody, notáře Viktora Krütznera, učitele ze Sudějova Josefa Balvína a správce školy v Malejovicích Jaroslava Ptáčka bylo ve městě roku 1928 založeno muzeum. V jeho sbírkách byly například mince z let 1556 – 1662, které byly nalezeny v roce 1931 na Chlumu. Vědecky je zkoumala Emanuela Nohejlová Prátová a byly vystaveny v Národním muzeu. Ze 14. století pocházely pražské groše, které byly v roce 1935 nalezeny u Zderadin. V 60. letech 20. století obnovili muzejní činnost Alois Dobíhal a dr. Jaroslav Nováček.²⁸⁸ Muzeum zaniklo v průběhu 90. let 20. století.

Během druhé světové války se na Kutnohorsku zformovaly různé odbojové skupiny.²⁸⁹ Obranu národa zde zastupovala divize Pribina, jejímž vedoucím byl plk. Josef Buršík z Kolína. Na Uhlířskojanovicku operovala skupina vedená generálem Pavlíkem, ten byl v zimě 1942 zatčen a v kolínské věznici zavražděn. Gestapo mělo totiž své sídlo v Kolíně. Ústředí organizace V boj! bylo v Kolíně v budově YMCY, s pomocí železničářů se jí dařilo rozšiřovat nelegální tiskoviny. V Kolíně utvořili bývalí legionáři v čele s Otakarem Moravcem a archeologem Františkem Dvořákem skupinu tzv. Prstýnkářů.²⁹⁰

Od podzimu 1939 se na Uhlířskojanovicku ustavila odbojová skupina tvořená učiteli zdejších venkovských malotřídek. V jejím čele byli Josef Balvín ze Žandova, Jan Procházka z Malejovic, Karel Brynych z Onomyšle, Břetislav Kohora z Ledečka a Jaroslav Laušman ze Zderadin. Podařilo se jim navázat kontakt s velitelem četnické stanice v Uhlířských Janovicích Forsterem, od něhož získávali informace. Jelínek uvádí, že jejich cílem bylo vytvořit síť ilegálních revolučních národních výborů, rozšiřovat ilegální tisk, podporovat rodiny zatčených, rozdávat potravinové lístky, poskytovat nocleh, šířit zprávy zahraničního rozhlasu apod. Tato skupina navázala spolupráci s generálem Pavlíkem z Obrany národa. Komunistický odboj v této oblasti řídil Leo Bureš, spolupracovali s ním Jaroslav Nešpor z Kamenné Lhoty a Josef Karban z Uhlířských Janovic. Velká vlna zatýkání proběhla v zimě na přelomu let 1942 a 1943. Zatčení byli uvězněni v koncentračních táborech Buchenwald a Dora a vedoucí odboje

²⁸⁸ A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice*, s. 35 – 39.

²⁸⁹ Zdeněk JELÍNEK, *Z dějin nacistické okupace a hnutí odporu na Kutnohorsku*, in: *Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939 – 1942*, Praha 1965, s. 59 – 83.

²⁹⁰ Zdeněk KÁRNÍK, *Památná místa protifašistického odboje ve Středočeském kraji*, Praha 1985, s. 45.

byli po procesu v Drážďanech popraveni.²⁹¹ Na Uhlířskojanovicku zahynuli v květnových bojích roku 1945 Jaroslav Košvanec a Vladimír Ptáček.²⁹² Poslední obětí války byl Rudolf Janda, který v místním lomu likvidoval vojenskou municí.²⁹³ Druhá světová válka znamenala smrt pro 71 osob z Uhlířskojanovicka.²⁹⁴

Únorový převrat roku 1948 umožnil ustavení Akčního výboru národní fronty, jehož předsedou se stal Emanuel Kučera. Předsedou místního národního výboru byl zvolen Jan Procházka, který se marně pokoušel o obnovení uhliřskojanovického politického okresu. Na důkaz politických změn byla ulice Sladkovského přejmenována na ulici K. Gottwalda. Následujícího roku byl v Uhlířských Janovicích zrušen okresní soud a berní úřad.²⁹⁵

V 50. letech 20. století bylo zřízeno nové zdravotní středisko v budově bývalé kolínské spořitelny, kino a jedenáctiletá střední škola.²⁹⁶ Politický tlak směřoval k vytváření Jednotných zemědělských družstev. V Uhlířských Janovicích bylo JZD založeno v lednu 1951. „*Někteří z členů hledali v JZD záchranu před stíháním za neplnění dodávkových úkolů v roce 1953.*“ Jenže hospodářské výsledky družstva byly podprůměrné, což mělo za následek kolísání počtu členů. Krize nastala v roce 1958, „*kdy se jednalo o včlenění družstva do státních statků nebo sloučení s JZD Mitrov. Na schůzi 10. září 1958 se vyslovila většina členů o včlenění do státních statků, ale i přes toto rozhodnutí rada ONV v Kutné Hoře na svém zasedání dne 9. ledna 1959 schválila sloučení JZD Uhlířské Janovice s JZD Mitrov.*“²⁹⁷ Tato JZD byla následně sloučena s JZD Zbizuby. V letech 1960 až 1994 zde zemědělskou činnost provozoval Státní statek Uhlířské Janovice n. p., který obhospodařoval pět hospodářství: Uhlířské Janovice, Jindice, Kácov, Rataje nad Sázavou a Sázavu.²⁹⁸

Nedostatečná kapacita školy byla v první polovině 60. let vyřešena stavbou nového komplexu školních budov.²⁹⁹

²⁹¹ Uveďme aspoň jméno Josefa Balvína z Uhlířských Janovic, Františka Procházky z Čestína a Otakara Moravce z Kolína. Z. KÁRNÍK, *Památka místa*, s. 45 – 46. *Měšťanská škola Uhlířské Janovice. Základní škola Uhlířské Janovice: 1899 – 1999*, Uhlířské Janovice 1999, s. 3.

²⁹² B. SAJVERA, *Osobnosti*, s. 45 a 75.

²⁹³ TÝŽ, *Uhlířské Janovice*, s. 123.

²⁹⁴ *100 let*, s. 4.

²⁹⁵ B. SAJVERA, *Osobnosti*, s. 130 – 131.

²⁹⁶ A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovice*, s. 42 – 44.

²⁹⁷ Hana POSPÍŠILOVÁ, *Jednotné zemědělské družstvo Uhlířské Janovice. Inventář*, Kutná Hora 2006, s. 1 – 2.

²⁹⁸ Státní okresní archiv (dále SOKA) Kutná Hora, MNV Uhlířské Janovice, *Kronika obce Uhlířské Janovice 1968 – 1990 (1991)*, l. 11. <http://www.janusarchiv.cz/badatelna.php?page=10&od=60570> [cit. 15. 7. 2013]

²⁹⁹ Tamtéž, l. 21.

Snaha o zprůmyslnění města může být doložena vznikem státního statku, strojní a traktorové stanice i založením družstva Kooperativa v roce 1969, které vyrábělo strojní zařízení pro zemědělství a dílny. Posledně jmenovanému podniku se nebývale dařilo, takže mohlo v 70. letech dojít k výstavbě velkého výrobního areálu i společenského sálu. Ředitelem úspěšné Kooperativy byl Jindřich Kašpar.³⁰⁰

Odras politických událostí Pražského jara v regionu není v janovické kronice zaznamenán. Je zde pouze vylíčen celorepublikový průběh obrodného procesu. Od roku 1969 byl vedením kroniky pověřen nový kronikář, který ale nejprve musel uvést nedávné události na pravou míru. Provedl proto dodatečný hodnotící zápis, v němž zdůraznil, že naši republiku nikdo neobsadil. I zde se objevila formulka, že příchod spojeneckých vojsk „*byla internacionální pomoc socialistických států, neboť v Československu byla ohrožena existence socialismu.*“ Zápis byl patřičnými orgány zkontrolován a podepsán.³⁰¹

Obecně byla 70. léta dobou výstavby a budování – byly vystavěny nové byty v panelových domech na sídlišti 1. máje, vybudován vodovod a areál mateřské školky.³⁰² Ve městě bylo provozováno kino, muzeum a knihovna. Obyvatelé byli povětšinou zaměstnáni ve státním statku, strojní a traktorové stanici, Kooperativě, ČSAD, Sázavanu (zde byla vyráběna dětská obuv), pobočce skláren Kavalier a Obchodních tiskáren.³⁰³ Ovšem i v této době ohrožovaly společnost negativní jevy, na které si stěžoval tehdejší kronikář. Byla to třeba bezohlednost některých nájemců nových bytů, vůči nimž musel zakročit místní národní výbor, protože v bytech chovali hospodářská zvířata. Nebo stesky na neochotu lidí zapojit se do společných akcí, vandalství mladých a neradostnou situaci na náměstí, na němž „*denně vzniká parkovací kalamita*“.³⁰⁴

Touha po nové podobě náměstí s vysněným nákupním střediskem vedla v 80. letech k demolici celého bloku domů.³⁰⁵ K vybudování tohoto centra však nedošlo.

³⁰⁰ Společenský sál byl otevřen v roce 1985. Tamtéž, I. 21, 68 a 143.

³⁰¹ Tamtéž, I. 27 a následující.

³⁰² Tamtéž, I. 42, 43, 70.

³⁰³ *100 let*, s. 15 a 16.

³⁰⁴ SOKA Kutná Hora, MNV Uhlířské Janovice, *Kronika*, I. 36 a 105.

³⁰⁵ Tamtéž, I. 163.

2. 3. 3 Židovské osídlení v Uhlířských Janovicích

Jeden z níže uvedených metodických návrhů je tematicky zaměřen na osudy Židů z místního regionu. Z tohoto důvodu je vhodné uvést několik základních informací o této specifické skupině uhlířskojanovických obyvatel.

Mohlo by se zdát, že v Uhlířských Janovicích nikdy žádní Židé nežili. Jedinou připomínkou na zdejší židovskou komunitu je pamětní deska umístěná na takzvaném „Žid'áku“. Takto je místními označován bývalý židovský hřbitov, ze kterého zůstaly jen části kamenné obvodové zdi a jeden náhrobní kámen upravený do podoby památníku. Na něm jsou uvedena data vzniku židovského osídlení, založení hřbitova a zániku židovské náboženské obce.³⁰⁶ Pozemek bývalého židovského hřbitova je umístěn na konci zástavby v jižní části města směrem ke koupališti. Jeho rozloha byla v minulosti zmenšena a v roce 1966 došlo při rozšiřování silnice i ke zboření domku hrobníka a márnice.³⁰⁷ „Zejména v 80. letech byly mnohé náhrobky využity s vědomím ŽO Praha na stavební práce.“³⁰⁸ Náhrobky byly zčásti zničeny a ty, které zůstaly neporušené, byly v roce 1997 odvezeny na židovský hřbitov ve Světlé nad Sázavou.³⁰⁹ Hřbitov byl tedy sanován a měl být upraven v důstojné pietní místo. Dnes patří pozemek bývalého židovského hřbitova pražské náboženské obci a kromě zmíněné pamětní desky zde nic nenasvědčuje původnímu využití.

Židé ve městech bydleli pospolu a většinou měli vyhrazenou vlastní čtvrť, v menších obcích alespoň ulici. Takovou ulicí byla v Uhlířských Janovicích ulice Templová, dnes Zdravotnická. V ní byla umístěna i synagoga, dnes využívána jako společná modlitebna Československé církve husitské a Českobratrské církve evangelické. Na původní účel stavby odkazuje pouze vyobrazení Davidovy hvězdy ve skleněné výplni oken.

První písemná zmínka o zdejším židovském osídlení pochází ze 17. století. Jelikož byly Uhlířské Janovice poddanské městečko, měli zdejší Židé odlišné společenské, právní a ekonomické postavení, než Židé v královských městech Kutné Hoře, Kolíně a Čáslavi. Židé na venkově, takzvaní panští, spadali pod pravomoc

³⁰⁶ Text na pamětní desce: „Na paměť Židů zahynulých za druhé světové války. Židovské osídlení vzniklo před r. 1686. Hřbitov byl založen r. 1833. Židovská náboženská obec zanikla r. 1940.“

³⁰⁷ A. DOBÍHAL, *Uhlířské Janovic*, s. 18.

³⁰⁸ A. KAŠPAROVÁ – M. LAUERMAN, *Zapomenutí sousedé*, s. 47.

³⁰⁹ Náhrobky byly přemístěny v roce 1997. Blíže [www: http://pamatky.kehilaprag.cz/hledani/uhlirske-janovice](http://pamatky.kehilaprag.cz/hledani/uhlirske-janovice) [cit. 14. 7. 2013].

vrchnosti a měli zaručenu „větší právní jistotu, svobodnější rozvoj obchodu a hlavně řemesel, která měli jinde zakázána.“³¹⁰

„Přítomnost Židů v Uhlířských Janovicích před třicetiletou válkou není přímo doložena, ale můžeme tak usuzovat z toho, že v 16. století Jan Holický ze Šternberka řešil svoji špatnou finanční situaci výběrem od Židů, kteří mu platili za ochranu.“³¹¹ První písemná zmínka pochází z roku 1681, kdy měl Žid Bernard spor se svým zaměstnavatelem, majitelem vinopalny Kounickým. „Na konci 17. století bylo Židům vykázáno sedm domů při radnici. Z těchto domů platili obci a vrchnosti nájem.“³¹²

Na počátku 18. století, především za vlády Karla VI., byla zaváděna různá protižidovská opatření. V prosinci 1726 byl vyhlášen translokační reskript, „který Židům přikazoval přestěhovat se do zvláštních ghatt a čtvrtí tak, aby žili izolovaně od ostatního obyvatelstva. Na počet Židů v ghettech byl vyhlášen tzv. „*numerus clausus*“, v Čechách smělo bydlet jen 8 541 rodin, na Moravě 5 106 rodin. Aby nebyly tyto limity přirozeným přírůstkem překročeny, vydal Karel VI. ve stejném roce tzv. *familiantský zákon*, podle něhož nesměl být v obci překročen počet rodin. Bylo přikázáno, že v rodině se smí ženit pouze jediný syn, další že se musí vystěhovat do ciziny.“³¹³

„Díky císařskému patentu ze 3. 8. 1797 (tzv. *Judenpatentu*) upravujícím poměry židovstva v Čechách, mohli Židé zakládat sdružení za účelem vykonávání svých rituálních obřadů, vydržování pohřebiště apod.“³¹⁴ Na založení místní židovské obce se v 80. letech 18. století podílel koželuh Jakub Guth, který se stal jejím prvním starostou. V roce 1805 daroval svůj dům židovské obci.³¹⁵ O necelých sto let později se místní židovská komunita chtěla připojit k židovské obci v Kolíně, nakonec bylo však rozhodnuto, že vytvoří samostatnou židovskou obec a bude si vydržovat vlastního rabína. To se oficiálně stalo 10. 3. 1893.³¹⁶ Na návrh Bohumila Meisla byly od tohoto roku pronášeny modlitby česky.³¹⁷ Židovská obec v Uhlířských Janovicích převzala správu nad téměř celým soudním okresem uhlířskojanovickým. Prvním starostou byl v témže roce zvolen Alfréd Schwarz, který svou funkci vykonával až do roku 1921. Po

³¹⁰ A. KAŠPAROVÁ – M. LAUERMANN, *Zapomenutí sousedé*, s. 32.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Tamtéž, s. 33.

³¹³ Tamtéž, s. 34.

³¹⁴ Tamtéž, s. 35.

³¹⁵ Tamtéž, s. 39.

³¹⁶ Tamtéž, s. 40.

³¹⁷ Hugo GOLD (ed.), *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti I.*, Brno – Praha 1934, s. 270.

něm nastoupil lékař Julius Fischer, který sepsal dějiny místního židovského společenství.³¹⁸ Posledním starostou byl Alfred Seger.³¹⁹

Prvním, obcí ustanoveným rabínem, se v roce 1894 stal správce židovské školy Isidor Roubíček.³²⁰ Po jeho odchodu z města ho nahradil Adolf Löwy, který byl v roce 1925 pohřben v Uhlířských Janovicích. Ve 30. letech 20. století byl zdejší rabínem PhDr. Tobias Jakobowits a posledním rabínem společného rabinátu pro židovské obce v Čáslavi, Kolíně, Poděbradech, Golčově Jeníkově, Uhlířských Janovicích a Kutné Hoře byl v roce 1940 jmenován Dr. Richard Feder.³²¹

Během prvního sčítání obyvatel bylo v Janovicích zaznamenáno pět židovských majitelů domů a čtrnáct rodin židovských nájemníků. V roce 1797 žilo v Uhlířských Janovicích 847 obyvatel, z toho 77 Židů, kteří zde obchodovali a provozovali některá řemesla.³²² V pozdějších dobách se také podíleli na hospodářském rozvoji města. Například v roce 1852 založil Josef Schwarz hospodářský lihovar a v roce 1909 provozovala firma Spiegel – Meisel olejnů.³²³

Jelikož byly Uhlířské Janovice sídlem zdejší židovské obce, byly v nich vybudovány důležité instituce – synagoga, židovská škola a pohřební bratrstvo.

K vybudování synagogy bylo zapotřebí obstarat vhodnou budovu. Ta byla zakoupena v roce 1791 a po sedmi letech, se souhlasem zemské vlády, přestavěna a uvedena v provoz. „*V synagoze bylo zřízeno 47 sedadel mužských a 21 ženských.*“³²⁴ Po požáru, který zachvátil židovskou ulici v roce 1913, byla synagoga obnovena v „*secesní podobě s prvky byzantského stylu.*“³²⁵ Svému účelu sloužila až do roku 1941. Po druhé světové válce ji zakoupila Církev československá husitská.

Před otevřením židovské školy v roce 1849 byly židovské děti vzdělávány v bytě rabína. V roce 1865 byla vystavěna nová školní budova, v níž vyučování nadále probíhalo v němčině. Děti byl sice dostatek, ale mnozí členové židovské obce si na konci 19. století přáli, aby byly jejich děti vzdělávány v české škole. Proto byla v roce 1898 židovská škola zrušena a nadále probíhala jen výuka náboženství. Zastánci

³¹⁸ A. KAŠPAROVÁ – M. LAUERMANN, *Zapomenutí sousedé*, s. 41.

³¹⁹ Tamtéž, s. 66.

³²⁰ Tamtéž, s. 64. Z dřívějších rabínů jsou známi čtyři: Adam Wedelis, Mojžíš Winter, Wolf Elsas, Šalamoun Stein.

³²¹ Tamtéž, s. 42.

³²² Tamtéž, s. 37.

³²³ Tamtéž, s. 39.

³²⁴ Tamtéž, s. 45.

³²⁵ Tamtéž, s. 46.

asimilace „argumentovali tím, že bude lepší, když se jejich děti seznámí se svými křesťanskými vrstevníky a nebudou se oddělovat od ostatní společnosti.“³²⁶

„Do roku 1829 byli zdejší Židé pohřbíváni do Zbraslavic, Malešova a Kolína.“³²⁷ V témže roce bylo založeno pohřební bratrstvo, které roku 1833 zřídilo vlastní hřbitov. V 80. letech 19. století ho starosta Aron Bondy nechal rozšířit a v roce 1907 byl celý areál obehnán kamennou zdí.³²⁸

Na podporu chudých žen a nevěst byl ve 30. letech 19. století založen Izraelitský dobročinný spolek dam. Jeho činnost trvala až dokonce 30. let 20. století. První předsedkyní byla paní Guthová.³²⁹ Během první světové války přijala místní židovská komunita péči nad uprchlíky.³³⁰

Třicátá a čtyřicátá léta 20. století byla pro Židy ve střední Evropě dobou temna. V roce 1939 byl v Uhlířských Janovicích pořízen seznam čtrnácti židovských firem.³³¹ Následoval soupis rasových Židů – v Uhlířských Janovicích bylo evidováno 39 osob, v Kácově 26 a v Ratajích nad Sázavou 2 lidé.³³²

„Tragickým dnem pro uhlířskojanovické Židy byl 5. červen 1942. Tehdy bylo do Tereziína transportem AAb deportováno 43 Židů z Uhlířských Janovic, Kácova a Ratají nad Sázavou, kteří se předtím museli shromáždit v Kolíně.“ Celkem bylo deportováno 46 osob, které pocházely z Uhlířských Janovic nebo Ratají nad Sázavou.³³³ Jejich život vyhasl buď v Terezíně, nebo v koncentračních táborech Osvětim, Majdanek, Trawniki, a Treblinka.³³⁴ Z deportovaných přežili jen dva lidé. Byli jimi Otto Daněk a Dr. Jan Weil.³³⁵

O pokroucenosti tehdejší doby svědčí i dopis zasláný 5. června 1942 zdejšímu obecnímu úřadu, v němž místní občan žádal o přidělení uvolněného židovského bytu. Dokonce připsal, o který byt má největší zájem. Bylo to v den, kdy nevinné lidské bytosti unášel vlak do neznáma vstříc strašlivému osudu.

³²⁶ Tamtéž, s. 43.

³²⁷ Tamtéž, s. 47.

³²⁸ H. GOLD, *Židé*, s. 272.

³²⁹ A. KAŠPAROVÁ – M. LAUERMANN, *Zapomenutí sousedé*, s. 48.

³³⁰ Tamtéž, s. 49.

³³¹ Tamtéž, s. 52.

³³² Tamtéž, s. 54 – 56.

³³³ Tamtéž, s. 57.

³³⁴ Podrobněji http://www.holocaust.cz/cz/victims#birth_date_day=--&language=cz&birth_date_month=--&birth_date_year=--&before_place=uhl%C3%AD%C5%99sk%C3%A9%20janovice&victims=1 [cit. 14. 7. 2013].

Tento zdroj uvádí jmenný seznam třiceti tří osob, které pocházely z Uhlířských Janovic.

³³⁵ A. KAŠPAROVÁ – M. LAUERMANN, *Zapomenutí sousedé*, s. 71 – 72. Otto Daněk z Uhlířských Janovic se narodil v roce 1924, Dr. Jan Weil z Ratají nad Sázavou narozen 1900.

2. 4 Regionální literatura a zdroje informací

Následující seznam byl vytvořen proto, aby usnadnil učitelům a zájemcům o oblast Uhlířskojanovicka orientaci v literatuře a dostupných zdrojích. Záměrně zde není uváděna literatura týkající se historicky velice zajímavých měst Kutné Hory, Kolína a Čáslavi, která leží blízko sledovaného regionu a v současnosti s nimi má Uhlířskojanovicko silné vazby. Literatura k nim je bohatá a dobře dostupná. Pozornost je naopak věnována území jihozápadně od Uhlířských Janovic, ke kterému měl region blíže v minulosti. Nejpodrobněji je zpracován seznam literatury zachycující historii samotného města Uhlířských Janovic. U některých obsáhlejších publikací je uveden stránkový rozsah vybraných témat.

Regionálně zaměřené publikace lze nejnadhěji získat v knihovnách. Nejcennější se z tohoto pohledu jeví sbírky Knihovny Státního okresního archivu Kutná Hora a Knihovny Českého muzea stříbra v Kutné Hoře. V archivní knihovně jsou výpůjčky možné pouze prezenční formou, muzejní knihovna umožňuje u duplicitních publikací absenční výpůjčku. Část titulů obsažených v seznamu je přístupná také díky Městské knihovně Kutná Hora. Naopak zcela nedostatečná je nabídka regionálních publikací v knihovně v Uhlířských Janovicích.

Nejdůležitější pro poznání minulosti Uhlířských Janovic jsou práce učitele Josefa Ledra, který jednak vydal monografii *Dějiny města Uhlíř. Janovic*, jednak se podílel na kapitolách o Uhlířských Janovicích a Posázaví v knize *Kutnohorsko slovem i obrazem* Antonína Zavadila a v publikaci *Království české*. Novější monografie *Uhlířské Janovice v historii* je dílem Aloise Dobíhala, jehož činnost je spjatá s místním muzeem. Nejnověji se o historii regionu zajímal Bohuslav Sajvera. Jeho *Osobnosti Uhlířskojanovicka* přinášejí medailony řady osob, jejichž život byl spojen s tímto regionem. V publikaci *Uhlířské Janovice ve 20. století* zpřístupnil veřejnosti zápisy z kronik města a jiných zdrojů z první poloviny minulého století. Jeho text bohužel neobsahuje citace, tudíž je těžké dohledat původní zdroje informací.

Vývoj regionu v pravěku je možné poznat díky pracím Miloše Šolleho o Kouřimsku, Josefa Bubeníka o hradištích v Posázaví a Jarmily Valentové o době laténské. O širším okolí Uhlířských Janovic ve středověku lze získat informace nejnověji z práce o středověké sakrální architektuře autorů Karla Kibice a Vojtěcha Vaňka. Klasickým dílem zachycujícím šlechtická sídla je dílo Augusta Sedláčka, region

Uhlířskojanovicka zachycují díly XII. a XV. Samostatnou kapitolou dějin Uhlířskojanovicka, která si zaslouží pozornost, je osud zdejšího židovského obyvatelstva. Ve třicátých letech minulého století vydal Hugo Gold obsáhlou publikaci zachycující židovské obce v Čechách, mezi nimiž jsou popsány dějiny židovských obcí v Uhlířských Janovicích, Kutné Hoře a Kolíně. Nejnověji se židovskému fenoménu na Kutnohorsku věnují Marek Lauermann, Alena Kašparová a Blanka Rozkošná. Z dějin 20. století je zpracováno téma odboje, především komunistického, za druhé světové války v publikacích Zdeňka Jelínka, Josefa Kobiána a Zdeňka Kárníka.

Díky dřívější snaze zachytit přírodní a hospodářské poměry na Uhlířskojanovicku jsou dnes k dispozici různé popisy okresu. Nejstarší sepsal v roce 1885 Antonín Norbert Vlasák, v roce 1928 se tomuto tématu věnoval Oldřich Suchý a v roce 1937 Ladislav Šimšík.

Jelikož nebyl vydán soupis památek kutnohorského okresu, je cenným pomocníkem práce Martina Bartoše, která abecedně představuje jednotlivé památky. Církevní památky regionu zachytil v prvním díle své knihy Antonín Podlaha. Zkoumání zdejších staveb z architektonického a uměleckého hlediska provedli již zmíněný Karel Kibic, dále pak Emanuel Leminger, Tereza Tribulová a Zuzana Všetečková.

Na vzhled zdejší krajiny v minulosti působila výroba dřevěného uhlí, sklářství a budování železnice, v době nedávné pak intenzifikace zemědělství a pokusy o zavedení průmyslové výroby. K pochopení vlivu lidské činnosti na krajinu slouží články Jiřího Adlera, Václava Husy a Vladislava Lutrýna a také zajímavé úvahy o krajině Václava Cílka.

Z publikací, které se věnují širšímu okolí Uhlířských Janovic, byly do tohoto seznamu vybrány jen tři tituly. Nejzajímavější z nich je práce Františka Grimma o zřícenině barokní kaple sv. Jana Křtitele na vrchu Vysoká, která byla vystavěna hrabětem Františkem Antonínem Šporkem a o níž neví ani mnozí místní obyvatelé. Vesnice a vrch Vysoká se nachází v blízkosti Kutné Hory a prochází tudy silnice vedoucí směrem na Uhlířské Janovice. Historii Ratají nad Sázavou se věnoval Jindřich Lutrýn a hradu Českému Šternberku Liduše Letošníková.

Seznam byl vytvářen především proto, aby pomohl přiblížit regionální historii žákům základní školy. Proto do něj byly zařazeny také tituly, které zachycují životní osudy několika osob sepnutých se zdejším krajem. S počátkem sázavského kláštera a slovanské liturgie je spojen svatý Prokop, v bouřlivé době ovlivněné husitským bojem zde žili Jan Roháč z Dubé a Hynce Ptáček z Pirkštejna a rozvoj jedné z nejslavnější

českých skláren by nebyl možný bez rodiny Kavalírů, jejíž osudy zachytila ve svých pamětech paní Antonie Kavalírová.

Do seznamu literatury byly zařazeny i tři kvalifikační práce, které sice přímo nesouvisí s Uhlířskojanovickem, ale přinášejí pro učitele zajímavé podněty a rozšiřují okruh regionálních informací. Jsou to práce o vývoji kutnohorského fotbalu v meziválečném období v Kutné Hoře a hospodářské aktivitě šternberského velkostatku ve 20. století. Informace z nich získané lze použít ve výuce regionálních témat, ať už při realizaci projektu věnovanému sportovní historii Uhlířských Janovic, nebo při přípravě exkurze do oblasti jihozápadně od města. Z hlediska zeměpisného jsou podnětné geograficko-botanické exkurze navržené v poslední diplomové práci.

Nejbohatším a zároveň nejdostupnějším zdrojem dobových dokumentů jsou sbírky Státního okresního archivu v Kutné Hoře (dále jen SOKA Kurná Hora). Hlavní pozornost při vytváření seznamu byla zaměřena na výběr fondů, které obsahují materiály přímo se vztahující k městu Uhlířským Janovicím. Ty jsou pro přehlednost rozděleny do několika tematických okruhů. V seznamu je vždy uveden název a číslo fondu a jeho časový rozsah. Z digitalizovaných materiálů jsou dostupné matriky římskokatolického farního úřadu v Uhlířských Janovicích. Důležitým pramenem k poznání minulosti obcí jsou jejich kroniky, které jsou v seznamu uváděny podle názvu jednotlivých vybraných obcí. U kronik je zaznamenán jejich časový rozsah a místo uložení. Pro úplnost jsou v seznamu zmíněny seminární práce uložené v SOKA Kutná Hora, které jsou dílem studentů různých stupňů škol. Díky jejich omezenému rozsahu je možné použít je ve vyučovací hodině jako přehled základních regionálních informací.

Pohled na minulost daného místa by nikdy nebyl úplný bez použití obrazového materiálu, jakým jsou dobové fotografie a pohlednice a také soubory map různého tematického zaměření.

2. 4. 1 Literatura

100 let požárního sboru v Uhlířských Janovicích, Uhlířské Janovice 1973.

70. výroční zpráva *Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1936*, Uhlířské Janovice 1937.

73. výroční zpráva *Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1939*, Uhlířské Janovice 1939.

74. výroční zpráva *Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1940*, Uhlířské Janovice 1940.

ADLER Jiří, *Vliv skláren na přeměnu krajiny ve středních a jihovýchodních Čechách*, *Historická geografie* 12, 1974, s. 119 – 149.

BARTOŠ Martin, *Památky Kutnohorska. Nemovité kulturní památky okresu Kutná Hora*, Kutná Hora 1998.

BRUNCLÍK Josef, *Památník hasičské župy uhlířsko-janovické: vydaný na oslavu 20letého trvání*, Uhlířské Janovice 1906.

BRUNCLÍK Josef, *Památník vydaný na oslavu 25 letého trvání měšťanských škol v Uhlířských Janovicích*, Uhlířské Janovice 1924.

BUBENÍK Josef, *Příspěvek k poznání hradištního osídlení Posázaví*, *Archeologické rozhledy* 22, 1970, s. 286 – 306.

ČERVENÝ Jaroslav, *Léto na Uhlířskojanovicku pod Březinou*, *Sociálně demokratické Podvysocko* 18, 1938, č. 40 – 50, s. 3.

DOBÍHAL Alois, *Uhlířské Janovice v historii*, Uhlířské Janovice 1969.

GOLD Hugo, *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti I.*, Brno – Praha 1934.

- *Kolín* s. 277 – 298.
- *Kutná Hora* s. 327 – 334.
- *Uhlířské Janovice* s. 267 – 273.

GRIMM František, *Vysoká. Vrch a zřícenina u Kutné Hory*, Praha 1937.

HEŘMAN Jan, *Z ikonografie středního Posázaví*, Vlašim 2009.

HEŘMAN Jan, *Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě*, Praha 1980.

HUSA Václav, *Uhlířské tovaryšstvo na Kutnohorsku ve 14. až 16. století*, in: *Středočeský sborník historický*, Praha 1957, s. 7 – 66.

Jak vznikalo a roste Okresní museum v Uhlířských Janovicích, Uhlířské Janovice, 1935.

- JELÍNEK Zdeněk – KOBÍÁN Josef, *Činnost stranického instruktora Leo Bureše na Kolínsku a Uhlířskojanovicku v letech 1941 – 1943*, Kolín 1979.
- JELÍNEK Zdeněk, *Z dějin nacistické okupace a hnutí odporu na Kutnohorsku*, in: *Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939 – 1942*, Praha 1965, s. 54 – 99.
- KÁRNÍK Zdeněk, *Památná místa protifašistického odboje ve Středočeském kraji*, Praha 1985.
- KAŠPAROVÁ Alena – LAUERMANN Marek, *Zapomenutí sousedé. Židé v Čáslavi a Uhlířských Janovicích*, Kutná Hora 2007.
- KAVALÍROVÁ Antonie, *Paměti babičky Kavalírové*, Praha 1938.
- KIBIC Karel – VANĚK Vojtěch, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012.
- KIBIC Karel, *Podkrovní poklady*, in: Razím Vladislav – Macek Petr (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011, s. 187 – 190.
- LAUERMANN Marek, *Židé v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2006.
- LEDR Josef, *Dějiny města Uhlíř. Janovic*, Kutná Hora 1909.
- LEDR Josef, *Posázaví. Uhlířskojanovicko*, in: *Království české*, Praha 1912, s. 181 – 216.
- LEMINGER Emanuel, *O malbách v presbiteriu v Uhl. Janovicích*, in: *Stará Kutná Hora*, část I. Místopis, Kutná Hora 2006, s. 3 – 4.
- LETOŠNÍKOVÁ Liduše, *Český Šternberk. Hrad a zámek*, Praha 1983.
- LUPÍNEK František, *Jan Roháč z Dubé a hnutí husitské*, Kutná Hora 1937.
- LUTRÝN Jindřich, *Rataje. Perla Posázaví*, Rataje nad Sázavou 1993.
- LUTRÝN Vlastislav, *Železnice ve středním Posázaví*, in: Kovář Miroslav – John Jan (edd.), *Sborník Muzea Středního Posázaví v Ratajích nad Sázavou a Archeologické společnosti při Katedře archeologie Západočeské univerzity v Plzni I*, Praha 2001, s. 21 – 24.
- Měšťanská škola Uhlířské Janovice. Základní škola Uhlířské Janovice: 1899 – 1999*, Uhlířské Janovice 1999.
- PEŠTA Jan, *Památky zarostlé v trní*, in: Razím Vladislav – Macek Petr (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011s. 276 – 277.

PODLAHA Antonín, *Posvátná místa království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Díl I.*, Praha 1907.

- *Malejovice* s. 84.
- *Podveky* s. 116.
- *Rataje Hrazené* s. 111 – 115.
- *Sázava* s. 117 – 126.
- *Škvrnějov* s. 133.
- *Uhlířské Janovice* s. 81 – 83.
- *Úžice* s. 109 – 111.
- *Vavřinec* s. 131 – 132.
- *Žišov* s. 85.

POSPÍŠILOVÁ Hana, *Jednotné zemědělské družstvo Uhlířské Janovice. Inventář*, Kutná Hora 2006.

Ročenka Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: 1941, Uhlířské Janovice 1941.

ROZKOŠNÁ Blanka – LAUERMANN Marek, *Židé na Kutnohorsku. Osídlení na kutnohorském venkově*, Praha 2008.

SAJVERA Bohuslav, *Osobnosti Uhlířskojanovicka*, Uhlířské Janovice 2006.

SAJVERA Bohuslav, *Uhlířské Janovice ve 20. století (1901 – 1950)*, Uhlířské Janovice 2008.

Sbor dobrovolných hasičů Uhlířské Janovice: 120 let. 1873 – 1993, Uhlířské Janovice 1993.

SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze království českého XII. Čáslavsko*, Praha 1997.

- *Černé Bláto* s. 62.
- *Čestín* s. 227 – 230.
- *Jindice* 317.
- *Kácov* s. 223 – 226.
- *Kolín* s. 117 – 123.
- *Malešov* s. 129 – 135.
- *Podmokly* s. 242.
- *Podveky* s. 62.
- *Přítoka* s. 267.
- *Rašovice* s. 319.
- *Rataje a Pirkštejn* s. 51 – 58.
- *Sion* s. 135 – 138.
- *Skvrňov* s. 242.
- *Suchdol* s. 139 – 144.
- *Talberk* s. 58 – 62.
- *Vlaský dvůr a Hrádek* s. 257 – 259.
- *Zásmuky* s. 235 – 238.
- *Zbraslavice* s. 217 – 220.
- *Žišov* 268.

SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze království českého XV. Kouřimsko, Vltavsko a J. – Z. Boleslavsko*, Praha 1998.

- *Klášter sv. Prokopa* s. 85 – 87.

- *Šternberk* s. 75 – 84.

SOMMER Petr, *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*, Praha 2007.

SUCHÝ Oldřich, *Přehled zemědělských poměrů v soudních okresech Čáslav, Hora Kutná, Janovice Uhlířské, Kolín a Kouřim*, Praha 1928.

ŠANDERA Martin, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011.

Šedesátá výroční zpráva Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1926, Uhlířské Janovice 1927.

ŠIMŠÍK Ladislav, *Politický okres kutnohorský*, Kutná Hora 1937.

ŠOLLE Miloš, *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*, Praha 1966.

TRIBULOVÁ Tereza, *Průzkum pod příkrovem tmy*, in: Razím Vladislav – Macek Petr (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011, s. 289 – 290.

VALENTOVÁ Jarmila, *Osídlení Kutnohorska a Čáslavska v době laténské*, *Archeologické rozhledy* 48, 1996, s. 729 – 736.

VLASÁK Antonín Norbert, *Okres Uhlířsko - Janovický v Čáslavsku*, Tábor 1885.

VŠETEČKOVÁ Zuzana a kol., *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*, Praha 2011.

- *Uhlířské Janovice* s. 297 – 302.

- *Sázava* s. 267 – 279.

ZAVADIL Antonín, *Kutnohorsko slovem i obrazem II*, Kutná Hora 1914.

2. 4. 2 Kvalifikační práce

ČÍŽEK Lukáš, *Kutnohorský fotbal v kontextu doby (Meziválečného Československa)*, Pardubice 2012 (= bakalářská práce).

JANDÁKOVÁ Alena, *Z hospodářských dějin pozemkových vlastníků v Posázaví v první polovině 20. století (se zaměřením na Velkostatek Český Šternberk)*, České Budějovice 2012 (= diplomová práce).

MAJOR Ladislav, *Školní přírodovědné exkurze v oblasti Kutnohorska*, České Budějovice 1998 (= diplomová práce).

2. 4. 3 Dokumenty uložené v SOkA Kutná Hora

2. 4. 3. 1 Archivní materiál

V následujícím přehledu jsou uvedeny fondy uložené v SOkA Kutná Hora, které obsahují dokumenty vzniklé v Uhlířských Janovicích.³³⁶ Dokumenty vztahující se k dalším obcím regionu lze nalézt například jako Archiv obce XY, Místní národní výbor XY, Základní škola XY apod. V závěru jsou uvedeny digitalizované matriky římskokatolické farnosti Uhlířské Janovice a kroniky vybraných obcí.

správa obecní a církevní

- Fond 388 Archiv města Uhlířské Janovice (1581) 1850 - 1945 (1967)
- Fond 389 Místní národní výbor Uhlířské Janovice (1940) 1945 - 1990 (1993)
- Fond 774 Farní úřad Uhlířské Janovice 1700 - 1949
- Fond 1366 Městský úřad Uhlířské Janovice (1989) 1990 - 2005

státní správa, úřady, peněžnictví

- Fond 9 Okresní úřad Uhlířské Janovice 1855 - 1868
- Fond 15 Okresní soud Uhlířské Janovice 1850 - 1959
- Fond 20 Notářství Uhlířské Janovice 1860 - 1951
- Fond 23 Berní úřad Uhlířské Janovice 1862 - 1912
- Fond 29 Okresní zastupitelstvo Uhlířské Janovice 1865 - 1928 (1929)
- Fond 36 Úřad ochrany práce - pobočka Uhlířské Janovice 1946 - 1949
- Fond 39 Okresní pokladna nemocenská Uhlířské Janovice 1903 - 1927
- Fond 1111 Hospodářská záložna Uhlířské Janovice 1855 - 1901
- Fond 1417 Četnická stanice Uhlířské Janovice 1881 - 1939
- Fond 1523 Finanční úřad Uhlířské Janovice 1991 - 1996

³³⁶ Informace o dokumentech uložených v SOkA Kutná Hora dostupné na <http://pomucky.soapraha.cz/> [cit. 3. 4. 2013].

profesní organizace

- Fond 877 Cech krejčích Uhlířské Janovice 1675 - 1859
- Fond 878 Cech novoševců, obuvníků Uhlířské Janovice 1787 - 1859 (1868)
- Fond 879 Cech pekařů, mlynářů Uhlířské Janovice 1794 - 1859 (1880)
- Fond 880 Cech řezníků Uhlířské Janovice 1725 - 1859 (1891)
- Fond 881 Cechy Uhlířské Janovice (reicech) 1788 - 1859
- Fond 882 Společenstvo hostinských, výčepníků Uhlířské Janovice 1925 - 1942
- Fond 883 Společenstvo kovářů, podkovářů Uhlířské Janovice 1922 - 1949
- Fond 884 Společenstvo krejčích Uhlířské Janovice 1850 - 1948
- Fond 885 Společenstvo pekařů Uhlířské Janovice 1908 - 1941
- Fond 888 Společenstvo různých živností Uhlířské Janovice (1794) 1850 - 1943

spolky, sdružení, politické strany

- Fond 1099 Okresní muzejní sbor Uhlířské Janovice 1921 - 1975
- Fond 1100 Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny Uhlířské Janovice 1896 - 1950
- Fond 1101 Spolek vojenských vysloužilců Uhlířské Janovice 1882 - 1899
- Fond 1102 Selská jízda Uhlířské Janovice 1937 - 1938
- Fond 1103 Sdružení republikánského dorostu československého venkova - okresní organizace, Uhlířské Janovice 1910 - 1938
- Fond 1104 Sokol - tělovýchovná jednota, Uhlířské Janovice 1901 - 1959
- Fond 1105 Uhlíř - zpěvácký spolek, Uhlířské Janovice 1870 - 1950
- Fond 1106 Sdružení úředníků, učitelů a zřízců republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu Uhlířské Janovice 1929 - 1938
- Fond 1107 Sportovní klub Uhlířské Janovice 1921 - 1966
- Fond 1108 Lovecký klub Uhlířské Janovice 1933 - 1940
- Fond 1109 Svaz zaměstnanců školství a osvěty Budeč - místní organizace revolučního odborového hnutí, Uhlířské Janovice 1870 - 1950
- Fond 1110 Československý červený kříž - místní skupina, Uhlířské Janovice 1920 - 1932
- Fond 1112 Sportovní klub Uhlířské Janovice 1939 - 1962

- Fond 1352 Československá sociální demokracie - místní organizace, Uhlířské Janovice 1945 - 1948
- Fond 1635 Uhlíř - divadelní ochotnický spolek, Uhlířské Janovice 1936 - 1949
- Fond 1636 Svaz československé mládeže národně socialistické, odbočka Uhlířské Janovice 1927 - 1939

školsví

- Fond 691 Základní škola Uhlířské Janovice I 1858 - 1953
- Fond 692 Základní škola Uhlířské Janovice II 1891 - 1953
- Fond 693 Místní školní rada Uhlířské Janovice 1868 - 1937
- Fond 694 Jedenáctiletá střední škola Uhlířské Janovice 1953 - 1969
- Fond 695 Živnostenská škola pokračovací Uhlířské Janovice 1908 - 1944
- Fond 696 Lidová škola hospodářská Uhlířské Janovice 1923 - 1950
- Fond 1098 Ústřední Matice školská - místní odbor, Uhlířské Janovice 1898 - 1928
- Fond 1421 Újezdní školní rada Uhlířské Janovice 1936 - 1947 (1950)

podniky

- Fond 1258 Jednotné zemědělské družstvo Uhlířské Janovice 1952 - 1961
- Fond 1260 Strojní a traktorová stanice Uhlířské Janovice 1952 - 1964
- Fond 1261 Vodní družstvo Uhlířské Janovice 1907 - 1952
- Fond 1262 Kooperativa - výrobně obchodní družstvo, Uhlířské Janovice 1971 - 1999

matriky římskokatolického farního úřadu v Uhlířských Janovicích v digitální podobě³³⁷

- 1682 – 1700 narození, oddaní, zemřelí
- 1700 – 1745 narození, oddaní, zemřelí
- 1746 – 1783 narození, oddaní, zemřelí
- 1784 – 1799 narození
- 1784 – 1822 zemřelí
- 1784 – 1851 oddaní
- 1799 – 1831 narození

³³⁷ Dostupné na <http://actapublica.eu/> [cit. 3. 4. 2013].

*kroniky vybraných obcí*³³⁸

CÍRKVICE

- Kronika farní 1820 – 1909
- Pamětní kniha obce Církvice 1927 – 1937
- Pamětní kniha obce Církvice 1952 – 1990
- Pamětní kniha obce Církvice od 1991 *uložena na OÚ*
- Kroniky školní 1844 – 1895, 1898 – 1919,
1922 – 1953, 1940 – 1945
- Třídní kronika 1935 – 1946

ČESTÍN

- Kronika farní 1828 – 1919
- Pamětní kniha – městys Čestín s osadami Čentice, Milotice a Morány
(1912) 1945 – 1982
- Pamětní kniha obce Čestín 1975 – 1977
- Pamětní kniha obce Čestín od 1984 *uložena na OÚ*
- Kroniky školní 1895 – 1971, 1940 – 1950

JANOVICKÁ LHOTA

- Pamětní kniha obce Lhoty Janovické od 1918 *uložena na MěÚ*

JEŽOVICE

- Pamětní kniha obce Ježovice s osadou Útěchvosty (1937 – 1938) 1948 –
1957³³⁹

JINDICE

- Pamětní kniha obce Jindic (1923) 1945 – 1986³⁴⁰
- Kroniky školní 1838 – 1967, 1940 – 1945

³³⁸ Pokud nebude uvedeno jinak, jsou kroniky uloženy v SOKA Kutná Hora. Nejsou-li obecní kroniky odevzdány do archivu, bývají uloženy na příslušném obecním (dále jen OÚ), nebo městském úřadě (dále jen MěÚ).

³³⁹ Retrospektivně k roku 1914.

³⁴⁰ Retrospektivně k roku 1341.

KÁCOV

- Kronika farní 1750 – 1850
- Pamětní kniha městečka Kácova 1933 – 1945³⁴¹
- Prozatímní pamětní kniha městečka Kácova 1937 – 1940
- Kronika Kácova 1945 – 1970
- Obrazová kronika obce Kácov 1953 – 1970
- Pamětní kniha obce Kácov 1981 – 1994
- Pamětní kniha obce Kácov od 1991 *uložena na OÚ*
- Kroniky školní
 - o obecná škola 1877 – 1952
 - o měšťanská škola 1919 – 1936
 - o obecná a měšťanská škola, ZDŠ 1936 – 1971

KAMENNÁ LHOTA

- Pamětní kniha obce Kamenná Lhota 1930 – 1959 *v soukromém držení*

LEDEČKO

- Kronika obce Leděčko 1945 – 1990 (1992)³⁴²
- Pamětní kniha obce Leděčko *uložena na OÚ*

LOSINY

- Pamětní kniha obce Losiny 1929 – 1950

MAKOLUSKY

- Kronika školní 1848 – 1955

MALEJOVICE

- Kronika školní 1863 – 1893, 1939 – 1945

MALEŠOV

- Kronika farní 1886 – 1897
- Kronika městečka Malešova a osady Maxovny (1918) 1922 – 1956
- Pamětní kniha obce Malešov 1957 – 1963
- Kroniky školní
 - o obecní škola 1868 – 1917, 1931 – 1953
 - o měšťanská škola a ZDŠ 1945 – 1970

³⁴¹ Retrospektivně k roku 1914.

³⁴² Retrospektivně k roku 1280.

MANČICE

- Pamětní kniha obce Mančice 1927 - 1959

MIROŠOVICE

- Pamětní kniha obce Mirošovice 1936 – 1957
- Kroniky školní 1897 – 1939, 1945 – 1962

MITROV

- Pamětní kniha politické obce Mitrova 1923 – 1934

NEPOMĚŘICE

- Pamětní kniha obce Nepoměřice 1927 – 1935
- Pamětní kniha obce Nepoměřice 1975 – 1989
- Pamětní kniha obce Nepoměřice 1990 – 1996
- Pamětní kniha obce Nepoměřice 1988
- Kroniky školní 1908 – 1980

ONOMYŠL

- Kronika obce Onomyšle 1911 – 1938
- Kronika obce Onomyšl od 1970 *uložena na OÚ*
- Kronika školní 1908 – 1963

OPATOVICE II

- Pamětní kniha 1913 – 1978

PODVEKY

- Pamětní kniha politické obce Podveky 1923 – 1959
- Kronika obce Podveky a osady Zalíbená 1960 – 1990
- Kronika obce Podveky od 1989 *uložena na OÚ*
- Kroniky školní 1877 – 1961, 1939 – 1945

POLIPSY

- Pamětní kniha obce Polipsy s osadou Kasanice 1911 – 1967
- Kronika školní 1913 – 1948

RAŠOVICE

- Pamětní kniha obce Rašovice 1945 – 1971
- Kronika obce Rašovice 1973 – 1990 (1994)
- Kroniky školní
 - o obecná škola 1897 – 1958
 - o mateřská škola 1946 – 1948

RATAJE NAD SÁZAVOU

- Kronika farní 1835 – 1867
- Pamětní kniha obce Ratajské 1847 – 1939
- Kronika města Rataj nad Sázavou 1940 – 1946
- Kronika města Rataj nad Sázavou (1938) 1947 – 1953
- Kronika města Rataj nad Sázavou 1954 – 1970
- Pamětní kniha obce Rataje nad Sázavou 1971 – 1985
- Kronika města Rataje nad Sázavou od 1986 *uložena na OÚ*
- Kroniky školní
 - o obecná škola 1878 – 1950
 - o měšťanská škola 1937 – 1966, 1940 – 1945
- Kniha spolková: Svaz československé mládeže 1945

SÁZAVA

- Obecní kronika 1936 – 1973 *uložena na MěÚ*
- Kroniky školní
 - o obecná škola 1879 – 1924, 1927 -1953
 - o měšťanská škola 1941 – 1945

SUDĚJOV

- Kronika farní (Vejpis původu, aneb počátků studánky sv. Anny blíž Žandova) 1724 – 1830
- Obecní kronika od 1953 *uložena na OÚ*
- Kronika školní 1883 – 1963

STAŇKOVICE

- Pamětní kniha obce Staňkovice od 1924 *uložena na OÚ*
- Kronika školní 1898 – 1965

TALMBERK

- Pamětní kniha obce Talmberka 1928

UHLÍŘSKÉ JANOVICE

- Kronika farní 1760 – 1893
- Kniha pamětní i věcí hrdelních a revizírovaných lidí 1713 – 1774
- Pamětní kniha o veřejných událostech 1835 – 1858
- Kronika města 1792 – 1866
- Kronika města 1843 – 1895
- Kronika města (1890) 1897 – 1915
- Pamětní kniha města Uhlířských Janovic 1917 – 1967
- Kronika obce Uhlířské Janovice 1968 – 1990 (1991)
- Kronika města od 1988 *uložena na MěÚ*
- Kronika obce Uhlířské Janovice 2001³⁴³
- Kronika obce Uhlířské Janovice 2002
- Kronika obce Uhlířské Janovice 2003
- Kronika obce Uhlířské Janovice 2004³⁴⁴
- Kroniky školní
 - o národní škola 1870 – 1953³⁴⁵
 - o měšťanská škola 1899 – 1949³⁴⁶
- Kronika spolková: TJ Sokol Uhlířské Janovice 1901 – 1946
- Kronika spolková: Sportovní klub Uhlířské Janovice
1921 – 1939, 1966, 1940 – 1941

³⁴³ Na jedenácti stranách sepsal Igor Bárta události roku 2001 – zmíněna desetimilionová dotace na stavbu domova důchodců.

³⁴⁴ Popsána návštěva prezidenta republiky Václava Klause v Uhlířských Janovicích.

³⁴⁵ Kronika je rozdělená do čtyř knih, ty zachycují roky: 1870 – 1892, 1892 – 1925, 1926 – 1950, 1951 – 1953.

³⁴⁶ Kronika je složená ze dvou dílů: první zachycuje období 1899 – 1939, druhý 1940 – 1949.

ÚŽICE

- Kroniky školní 1886 – 1980
- Pamětní kniha obce Úžice (1925) 1945 – 1951
- Pamětní kniha obce Úžice 1951 – 1956
- Pamětní kniha obce Úžice 1956 – 1961
- Pamětní kniha obce Úžice 1961 – 1963
- Pamětní kniha obce Úžice 1963 – 1964
- Pamětní kniha obce Úžice 1964 – 1971
- Pamětní kniha obce Úžice 1972 – 1988
- Pamětní kniha obce Úžice 1988 – 1990 (1991)
- Pamětní kniha obce Úžice 1992 – 1995
- Pamětní kniha obce Úžice od 1997 *uložena na OÚ*
- Podpisová kronika obce 1965 – 1972
- Kronika organizace NF Českého svazu žen v Úžicích 1975 – 1989

VAVŘINEC

- Pamětní kniha farnosti Vavřinec 1836 – 1952
- Pamětní kniha obce Vavřinec 1933 – 1945
- Kronika spojených obcí Vavřinec, Žíšov a Chmeliště
od 1981 *uložena na OÚ*
- Kroniky školní 1881 – 1962, 1940 – 1945

ZBIZUBY

- Kronika obce Zbizuby 1976 – 1999 *uložena na OÚ*
- Kronika obce Zbizuby od 2000 *uložena na OÚ*
- Kronika školní 1923 – 1975

2. 4. 3. 2 Seminární práce

BENEŠOVÁ Jitka, *Uhlířské Janovice*, Gymnázium Kolín 2002/2003.

ČERNÍKOVÁ Andrea, *Občanská záložna v Uhlířských Janovicích*, Univerzita Hradec Králové 2000/2001.

KAŠPAROVÁ Lenka, *Uhlířské Janovice 1848 – 1914*, Gymnázium Kutná Hora 1999.

KAŠPAROVÁ Lenka, *Židé v Uhlířských Janovicích*, Slezská univerzita v Opavě 2004.

NOVÁKOVÁ Petra, *Uhlířské Janovice*, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2003.

RICHTER Pavel, *Uhlířské Janovice a okolí*, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2003.

2. 4. 4 Fotografie

Fotografie a dobové pohlednice Uhlířských Janovic a Uhlířskojanovicka jsou vhodným materiálem pro výuku regionálních témat. Nejvíce jich je možné získat z řady kalendářů vydávaných Ing. Stanislavem Oltem, jedná se zejména o monotematicky zaměřené série Uhlířskojanovicko, Posázaví a Kutnohorsko.³⁴⁷

Značné množství obrazového materiálu lze nalézt na internetu, např. na webových stránkách <http://www.starepohledy.cz>, <http://www.pohlednice.sbiram.cz>, <http://www.fotohistorie.cz>.

Dobové snímky je možné vyhledat ve sbírkách SOkA Kutná Hora. Zde je dostupná i tendenční publikace *Nikdy nezapomeneme!*, v níž jsou fotografie pomníků věnovaných tématu druhé světové války a osvobození rudou armádou.³⁴⁸ Menší množství fotografií lze nalézt v knihovně Českého muzea stříbra v Kutné Hoře.

Svou rozsáhlou soukromou sbírku fotografií a dobových pohlednic je ochoten zapůjčit MUDr. Jiří Balý, bydlící v Uhlířských Janovicích.

³⁴⁷ Více informací na <http://www.stolni-kalendare.cz/> [cit. 3. 4. 2013].

³⁴⁸ *Nikdy nezapomeneme!*, Kutná Hora 1975.

2. 4. 5 Ostatní zdroje

Mapy I., II. a III. vojenského mapování jsou zpřístupněné na <http://oldmaps.geolab.cz/>.

Návrh územního plánu města Uhlířské Janovice, 2011.

Posázaví. Turistická mapa 1 : 100 000, Praha 1998.

Střední Posázaví, Kutná Hora. Turistická mapa 1 : 50 000, Vizovice 2008.

Cenným zdrojem informací je katastrální mapa.³⁴⁹

BOHÁČ Zdeněk, *České řeky ve světle písemných pramenů a starých map*, Historická geografie 24, 1985, s. 31 – 51.

CÍLEK Václav, *Krajiny vnější a vnitřní*, Praha 2005.

CÍLEK Václav – LOŽEK Vojen a kol., *Obraz krajiny. Pohled ze středních Čech*, Praha 2011.

LOŽEK Vojen – CÍLEK Václav – KUBÍKOVÁ Jarmila a kol., *Střední Čechy. Příroda, člověk, krajina*, Praha 2003.

MELICHAROVÁ Jitka a kol., *Kutnohorsko a střední Polabí. Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1970.

TVRDÍK Radek, *Krajem lípy*, Zbraslavice 2007.

Uhlířské Janovice. Stručný průvodce, b. d.³⁵⁰

VANĚK Lubomír – POSPÍŠIL Bohumil, *Navštivte kutnohorský okres*, Kutná Hora 1967.

VÍTKOVÁ Zdena, *Střední Posázaví. Průvodce*, Kutná Hora b. d.

³⁴⁹ Oblast Uhlířskojanovicka dostupná na <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=773212&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka> [cit. 2. 4. 2013].

³⁵⁰ Dostupné na <http://www.uhlirskejanovice.cz/> [cit. 24. 3. 2013].

2. 5 Empirické šetření zjišťující míru regionální identity obyvatel Uhlířskojanovicka

2. 5. 1 Cíle, metody a techniky šetření

*„Rodný kraj, nebo přesněji řečeno kraj,
ve kterém jsme prožili léta svého dětství,
není vůbec žádný zeměpisný kraj,
nýbrž spousta míst a tajemných zákoutí,
se kterými jsme měli co dělat, když jsme byli malí.“³⁵¹*

Jak vlastně vnímají lidé, kteří na Uhlířskojanovicku žijí, své okolí? Jsou hrdí na místo, které je obklopuje, vědí něco o jeho minulosti a zajímají se o problémy, které se zde vyskytují? Je možné zachytit míru sebeidentifikace jedince s místem? Pokud ano, je totéž možné zjistit u větší skupiny osob?³⁵²

Jednou z možností, jak nahlédnout do pocitů a myšlení lidí daného místa, je krátké dotazníkové šetření³⁵³. Pro potřeby této práce byla zvolena forma ankety³⁵⁴. Anketa si klade za cíl podhalit na malém vzorku osob jejich jedinečné pocity, které chovají k místu, v němž žijí, a zjistit, zda je jejich okolí zajímavá. Pokud by lidé vnímali své okolí pozitivně, byli na něj hrdí a věděli o jeho problémech, bylo by možné s určitou mírou zobecnění prohlásit, že Janováci pociťují vysokou míru regionální identity. Jestliže se jedinci nezajímají o místo, jež je obklopuje, nevnímají ho jako součást svého já a důsledkem toho je jim toto místo lhostejné. Anketa by tedy měla napovědět, jak silnou regionální identitu Uhlířskojanovicko vyzařuje. Neméně důležitý je další důvod tohoto šetření, jehož cílem je zjistit, zda škola přispívá k rozšíření znalostí žáků o místě, kde žijí.

³⁵¹ Karel ČAPEK, *Rodný kraj*, in: Věra Martínková, Čítanka 3 pro 3. ročník středních škol, Praha 2001, s. 172 – 173.

³⁵² Blíže se této problematice věnuje Jaroslav Vávra, např.: J. VÁVRA, *Jedinec a místo*, s. 461 – 478.

³⁵³ Jedná se o tzv. deskriptivní výzkumný problém, u něhož nejsou stanovovány hypotézy, srov. Petr GAVORA, *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno 2000, s. 26 – 28.

³⁵⁴ Anketa je chápána jako technika kvantitativního výzkumu, v této práci však slouží v menší míře také k zachycení kvalitativních aspektů, k tomu blíže P. GAVORA, *Úvod* s. 34.

Předkládaná anketa nebyla realizována na reprezentativním vzorku lidí žijících v okolí Uhlířských Janovic. Toto výběrové šetření může být považováno jak za záměrné (byli vybráni žáci 5. a 9. třídy zdejší základní školy³⁵⁵), tak i za pseudonáhodné (veřejnost byla oslovena během probíhající kulturní akce³⁵⁶).³⁵⁷

Je velice pravděpodobné, že žáci pátých tříd budou ovlivněni ve svých postojích a znalostech týkajících se města také působením školy (zejména probíráním regionálních témat na 1. stupni a také budou poučeni v otázkách osobní bezpečnosti). V postojích žáků devátých tříd se projeví jak jejich osobní preference, tak i poznatky a postoje zprostředkované výukou témat s regionálním obsahem během celé školní docházky. Anketní otázky byly adresovány i dospělým lidem s cílem zjistit míru identifikace s místem, v němž žijí.

V sociologickém šetření je vhodné používat různé druhy otázek.³⁵⁸ Anketa s názvem **„Pocitování regionální identity / Vnímání sounáležitosti s místem, v němž žijí“**³⁵⁹ obsahuje jak otázky otevřené,³⁶⁰ tak uzavřené s výběrem několika možností odpovědí (dichotomické i polytomické³⁶¹). Ze sociodemografické oblasti bylo zohledněno pohlaví respondentů. Anketa měla zachytit postoje tří různých věkových skupin – žáků pátých tříd, žáků tříd devátých a věkově neomezené veřejnosti. Otázky pro žáky byly formulovány jednodušeji než pro dospělé, ale měly stejný obsah. Jediným rozdílem mezi verzí ankety pro žáky a pro veřejnost bylo u dospělých respondentů použití filtrační otázky³⁶², která měla z dotazování předem vyloučit osoby, jež nežijí na Uhlířskojanovicku. Tato otázka zněla: „Žijete ve městě Uhlířských Janovicích nebo v jeho blízkém okolí?“. Záměrně byla použita formulace „žijete“, protože pro účely ankety není určující, zda má dotazovaný na Uhlířskojanovicku trvalé bydliště či ne. Podstatné je, zda dotazovaný vnitřně pociťuje, že je jeho život svázán s tímto místem.³⁶³

³⁵⁵ Žáci Základní školy Uhlířské Janovice, okres Kutná Hora vyplňovali anketní otázky poslední červnový týden roku 2012.

³⁵⁶ Anketa mezi veřejností probíhala během programu Uhlířskojanovických slavností v sobotu 30. června 2012 na náměstí v Uhlířských Janovicích.

³⁵⁷ Jaroslav ČIHOVSKÝ, *Sociologický výzkum*, Olomouc 2006, s. 10 a 12.

³⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 13. P. GAVORA, *Úvod*, s. 100 – 106.

³⁵⁹ Příloha č. 2.

³⁶⁰ Otevřená otázka vyzývá respondenta k písemnému vyjádření své odpovědi.

³⁶¹ Na dichotomickou otázku odpoví respondent jednou ze dvou uvedených možností, u polytomických otázek je nabídnuto více odpovědí.

³⁶² Tj. otázka, jež má ze všech oslovených vybrat vhodné respondenty.

³⁶³ Okolí Uhlířských Janovic je vyhledávaným cílem chatařů a chalupářů.

Struktura ankety byla modifikována dle doporučení pro tvorbu dotazníku.³⁶⁴ Vstupní část ankety obsahovala název, respondentům byl objasněn její smysl a autorkou byl projeven dík za zodpovězení anketních otázek. Pokyny pro vyplnění jednotlivých bodů byly uvedeny vždy u příslušné otázky.³⁶⁵ Ve druhé části ankety se nacházel soubor šesti otázek. Na začátku byly použity otázky, jejichž zodpovězení nevyžadovalo velké úsilí respondenta. Uprostřed by dle výše uvedeného doporučení měly být zařazeny dotazy, které může vnímat respondent jako těžší a odpovědi na ně jako náročnější. Z tohoto důvodu byly otázky číslo 3 a 4 pojaty jako otevřené, na jejich zodpovězení potřeboval respondent více času a v odpovědích se projevil jeho osobní postoje. Gavora doporučuje zařadit otázky důvěrnějšího charakteru na konec dotazníku, ale jelikož se anketa zaměřovala na postoje lidí k místu, prostupují otázky pátrající po emocích respondentů celou anketou.

Anketa obsahovala celkem šest otázek. Nejprve byly uvedeny otázky s nabídnutým výběrem odpovědí. Zařazení tohoto typu otázek mělo mít motivační funkci pro respondenty, po nichž se požadovalo pouze to, aby vybrali vhodnou odpověď. První otázka se ptala, zda jsou lidé hrdí na své město, tj. Uhlířské Janovice. Autorka vycházela z předpokladu, že pokud lidé žijí na Uhlířskojanovicku, mají nějaký citový vztah i k centru tohoto regionu. Respondenti měli určit na pětistupňové škále míru hrdosti, která se váže k Uhlířským Janovicím. Druhá otázka zjišťovala, jestli se lidé zajímají o dění ve městě, odpovědi byly nabídnuty jen dvě – buď se lidé zajímají, nebo se nezajímají.

Další tři otázky vyžadovaly po dotazovaných obsáhlejší odpověď. Třetí položka obsahovala faktografický dotaz: „*Kde se v Uhlířských Janovicích nacházejí sochy a koho/co znázorňují?*“. Každému člověku se jistě občas stane, že si přestává všimnout prostoru, který důvěrně zná. Lidé mají možná někdy pocit, že nemá smysl pozorně registrovat místa, která přece dobře znají³⁶⁶. Stačí se ale zamyslet například nad rozmístěním soch ve městě a někteří zjistí, že si nejsou schopni vybavit, kde jsou umístěny. Zodpovězení této otázky vyžadovalo, aby si respondent ve své mysli promítl své okolí a zapátral, kde jaká socha stojí. Každý člověk se orientuje v prostoru tak, že si

³⁶⁴ P. GAVORA, *Úvod*, s. 99 a 100.

³⁶⁵ Např. *vhodnou odpověď* zakroužkujte.

³⁶⁶ Srov. Z. BENEŠ, *Regionální historiografie*, s. 18. „*Typickým příkladem mohou být pomníky, kolem nichž chodíme, aniž je zpravidla vnímáme.*“

vytváří mentální mapy, do nichž zasazuje důležité informace³⁶⁷. „*Velmi důležité jsou každodenní aktivity člověka v místě, kde žije, kde má svůj domov. Jedinec si vytváří mentální mapu s preferencemi a postoji k různým místům.*“³⁶⁸

Pro lidi, kteří Janovice znají a zároveň i vnímají, byla odpověď na tuto otázku jednoduchá. Přímo uprostřed Václavského náměstí stojí mezi dvěma malými lipami socha svatého Václava. Bohužel ji obklopuje parkoviště osobních automobilů a tak tato socha v prostoru zcela zaniká. Další socha je umístěna nedaleko náměstí u románsko-gotického kostelíku svatého Jiljí a zobrazuje svatého Jana Nepomuckého (na podstavci je vyryto jméno světce i jméno donátora³⁶⁹). Okolí kostelíku bylo donedávna osazeno starými stromy, které byly pokáceny, a místo nich nebyla vysázena žádná jiná zeleň. Proto je socha Jana Nepomuckého dobře viditelná. Poslední socha, Panna Marie, se nachází ve Smetanově ulici, směřující k obci Chmeliště. Janováci nazývají toto místo U Přepínačky. Mezi sochařskou výzdobu města ještě patří busta Tomáše Garrigue Masaryka, jež je umístěna před budovou prvního stupně základní školy.

Záměrně se tato anketa neptala na pozitiva Uhlířských Janovic, ale ve čtvrté otázce se dotkla jejich problémů. Otázka zní: „*Co vnímáte v Uhlířských Janovicích jako největší problém?*“. Uhlířské Janovice jsou mediálně známé svou kauzou nedostavěného domovu důchodců a jako každé město mají určitá problematická místa. Jedním z dílčích cílů tohoto dotazování bylo i porovnání toho, jak tyto problémy vnímají žáci a jak dospělí.

Pátá otázka „*Když se Vás někdo cizí zeptá, odkud jste, co odpovíte?*“ zjišťovala, jestli se Janováci v cizím prostředí hrdě k Uhlířským Janovicím přiznají, nebo je raději zaprou. Samozřejmě někteří lidé z principu neřkají, odkud jsou. Odpovědi žáků pátých tříd budou zřejmě velkou měrou ovlivněny poučením dospělých o osobní bezpečnosti, tudíž je možné, že tito žáci na danou otázku neodpoví.

Na závěr měli respondenti odpovědět kladně, nebo záporně na dotaz „*Vracíte se do Janovic rád/ráda?*“. Jejich reakce jsou zcela subjektivní a nezohledňují důvody návratu.

³⁶⁷ K tomuto tématu např.: Martina ADAMOVÁ, *Mentální mapy*, České Budějovice 2002 (= diplomová práce). Ladislav CABADA – Petr JUREK a kol., *Mentální mapy, teritorialita a identita v evropském prostředí*, Plzeň 2010. Tadeusz SIWEK, *Percepce geografického prostoru*, Praha 2011.

³⁶⁸ J. VÁVRA, *Jedinec a místo*, s. 461.

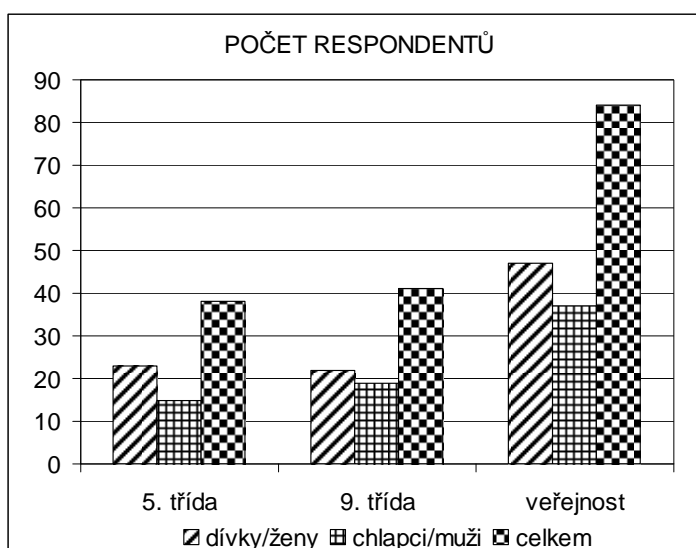
³⁶⁹ „*Sv. Jane Nepomucký oroduj za nás! Zřízeno z naděje c. k. berního rodáka zdejšího P. J. Rosy L P 1913*“

2. 5. 2 Získané informace a jejich interpretace

2. 5. 2. 1 Struktura respondentů

V rámci empirického šetření bylo osloveno 184 osob. Z nich 21 uvedlo, že nežije ve vymezeném území. Celkem tedy byly zpracovávány odpovědi na anketní otázky od 163 respondentů, z nichž 79 bylo žáků zdejší základní školy a 84 náhodně oslovených dospělých osob³⁷⁰. Struktura respondentů podle pohlaví by měla být relativně vyrovnaná, ale v celém zkoumaném vzorku převažují více ženy.³⁷¹ Nízký počet dotazovaných žáků je dán skutečností, že šetření probíhalo na konci školního roku, kdy někteří žáci nebyli ve škole přítomni, ale také tím, že účast byla dobrovolná. Anketa byla vyplňována během jednoho dne vždy ve dvou paralelních třídách v 5. a 9. ročníku. V 5. třídě odpovídalo 23 dívek a jen 15 chlapců, v 9. třídě 22 dívek a 19 chlapců. Z dospělých respondentů bylo 47 žen a 37 mužů. Strukturu respondentů ukazuje následující graf³⁷².

Graf 1 Struktura respondentů



³⁷⁰ Dále bude skupina dospělých osob označována jako „veřejnost“.

³⁷¹ Tato skutečnost je dán obecně vyšším počtem dívek ve třídách a snad i větší ochotou žen účastnit se anketního šetření – toto tvrzení je však platné jen pro tento průzkum.

³⁷² Počty osob jsou uvedeny v absolutních číslech.

Podrobné vyhodnocení anketního šetření je uvedeno v příloze.³⁷³ U otázek s výběrem odpovědí (otázky 1, 2, 6) byla sledována frekvence výskytu jednotlivých nabízených možností. Odpovědi na otevřené otázky (otázky 3, 4, 5) byly nejprve roztříděny na základě obsahové podobnosti tvrzení do obecněji formulovaných skupin výpovědí a byla sledována četnost, s jakou tyto skupiny respondenti ve svých odpovědích uváděli. U otázky č. 3 byli respondenti vyzváni k zaznamenání několika údajů, otázka č. 4 předpokládala zaznamenání jedné odpovědi, někteří respondenti jich však uvedli více.

2. 5. 2. 2 Výsledky empirického šetření

Výsledky ukázaly, že pocit regionální identity a sounáležitosti je na Uhlířskojanovicku celkem silný, což vyplývá z rozboru odpovědí především u otázek č. 1, 5 a 6, přičemž ale vnímavost k potřebám okolí a především faktografické znalosti nejsou na vysoké úrovni, k čemuž vedou zjištění z otázek zbývajících (otázky č. 2, 3, 4).

Hrdost ke zkoumanému místu³⁷⁴ je značná, pociťuje ji 122 respondentů, kdy možnost „určitě ano“ získala 57 a možnost „asi ano“ 65 voleb, 33 oslovených zvolilo odpověď „je mi to jedno“ a jen 2 uvedli, že hrdí na své město určitě nejsou.

Výše uvedené tvrzení podporují i nejčastější odpovědi na otázku č. 5. Respondenti měli napsat, jak v cizím prostředí vyjádří, odkud jsou. Objevilo se celkem jedenáct variant tvrzení (do nichž nejsou započítány nevyplněné položky). Nejčastější odpovědí bylo „z Uhlířských Janovic“, nebo byl uveden název konkrétní vesnice v okolí města, takto se vyjádřilo 71 respondentů. Druhou největší skupinu (42 respondentů) tvořila odpověď „neodpovím/neřeknu“, poté s deseti výskyty následovalo geografické zpřesnění města „z Uhlířských Janovic u Kutné Hory“, osmkrát se objevilo „z Čech“ a šestkrát „od Kutné Hory“. Z těchto zjištění vyplývá, že Janováci se za své město nestydí a hlásí se k němu. Jelikož jde o malé město, mají někdy potřebu lokalizovat ho přesněji – nejčastěji odvoláním se na bývalé okresní město Kutnou Horu, nebo blízký Kolín (5 respondentů). Velmi časté bylo zatajení místa původu³⁷⁵, v této volbě se promítají především odpovědi žáků základní školy (19 žáků z 5. třídy a 14 žáků z 9. třídy). U mladších dětí je to odraz požadavků rodičů a

³⁷³ Příloha č. 3.

³⁷⁴ Otázka č. 1.

³⁷⁵ Celkem 42 respondentů, tj. druhá nejčastější odpověď.

výchovného působení školy³⁷⁶, u starších se projevila pochopitelná neochota ke sdělování osobních údajů.

Drtivá většina oslovených se do Janovic vrací ráda³⁷⁷ (145 voleb možnosti „ano“), jen 12 osob vybralo odpověď „ne“ (z toho polovinu tvořili žáci 9. třídy – tento postoj je u mladých lidí pochopitelný).

Jediná faktografická otázka³⁷⁸ se týkala soch a jejich rozmístění v městském prostoru. Jak bylo uvedeno výše, ve městě se nachází čtyři sochařská díla. Validita odpovědí na tuto otázku u dospělých respondentů byla snížena z důvodu realizace šetření na janovickém náměstí, kde se nachází socha sv. Václava. Ale ani tato okolnost by jistě neovlivnila celkového vítěze, kterým sv. Václav byl – vzpomnělo si na něj 82 dotazovaných (v kategorii veřejnosti to bylo 78 % mužů a 70 % žen). Zajímavá je skutečnost, že žáci tuto sochu uváděli jen sporadicky (především v 5. třídě jen 7 žáků). Druhá nejčastěji zmiňovaná byla busta *Tomáše Garrigue Masaryka* (58 voleb), u níž, vzhledem k jejímu umístění, převažovaly hlasy žáků 5. tříd (celkem 29). Na sochu *Panny Marie* si vzpomnělo jen 16 respondentů, z nichž 14 bylo dospělých (10 žen a jen 4 muži), žáci 5. tříd ji neuvedli ani jednou. Nejméně hlasů (11) obdržela socha sv. *Jana Nepomuckého*, kterou uvedli jen dotázaní dospělí. Druhou částí dotazu bylo umístění soch – zcela suverénně vyhrálo Václavské náměstí (90 voleb), tento výsledek však s porovnáním celkového počtu oslovených působí méně uspokojivě. Druhým nejfrekventovanějším místem byl prostor před 1. stupněm základní školy (58 voleb), jen několik respondentů uvedlo umístění u kostelíku sv. Jiří (21 voleb) a tzv. Přepínačku (19 voleb). V rámci této otázky bylo rovněž sledováno, zda a nakolik jsou respondenti schopni uvést jak osobu, kterou socha znázorňuje, tak i její lokaci. Nepřekvapí, že nejvíce dotazovaných (68) uvedlo jen jednu sochu a její správné umístění, nejúspěšnější byli žáci 5. tříd, především dívky. Dvě sochy se správným umístěním uvedlo jen 27 respondentů, tři sochy s jejich lokací jen 10 (z toho bylo 7 žen) a správné umístění všech soch neuvedl nikdo. Největší ochotu při vyplňování prokázali žáci 5. tříd, naopak nejnižší ochotu vykazovali žáci 9. tříd (14 nevyplněných nebo nepoužitelných odpovědí).

Otázka č. 2 prokázala, že většina Janováků se zajímá o dění ve městě (115 respondentů), výjimku tvoří žáci 9. tříd, u nichž převažuje nezájem (23 ze 41 oslovených z této skupiny).

³⁷⁶ Zajímavý je poměr dívek a chlapců, kteří zvolili tuto odpověď, 15 dívek, ale jen 4 chlapci.

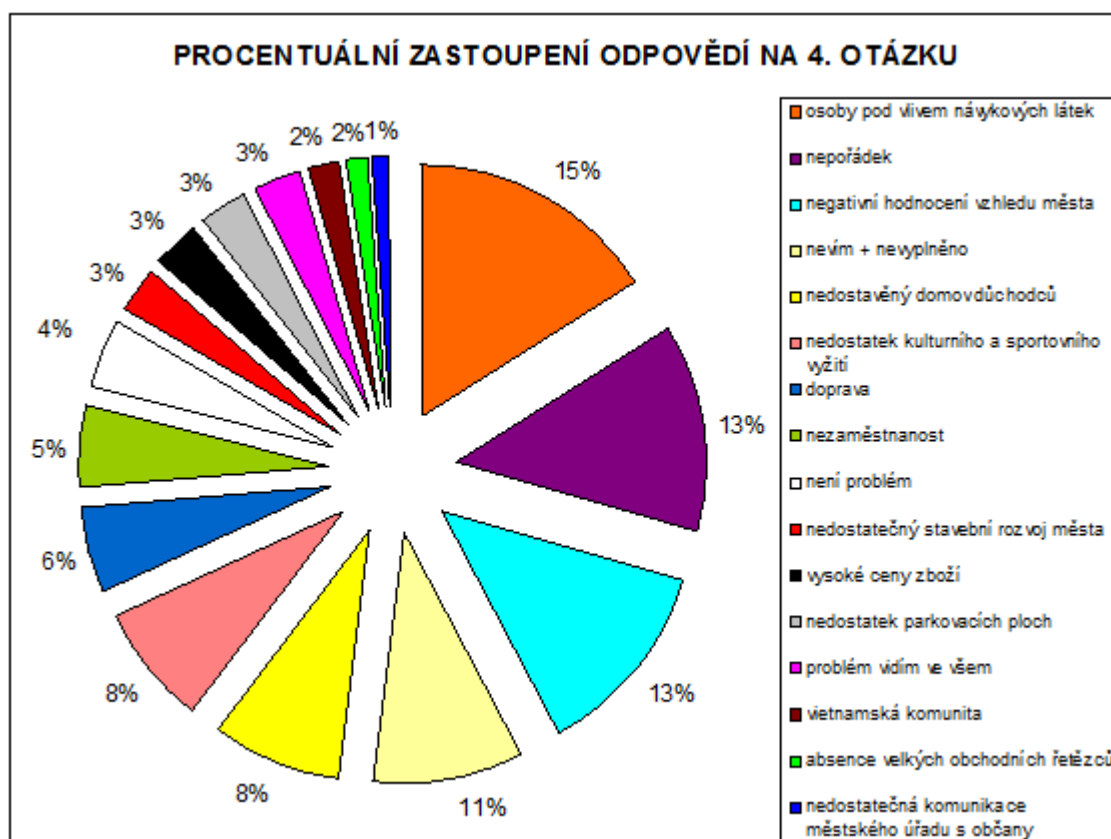
³⁷⁷ Otázka č. 6.

³⁷⁸ Otázka č. 3.

Srovnáme-li odpovědi u první a druhé otázky zjistíme u dospělých respondentů, kteří se zajímají o dění ve městě, že jsou z velké většiny na své město hrdí, ale překvapivě do této skupiny patří i tři lidé, kteří hrdí nejsou (je to sice jen nepatrná část respondentů, ale jsou to všichni, kteří tuto možnost zvolili). Ve skupině dotazovaných, kteří se o dění nezajímají, je většina osob ke městu lhostejná.

Rozmanitost odpovědí u otázky č. 4 nejlépe vyjádří následující graf.

Graf 2 Odpovědi na otázku č. 4 a jejich procentuální zastoupení



Při zpracování odpovědí bylo vytvořeno šestnáct skupin výroků respondentů, kteří uváděli, v čem spatřují největší problémy města. Některé odpovědi opravdu zachycovaly problémy, se kterými se město potýká, jiné byly zcela nerelevantní. Je poměrně zarážející, že čtvrtou největší skupinou je *kategorie „nevím + nevyplněno“*. Nejčastější odpovědí celkem a také u žáků 5. a 9. tříd byl výskyt opilců, bezdomovců a osob pod vlivem návykových látek (skoro 15 %). Žáci 5. tříd jako druhé nejčastější tvrzení uváděli, že je ve městě mnoho odpadků a nepořádku v ulicích, v tom se shodli i se staršími žáky. Naopak veřejnost spatřuje největší problém v nedostavěném domově důchodců, negativně působícím vzhledu města a nedostatku kulturního a sportovního výtvarí. Co se týče rozmanitosti zvolených odpovědí, nejméně jich uvedli mladší žáci

(mimo dvou nejčastějších ještě negativní hodnocení vzhledu města a špatný stav dopravních komunikací, někteří však uvedli, že žádný problém nepocít'ují), o něco více problémů uváděli starší žáci (k výše zmíněným jednotlivci dále doplnili nedostatek kulturního a sportovního vyžití, nedostavěný domov důchodců, nedostatečný stavební rozvoj města a vietnamskou komunitu, ale také spatřovali problém ve všem a právě do této skupiny respondentů spadá i nejvíce nevyplněných položek). Naprosto nejrozmanitější paletu všech možných problémů uváděli dospělí respondenti. Dospělí spatřovali největší problémy v nedostavěném domově důchodců, nevhledném městském prostředí, nedostatku kulturního a sportovního vyžití. Ženy na rozdíl od mužů upozorňovaly na nedostatek pracovních míst a s tím spojenou nezaměstnanost. Mužům nejvíce vadil nedostatek sportovních a kulturních akcí.

Pokud srovnáme odpovědi u otázek č. 2 a 4, zjistíme, že respondenti, kteří uvedli, že se zajímají o dění ve městě, největší problémy spatřovali ve výskytu osob pod vlivem návykových látek (to je ale výrazně dáno žáky 5. tříd – daleko od pravdy jistě není předpoklad, že při čekání na autobus přicházejí s těmito osobami do kontaktu, což je jim pochopitelně nepříjemné) a v negativním vzhledu města (v tomto bodě pozorujeme shodu jak u dospělých, tak u starších dětí). Jistě za to velkou měrou může podoba náměstí, které je sice celkem velké, ale urbanisticky nevhodně řešené. V centru náměstí stojí barokní kostel sv. Aloise s oprýskanou fasádou, který náměstí dělí na dvě části. Menší část před nově opravenou radnicí je využita jako parkoviště, větší je pojata jako autobusové nádraží, ovšem bez patřičných prvků k tomuto pojmu náležejících, jako jsou lavičky, čisté kryté čekárny a informační panely. Další parkovací plocha na náměstí se nachází na prostranství vzniklém demolicí několika budov, navíc s nezpevněným povrchem, který je pokryt sypkým materiálem. Na náměstí je renovovaná barokní fara, která je využívána ke komerčním účelům místního podnikatele (vcelku vkusná fasáda, i když s nepřehlédnutelnou reklamou). Co však asi nejvíce kazí celkový dojem z centra města, je nová fasáda restaurace, která do dále září svou rudou barvou a šedými pruhy lemovanými okny. Další části města mají nové chodníky a dostatek odpadkových košů. Z estetického hlediska je třeba vyzdvihnout městský park Tyršovy sady.

Zajímavá je rovněž skutečnost, že respondenti, kteří u první otázky tvrdili, že nejsou hrdí na své město, nevedli povětšinou nic, co by jim na městě vadilo (pokud ovšem opět vynecháme odpovědi žáků 5. tříd).³⁷⁹ Zato lidé, kterým je hrdost k městu lhostejná, byli již sdílnější, nejvíce jim vadil nepořádek, ale velká část z nich žádný problém nevedla. Překvapivé je stanovisko čtrnácti osob, které se cítí být na své město hrdé, ale přitom neupozornily na žádný problém, který by ovlivňoval život ve městě.

Realizované šetření si kladlo za cíl objasnit míru intenzity regionální identity obyvatel a dospělo ke zjištění, že je poměrně vysoká.

Cenné pro tuto diplomovou práci je zjištění, že škola nerozšiřuje faktografické vědomosti o místě, ve kterém působí, a odpovědi žáků rovněž nevypovídají o tom, že by byli informováni o městě jako celku a jeho problémech. K tomuto závěru vedou zejména výsledky získané z rozborů odpovědí u otázek č. 3 a 4.

³⁷⁹ Srov. Příloha č. 3, Tab. X.

3 METODICKÉ NÁVRHY VÝUKY REGIONÁLNÍCH TÉMAT NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Díky provedenému průzkumu bylo zjištěno, že míra regionální identity je u obyvatel Uhlířskojanovicka poměrně vysoká. Naproti tomu ovšem stojí zjištění, že škola tento pocit neposiluje a poznatky z minulosti a současnosti regionu u svých žáků nerozšiřuje. Jelikož byl průzkum realizován ve třech věkových skupinách respondentů pouze v Uhlířských Janovicích, jakožto centru regionu, jsou tato tvrzení jistě odvážná. Ze zjištěných poznatků je však možné vyvodit, že zařazení regionálních témat do výuky na druhém stupni základní školy nemá na žáky očekávaný vliv. Jistě s tím souvisí i skutečnost, že místní veřejnost neprojevuje ochotu řešit skutečné problémy ve svém okolí, jak dokládají výsledky průzkumu. Je tedy úkolem školy, aby se o město a jeho region začala hlouběji zajímat. S její pomocí je možné pozitivně ovlivnit zdejší společenskou atmosféru, jak dokládají úspěšné akce jiných škol v jiných městech.

Následující stránky přinášejí několik metodických návrhů, které se vztahují k regionálním tématům. Uplatnění naleznou především v dějepise, ale pozornost je věnována i mezioborové spolupráci, především s předmětem zeměpis. V každém ročníku je navrženo několik možných způsobů realizace činností vycházejících z reálií Uhlířskojanovicka, z nichž některé jsou zpracovány podrobněji. Jejich úkolem je umožnit žákům a jejich učitelům lépe poznat místa, která je obklopují a aniž by si to mnozí z nich uvědomovali, také formují.

Předkládané náměty se mohou stát inspirací učitelům ostatních stupňů vzdělávání, kteří si je upraví podle svých potřeb doplněním vlastních reálií a upravením náročnosti úkolů.

Následující metodické návrhy se snaží použít různé metody a formy práce. Využity jsou především činnosti, které provádějí žáci samostatně nebo ve skupině, naopak zcela na minimum je omezena frontální výuka. Velká část navrhovaných činností se koná v terénu mimo budovu školy, buď formou školní exkurze, nebo ve volném čase žáků. Čas ve škole je určen především k třídění získaných poznatků a reflexi dosavadního průběhu práce. Žáci se seznamují s postupy projektového a problémového vyučování, získávají informace z odborné literatury a kronik, analyzují obrazový materiál, své poznatky zaznamenávají do pracovních listů a různými způsoby prezentují výsledky své práce. Při všech činnostech je důraz kladen na rozvoj kognitivní, afektivní i sociální stránky žákovy osobnosti.

3. 1 Regionální tematika v 6. ročníku

Pro žáka přicházejícího na 2. stupeň základní školy se mnohé mění. Do této doby více méně globálně pojatý svět se začíná tříštit na množství poznatků, které jsou probírány izolovaně v různých vyučovacích předmětech. Usnadnit žákovi orientaci ve složitém systému nabízených informací je nezbytnou povinností pedagoga. Ten by neměl zapomínat, že regionální témata nejsou pro žáka šesté třídy novinkou. Setkával se s nimi ve velké míře na 1. stupni v prvouce a později ve vlastivědě. V předmětech vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět měla být pozornost zaměřena na následující tematické okruhy: *místo, kde žijeme; lidé kolem nás; lidé a čas; rozmanitost přírody; člověk a jeho zdraví*.³⁸⁰ Dosud získané poznatky je potřeba utřídit a rozšířit nejen v dějepise a zeměpise, ale i v dalších předmětech.

Hlavním tématem v tomto ročníku by mohlo být poznání nejstarší minulosti regionu. Pro oblast Uhlířskojanovicka se přímo nabízí významné slovanské hradiště Stará Kouřim, které je od Uhlířských Janovic vzdáleno pouhých dvacet kilometrů.³⁸¹ Ve stejné vzdálenosti se nachází i neolitická lokalita Bylany u Kutné Hory.³⁸²

Ve spolupráci se zeměpisem se jako vhodné téma jeví zkoumání proměn krajiny Uhlířskojanovicka. V dějepise mohou žáci vycházet ze svých dosavadních poznatků a uvádět dějinné události, které vedly k proměnám krajiny. Měli by je hodnotit z environmentálního hlediska a jeho prostřednictvím se seznámit se zásadami trvale udržitelného rozvoje. Na starých mapách, například na mapových listech III. vojenské mapování, mohou žáci identifikovat známá místa a porovnávat je se současným stavem, který vyčtou z turistické mapy.

³⁸⁰ RVP ZV, s. 39 – 42.

³⁸¹ Blíže dostupné na <http://www.kourim.info/hradiste-stara-kourim.php> [cit. 2. 7. 2013].

³⁸² Více na <http://www.bylany.com/index.html> [cit. 2. 7. 2013].

3. 1. 1 Mapa mého světa

anotace: Zásadním úkolem učitele je na počátku školního roku zjistit, co žáci o svém regionu vědí. K tomuto účelu může posloužit skupinová práce, během níž by žáci měli vytvořit materiál shrnující hlavní poznatky o městě, potažmo o území, které pokládají za své. Tímto materiálem může být papírový poster, počítačová prezentace, série pohlednic či pexeso. Zajímavým zpracováním může být vytvoření mapy regionu, do níž žáci zanesou své dosud získané poznatky – tato činnost může být účelně propojena s osvojováním si základů kartografie v zeměpise. Vytvořená mapa by měla plně respektovat kartografická pravidla, značná pozornost by měla být věnována správné orientaci mapy, umístění jednotlivých objektů a tvorbě legendy. Během tvorby mapy by žáci mohli dospět k vlastnímu vymezení svého regionu, který by byl definován jako prostor, který ještě pokládají za „svůj“.

cíle: žáci geograficky vymezí místní region
žáci vytvoří mapu tohoto regionu a doplní ji podstatnými údaji
žáci si utřídí své dosavadní poznatky o regionu
žáci si doplní své poznatky o znalosti svých spolužáků
žáci spolupracují ve skupině

průběh: Žáci by měli ve skupině (cca tři členové) vytvořit mapu, zobrazující okolí jejich bydliště. K dispozici by měli turistickou mapu v měřítku 1 : 50 000 a plán města. Jejich úkolem by bylo zachytit ty objekty v krajině, které pro ně mají nějaký citový význam. Zároveň by do mapy měli zanést co nejvíce informací, které se k daným místům vztahují. Pokud by těchto informací bylo opravdu mnoho, mohou k mapě vytvořit doprovodný text. Na závěr budou žáci svou práci prezentovat před třídou.

časový harmonogram: 1 – 2 vyučovací hodiny

naplňování klíčových kompetencí

- k učení, žák
 - o třídí své dosavadní znalosti a získává nové od svých spolužáků
- k řešení problémů, žák
 - o dle zadaných kritérií konstruuje mapové dílo
 - o vybírá ze svých poznatků podstatné informace
- komunikativní, žák
 - o kultivuje svůj mluvený i písemný projev
 - o toleruje názory ostatních členů skupiny
- sociální a personální, žák
 - o upevňuje svůj vztah k místnímu regionu
 - o spolupracuje ve skupině
- občanské, žák
 - o přebírá odpovědnost za svou práci v týmu
- pracovní, žák
 - o organizuje svou práci, pracuje v týmu
 - o přebírá odpovědnost za provedení své části společné práce

mezipředmětové vztahy: dějepis, zeměpis, přírodopis, osobnostní a sociální výchova, environmentální výchova

3. 1. 2 Historie naší rodiny

anotace: S minulostí se žáci nesetkají poprvé ve škole v hodinách dějepisu. Od svého narození vnímají děti svůj život jako součást pavučiny lidských vztahů a každodenně se prostřednictvím svých blízkých seznamují s minulostí své rodiny. Některé rodiny se o příběhy svých předků zajímají více, jiné méně, ale snad v každé rodině se najde rodinné album fotografií. Abychom žáky zaujali pro dějepis, je vhodné vyjít nejprve z toho, co znají nejlépe, z rodinné historie. Na ní je možné žákům ukázat, že minulost je složená z příběhů lidí, že i předměty mohou vyprávět a že události lze hodnotit skrze postavy jejich aktérů.

cíle: motivovat žáky k hlubšímu zájmu o dějiny
umožnit mezigenerační přenos informací v rámci rodiny o její minulosti
seznámit žáky s analýzou fotografie
upozornit žáky na možnost manipulace s fotografií

průběh: Na začátku školního roku by byli žáci vyzváni, aby si doma prohlédli rodinné album fotografií. Spolu s rodiči by se měli pokusit identifikovat zobrazené osoby a zachycené situace. Při prohlížení fotografií by si měli žáci všimnout osob, věcí, míst i událostí, které jsou na nich zachyceny. Žáci by měli umět roztřídit fotografie podle doby jejich vzniku, určit jaké události fotografie nejčastěji zachycují, zhodnotit oblečení lidí a dobovou módu, zaznamenat vybavení bytů apod. Při analýze fotografie by si žáci měli všimnout její stylizace a v této souvislosti by mohli být učitelem upozorněni na možnost manipulace s obsahem fotografie. K vybrané fotografii by žáci buď jednotlivě, nebo ve skupině vymysleli příběh, který by mohl, ale také nemusel vycházet ze skutečných událostí. Výsledkem práce žáků bude třídní výstava některých fotografií, u kterých bude připojena jejich analýza nebo vytvořený příběh.

časový harmonogram:

- domácí příprava cca 2 týdny
 - o přičemž žáci po jednom týdnu přinesou učitelí ke zhlédnutí vybrané fotografie a během jedné vyučovací hodiny dostanou instrukce k analýze fotografií
 - o ve druhém týdnu v hodině českého jazyka proběhne psaní příběhů, 1 vyučovací hodina
- prezentace prací a instalace třídní výstavy, 1 – 2 vyučovací hodiny

naplňování klíčových kompetencí

- k učení, žák
 - o stanovuje strategie k získání potřebných informací
 - o třídí obrazový materiál dle zadaných kritérií
 - o analyzuje obrazový materiál
- k řešení problémů, žák
 - o samostatně vyhledává informace
 - o analyzuje obrazový materiál
 - o kriticky zhodnocuje zachycené situace
 - o klade si otázky a hledá na ně uspokojivou odpověď
- komunikativní, žák
 - o kultivuje svůj mluvený i písemný projev
 - o při zpracovávání příběhu používá svou fantazii
 - o své myšlenky dokáže písemně vyjádřit
 - o dodržuje pravidla rozhovoru a diskuse
- sociální a personální, žák
 - o upevňuje svůj vztah k rodině a jejím hodnotám
 - o poznává minulost své rodiny a rodin svých spolužáků
 - o spolupracuje ve skupině
 - o stanovuje si cíle své práce
- občanské, žák
 - o uvědomuje si význam rodiny a rodinných vztahů
 - o přebírá odpovědnost za svou práci v týmu

- pracovní, žák
 - organizuje svou práci, pracuje v týmu
 - samostatně získává informace z obrazového materiálu
 - vede rozhovor se svými rodinnými příslušníky
 - při analýze obrazového materiálu pracuje dle zadaných pokynů, přitom však nepotlačuje své tvůrčí myšlení
 - realizuje třídní výstavu

mezipředmětové vztahy: dějepis, výchova k občanství, osobnostní a sociální výchova, český jazyk, výtvarná výchova, mediální výchova, multikulturní výchova

doporučená literatura:

Foltýn Dušan, *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008.

Řeháková Hana – Veselý Dušan, *Zakázané dějiny ve fotografiích*, Praha 1999.

3. 1. 3 Lidé na Staré Kouřimi

anotace:

Město Kouřim má bohatou historii, sahající do nestarších dob. Již na konci 5. tisíciletí př. Kr. se zde usadili první lidé, Slované sem přišli v 6. století n. l. a v 9. století se zde rozkládalo mocné hradiště Zlič. Samotné středověké město bylo založeno ve 13. století.

Důvod, proč zde lidé od pradávna žijí, je patrný z geografických charakteristik oblasti, které vytvořily vhodné podmínky k životu. Říčka Kouřimka si zde prorazila cestu v odolném rulovém podloží a protéká tak kolem čtyř vyvýšených poloh, které se staly vhodnými místy k vybudování obydlí. Lidé si v minulosti stavěli své usedlosti na méně úrodných půdách a na místech chráněných přírodními bariérami, zde jimi byl tok říčky obklopující návrší Staré Kouřimi ze tří stran. Kvalitní půdy kolem sídel byly využívány k získávání potravy. Lidé zde žili od neolitu, postupně se zde vystřídaly kultury řivnácká, se šňůrovou keramikou, únětická, starolužická, pozdněknovízská a staroslovanská.

Slované používali Libušino jezírko jako zdroj pitné vody a okolní prostor jako pohřebiště. Význam sídla dokládá i hrob kouřimské kněžny z první poloviny 10. století, který byl v tomto prostoru odkryt a v němž byly nalezeny jemné stříbrné náušnice. Na akropoli hradiště vybudovali halovou stavbu dlouhou 90 m, která sloužila jako shromaždiště i sídlo určené k reprezentaci. V polovině 10. století hradiště zaniklo v důsledku převládnutí přemyslovského vlivu ve středních Čechách. Podle legendy se zličský Rastislav nejprve podvolil knížeti Václavovi u Žitomíře (dnešní Štolmíř u Českého Brodu), později bylo hradiště vypáleno Boleslavem Ukrutným (požár z počátku 10. století je archeologicky doložen, v této době také zanikla výše zmíněná halová stavba). Lidé se ze Staré Kouřimi přesunuli na nedalekou svatojiřskou ostrožnu, kde se usídlili Děpoltici.

cíle:

žáci si na konkrétním místě prověří, že historie probíhá kontinuálně

žáci se seznámí s osídlením oblasti Staré Kouřimi

žáci získávají potřebné poznatky z informačních tabulí

průběh:

Trasa exkurze je vyznačena žlutou turistickou značkou a vede po naučné stezce *Stará Kouřim*, z jejíchž informačních panelů budou žáci získávat informace potřebné pro vyplnění pracovních listů. Žáci by měli pracovat ve dvojici. Některé poznatky mohou získat i z panelů projektu *Tajuplná místa Podlipanska*. Pracovní list obsahuje 12 otázek, na jejichž vyplnění mají žáci čas po celou dobu trvání exkurze. Otázky byly sestaveny tak, aby žáci museli odpovědi vyhledat na informačních panelech, které jsou na trase instalovány. Absolvování celého okruhu trvá pomalou chůzí cca 2 hodiny.

Z kouřimského náměstí klesá cesta k říčce Kouřimce, za mostkem je výchozí i cílový bod naučné stezky. Cesta vede do kopce k Lechovu kameni, přes akropoli Staré Kouřimi k Libušinu jezírku a meandrovitým údolím Kouřimky zpět do výchozího bodu. Zde by měla proběhnout kontrola pracovních listů a reflexe vykonané práce.

Ve městě Kouřimi je možno pokračovat druhou částí exkurze, která může zahrnovat návštěvu místního Muzea lidových staveb, kde jsou pořádány různé tematicky zaměřené kulturní a vzdělávací akce. Díky skutečnosti, že kdysi krajské město Kouřim ztratilo v minulosti svůj význam, zachovala se jeho středověká tvář. To bylo využito jako námět pro další naučnou stezku, *Středověké opevnění města Kouřimi*, vhodná je návštěva Muzea Kouřimska, prohlídka zachovalého náměstí, raně gotického kostela sv. Štěpána i zvonice s obrácenými zvony. Východně od města, u silnice k obci Svojšice, protíná 50. rovnoběžka s. š. 15. poledník v. d. a toto místo je pokládáno za jeden z mnoha geografických středů Evropy.

časový harmonogram:

Exkurzi je možné realizovat na konci šesté nebo na začátku sedmé třídy, kdy může být využita jak k opakování učiva pravěku, tak i jako motivace k tématu středověk v našich dějinách.

naplňování klíčových kompetencí

- k učení, žák
 - o vyhledá informace v textu informační tabule
 - o stručně a výstižně odpovídá na otázky v pracovním listu
 - o využívá vhodné strategie k získání potřebných informací
- k řešení problémů, žák
 - o kriticky zhodnotí geografický prostor a jeho vliv na osídlení
- komunikativní, žák
 - o získává informace z textu
- sociální a personální, žák
 - o spolupracuje se svým spolužákem
 - o je ochoten poradit ostatním, nebo sám radu přijmout
- občanské, žák
 - o rozumí svým povinnostem a právům během probíhající exkurze a respektuje je
 - o poznává historické tradice
 - o oceňuje hodnotu lidové kultury
- pracovní, žák
 - o dodržuje zásady osobní bezpečnosti při pobytu v terénu

mezipředmětové vztahy: dějepis, zeměpis, environmentální výchova, přírodopis, tělesná výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, výchova ke zdraví

doporučená literatura a internetové zdroje:

ŠOLLE Miloš, *Kouřim v průběhu věků*, Praha 1981.

ŠOLLE Miloš, *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*, Praha 1966.

TUREK Rudolf, *Čechy v raném středověku*, Praha 1982.

TŘEŠTÍK Dušan, *Mýty kmene Čechů (7. – 10. století)*, Praha 2003.

TŘEŠTÍK Dušan, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*, Praha 2006.

SMETÁNKÁ Zdeněk, *Legenda o Ostojovi*, Praha 1992.

<http://www.skanzenkourim.cz/>

<http://www.muzeumkourimska.cz/>

<http://www.kourim.info/>

<http://www.stezky.info/naucnestezky/ns-stara-kourim.htm>

STARÁ KOUŘIM

„Mladý návštěvníku, vítám Tě ve svém sídle!

Během následující cesty se pokus odpovědět na následující otázky.

Zvídavému pocestnému s tím pomohou informační panely.“

Zdraví Tě

pracovnice Lech

1. Že moje jméno neznáš? Taková ostuda... Zjisti si o mě pár informací a potom sestav osnovu pověsti o mém životě (vypiš hlavní body příběhu).
2. Od „mého“ kamene se podívej na město Kouřim (to v mé době ještě neexistovalo :). Jak se jmenuje obrázek v knize, který zobrazuje panorama města?
3. Napiš jméno archeologa, který zkoumal oblast hradiště Stará Kouřim.
4. Proč první obyvatelé této oblasti postavili své hradiště na návrší Staré Kouřimi? Popiš geografickou polohu tohoto místa.
5. Proč asi na místě někdejšího slovanského hradiště stojí kaplička? Komu je zasvěcena? Kde a kdy vzniklo křesťanství? Co myslíš, byl jsem já křesťan?
6. Jak se jmenuje jezírko, které poskytovalo zdejším obyvatelům vodu? Odkud se do něj voda dostávala?
7. Kdy byla oblast Staré Kouřimi poprvé osídlena?
8. K jakému účelu sloužila halová stavba, jejíž pozůstatky již nejsou v terénu znatelné?
9. Ve kterém století zaznamenala Stará Kouřim dobu největší slávy? Napiš jména aspoň dvou lidí, kteří jsou s Kouřimi spjati a žili v 10. století.
10. Proč bylo hradiště na Staré Kouřimi (Zlič) v polovině 10. století opuštěno? Usadili se na tomto místě lidé znovu, nebo si našli místo jiné?
11. Kde pramení vodní tok, kolem kterého vede naučná stezka? Jaké názvy od svého pramene až k ústí nese?
12. Víš, co jsou meandry? Kde se najdeš? Nakresli, jak vypadají.

3. 2 Regionální tematika v 7. ročníku

Výuka středověku bývá pro žáky jedna z nejatraktivnějších. V této části dějin je tolik významných událostí, které si zaslouží pozornost, že najít čas pro zařazení regionálních témat jistě není snadné. Přesto je i v tomto ročníku možné využít zájmu žáků a systematicky jim regionální dějiny představovat. Doposud se totiž setkávali s velice abstraktní látkou starověkých dějin, proto by bylo vhodné výuku středověku co nejvíce ukotvit ve známém geografickém prostoru.

Středověk výrazně zasáhl do uhlířskojanovického regionu. Nepřístupná pahorkatina Posázaví začala být zvolna trvale osídlována. Na břehu řeky Sázavy vznikl díky sv. Prokopovi klášter se slovanskou liturgií, kvůli kterému ze zdejších lesů začali mizet pohanští bůžkové a další lesní příšery. Severně od temných lesů lidí neustále přibývalo. Nalezením bohatých stříbrných žil propukl bouřlivý rozvoj Kutné Hory. Se zvyšující se potřebou dřevěného uhlí k tavení stříbrné rudy, se po lesích Uhlířskojanovicka začali objevovat uhlíři, pálící dřevo v milřích. Čilý stavební ruch zasáhl i další významná města Kolín, Kouřim a Čáslav. Těmto tématům by se výuka jistě neměla vyhnout. Byla by škoda použít je jen při klasické frontální výuce, mnohem vhodnějším způsobem by mohla být exkurze. Při uplatnění mezipředmětových vztahů by z takovýchto exkurzí těžilo více vzdělávacích oborů. Všechna místa jsou snadno dostupná, takže by k jejich návštěvě postačil jeden den.

Kolem poloviny 13. století bylo na šternberském panství založeno poddanské městečko Uhlířské Janovice. S touto událostí může být spojeno učivo o městech a městských právech, ale také zeměpisně zaměřený výklad o zakládání měst. Z hlediska sídelní struktury je vhodné si povšimnout rozdrobené pozemkové držby na Uhlířskojanovicku i vazby Uhlířských Janovic na hrad Český Šternberk. Vhodnou aktivitou by mohl být projekt zaměřený na místní pozemkové držitele, které by žáci poznávali skrze jejich erby. S heraldikou, jako jednou z pomocných věd historických, se setkali již v úvodu do historie v minulém ročníku. Nyní by si své znalosti mohli rozšířit a konkretizovat ve vlastním regionu. Samozřejmostí je seznámení žáků s místními pověstmi. Zdejší region výrazně zasáhly husitské bouře. Dalo by se říct, že mnohé významné události se odehrály v jeho okolí. S významnou postavou, která ovlivňovala celozemskou politiku po porážce radikálního křídla husitů, by měl žáky seznámit následující návrh na historicko-geografickou exkurzi.

3. 2. 1 O Ptáčkovi a cestě z Pirkštejna k milířům

anotace: Jednodenní exkurze je ve své první části zaměřena na dějinný vývoj městyse Rataje nad Sázavou a jejího slavného majitele Hynce Ptáčka z Pirkštejna. Ve druhé části je během pěšího pochodu do Uhlířských Janovic zaměřena geograficky. Cesta je dlouhá 12 km a sleduje zelenou turistickou značku. Exkurze je určena pro žáky sedmé třídy a při realizaci na konci školního roku může posloužit k zopakování učiva o době husitské a pohusitské.

cíle: žáci objasní vývoj osídlení Rataj nad Sázavou
žáci si zopakují významné události 15. století
žáci na příkladu popíší vliv geografických podmínek na lidské aktivity

průběh:

Exkurze je jednodenní. Motorovým vlakem se výprava dopraví na nádraží do Rataj nad Sázavou. Každý žák obdrží mapu s vyznačenou trasou exkurze. Během jízdy vlakem vyplní žáci pracovní list Železnice. Po příjezdu na nádraží proběhne zhodnocení odpovědí žáků.

Následuje prohlídka centra Rataj, kterým žáky provede Hynce Ptáček z Pirkštejna formou pracovních listů. Ty žáci vyplňují v malých skupinkách. Žáci si prohlédnou dolní hrad Pirkštejn i horní zámek. Městys Rataje nad Sázavou umožňuje prohlídku nově rekonstruovaných prostor zámku a v něm umístěné muzejní expozice. Prohlídka Rataj potrvá cca 2 hodiny.

Následuje geografická část exkurze, která proběhne podle níže uvedeného orientačního harmonogramu. Cesta začíná brankou u zámku a vede za hradební zdí podél toku řeky na ratajskou vyhlídku. Odtud je krásný pohled na velký meandr řeky Sázavy, chatovou oblast u řeky a vlevo na kostel sv. Matouše. Za vyhlídkou se cesta stáčí doprava k hřbitovu a ke kapliče. Cesta dále pokračuje mezi poli a podél Ratajského potoka. U něj by si žáci mohli zkusit změřit jeho hloubku a rychlost průtoku. U některého osamělého stromu by mohli pomocí tyče a délky jejího stínu určit výšku stromu a během celé exkurze by mohli prokázat své dovednosti při čtení mapy.

Ve vesnici Mirošovice probíhá obnova zdejšího rybníka a výstavba vodních tůní. Zde by žáci měli hledat odpovědi na následující otázky: Jaký je význam vody v přírodě?

Proč jsou obnovovány mokřady? Kteří živočichové potřebují vlhké životní prostředí? Jaké druhy stromů jsou vysazovány? Měli by objasnit význam pojmů retenční schopnost území a akumulace vody v povodí a uvést jejich pozitivní přínos pro krajinu. Na příkladu vesnice Mirošovice může být demonstrována potřeba obce mít vlastní železniční zastávku. Ta se nachází mimo vlastní obec a kolem ní si lidé postavili nové domky. Proto je dnes obec rozdělena na dvě části.

Během diskuse u Mirošovického rybníka odejde jeden z pedagogů napřed, aby v lese mezi Mirošovicemi a Opatovicemi II označil barevnými stuhami některé rostliny, jejichž názvy budou žáci určovat. V tomto úseku kopíruje turistická cesta silnici, je proto dobré využít k chůzi les. Po chvíli cesta vchází do lesa, přes který vede stezka k osadě Silvánka. U ní se nachází železniční zastávka obce Mitrov, která se rozkládá nahoře na kopci. Odtud již není po asfaltové cyklostezce do Uhlířských Janovic daleko. Celá trasa by pomalou chůzí neměla trvat více jak 4 hodiny.

<i>orientační časový harmonogram:</i>	0.00	příjezd do Ratají nad Sázavou
	2.00	odchod z Ratají nad Sázavou
	0.35	ratajská vyhlídka (doprava po značce)
	2.00	Mirošovický rybník
	3.30	Silvánka
	4.00	příchod do Uhlířských Janovic

naplňování klíčových kompetencí

- k učení, žák
 - o vyhledá informace z textu
 - o vybavuje si dříve zapamatované události
 - o kriticky posoudí naměřené hodnoty
- k řešení problémů, žák
 - o uvažuje tvůrčím způsobem
 - o hledá různé postupy řešení
 - o prakticky ověřuje vhodnost zvoleného řešení
- komunikativní, žák
 - o svůj názor podloží vhodnými argumenty

- sociální a personální, žák
 - o spolupracuje ve skupině
 - o účastní se debaty
- občanské, žák
 - o váží si kulturních hodnot
 - o zdůvodní potřebu památkové péče
- pracovní, žák
 - o dbá osobní bezpečnosti při pobytu v terénu
 - o organizuje svou práci
 - o propojuje znalosti a dovednosti získané z různých vyučovacích oborů

mezipředmětové vztahy: dějepis, zeměpis, environmentální výchova, přírodopis, tělesná výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, výchova ke zdraví

doporučená literatura a internetové zdroje:

ŠANDERA Martin, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011.

ČORNEJ Petr, *Lipanská křižovatka: příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992.

ŠMAHEL František, *Husitská revoluce I – IV*, Praha 1995 – 1996.

LUTRÝN Jindřich, *Rataje. Perla Posázaví*, Rataje nad Sázavou 1993.

LUTRÝN Vlastislav, *Železnice ve středním Posázaví*, in: Kovář Miroslav – John Jan (edd.), *Sborník Muzea Středního Posázaví v Ratajích nad Sázavou a Archeologické společnosti při Katedře archeologie Západočeské univerzity v Plzni I*, Praha 2001, s. 21 – 24.

JANDÁKOVÁ Alena, *Z hospodářských dějin pozemkových vlastníků v Posázaví v první polovině 20. století (se zaměřením na Velkostatek Český Šternberk)*, České Budějovice 2012 (= diplomová práce).

LUPÍNEK František, *Jan Roháč z Dubé a hnutí husitské*, Kutná Hora 1937.

<http://www.obecrataje.cz/>

Železnice

Trat', po které jedeme, nedávno oslavila 100 let. Spojuje Kolín a Čerčany a na jejím vzniku mají největší zásluhu hrabě Leopold Sternberg a majitel panství v Sázavě Fridrich Schwarz. Ti na stavbu shromáždili dostatečný kapitál a v roce 1899 se mohlo se stavbou začít. Pracovalo na ní mnoho cizinců, zdejší obyvatelé se tak setkávali s Italy, Slovinci i Chorvaty.

První vlak se z Kolína přes Uhlířské Janovice do Ratají vydal v roce 1900, do Lededka se však kvůli technické náročnosti stavby dostal až o rok později. Během první jízdy se také stala první nehoda, při návratu do Kolína se u Hatí srazil vlak s koňským povozem. I touto událostí se náš kraj seznámil s novinkami, které přinášelo spojení s civilizací. Trat' využívaly cukrovary, cihelny, vápenky a sázavské sklárny. Parní lokomotivy byly po druhé světové válce nahrazeny motorovými vlaky.

převzato z publikace

LUTRÝN Vlastislav, Železnice ve středním Posázaví, s. 21 – 24.

OTÁZKY:

Proč byla stavba trati z Rataj do Lededka obtížná? Bylo to způsobeno tvarem reliéfu?

Uveď důvody, které vedly investory, k zahájení stavby?

Jaký význam mělo železniční spojení pro náš kraj? Uveď pozitiva i negativa.

ÚKOLY:

Během jízdy si zaznamenej všechny zastávky.

Jakou průměrnou rychlostí jede vlak?

Podívej se do mapy a vysvětli, proč se železniční trať tak klikatí.

Popiš charakter krajiny, kterou projíždíš.

Vážení výletníci,

dovoľte, abych se Vám představil.

Jmenuji se **HYNCE PTAČEK Z PIRKŠTEJNA**

a ve své době jsem byl spolu s panem Oldřichem z Rožmberka pokládán za nejvlivnějšího muže v království českém. Nechci se vychloubat, ale kdo z Vás kdy bude zastávat funkce nejvyššího hofmistra, zemského soudce, mincmistra a hejtmana Kouřimského kraje, kterými jsem byl poctěn já?

Ale dost už o mě. Dnes budu Vaším průvodcem po mém sídle, moderně zvaném Rataje nad Sázavou.

První písemná zmínka o Ratajích je z roku 1156, to už ale měly hradby a právo pořádat trh, takže je jasné, že byly založeny dříve. Udává se rok 946, ale tak starý, abych si to pamatoval, opravdu nejsem.

Můj rod pánů z Lipé zde ve XIV. století postavil gotický hrad Pirkštejn. Já jsem zde žil v první polovině XV. století a musím uznat, že to byla doba největší slávy Rataj. Rozhodovalo se zde totiž o politice celé země!

O tři století později zde noví majitelé, páni z Talmberka vystavěli raně barokní zámek a kostel sv. Matouše. Z jejich podnětu vznikl soupis starého českého práva tzv. Talmberský kodex.

V první polovině 18. století zde vládli Křiští – našli nové využití hradu Pirkštejna, založili pivovar a kratajskému panství připojili Uhlířské Janovice, Chmeliště, Blato, Podveky a Zbizuby.

Po nich až do vzniku československé republiky drželi Rataje páni z Liechtensteina. V čele města stál purkmistr a městskou radu tvořili konšelé.

Až do roku 1900, kdy sem přijel první vlak, se obci říkalo Rataje Hrazené. To se ale zdejšími zdálo moc staromilské a tak vzniklo dnešní označení Rataje nad Sázavou. Nevím, co s tou modernizací všichni najednou mají...

Načrtni pláněk Rataj a vyznač na něm tyto objekty:

hrad Pirkštejn

železný kříž

zámek

škola

kostel sv. Matouše

pivovar

vodní elektrárnu

sochu sv. Jana Nepomuckého

Hrad Pirkštejn byl s obcí původně spojen padacím mostem. Výška jeho věže je 21 m, délka jejího obvodu je 30 m a síla zdi u paty je 5 m. Jelikož v ní byla kdysi hládomorna, uvězněný neměl šanci utéct.

Železný kříž tu stojí jen sto let, předtím tu byla kaple sv. Jana Nepomuckého, která však musela ustoupit stavbě silnice.

Mé tělo bylo uloženo do hrobky ve starém kostele, na jehož místě později páni z Talmberka nechali vybudovat kostel zasvěcený sv. Matouši.

Zámek byl postaven na místě starého hradu z X. století. Na stavbu si hrabě František Maxmilián z Talmberka v polovině XVII. století pozval odborníka až z daleké Itálie – Andream de Quarda. V provedení se mísí prvky renesance a raného baroka. Zámek měl být větší, jenže hraběti došly peníze a tak se dál nestavělo. Menší rozloha zámku se Vám dnes možná jeví jako výhoda, protože po dlouhou dobu, kdy o něj nikdo nepečoval, zchátral a na jeho opravu je potřeba spousta zlatáků...

Vodní elektrárnu dal počátkem 20. století postavit hrabě Sternberg, aby měl dost levné elektřiny pro svůj velkostatek. Má dvě unikátní turbíny, které dodnes fungují.

Na hřbitovní zdi jsou vyobrazeny dva erby. Dvě zkrřížené ostrve patří pánům z Lipé, dva lekníny pánům z Talmberka. Víš, co jsou ostrve?

Nakreslí oba erby.

Zjisti, v jaký den, měsíc a rok jsem zemřel: _____

Vysvětli, kdo nebo co byl:

milř _____

kalíšník _____

purkmistr _____

konšel _____

Zjisti, jaké nové využití našli v XVIII. století Kinští pro hrad Pirkštejn. Jaký úřad v něm začal sídlit?

Prohlédni si znak městyse Rataje nad Sázavou. Najdeš na něm erb rodu Malešických, kteří Rataje drželi v XVI. století. Co měli tito páni ve znaku?

Dobře si prohlédni zámek. Nakreslí, jak vypadají arkády na nádvoří.

Jaké je dnešní využití zámku?

O mém sídle už víte vše důležité. Ale jak dobře znáte mou dobu?

České království se v XV. století po mnoho let zmítalo ve válce. Proč se vlastně bojovalo?

Jaké události předcházely propuknutí husitských válek?

*Já jsem se stal stoupencem kalicha, kdežto pan Oldřich zůstal věren _____
církvi. Jakou víru vyznávala většina obyvatel? _____*

chronologicky seřad' následující bitvy:

u Lipan u Malešova u Domažlic

*Celý život jsem odmítal radiální a fanatické jednání. Proto jsem v bitvě u Lipan
bojoval na straně _____ jednoty. Ve kterém roce se bitva odehrála? _____
Také jsem se účastnil obléhání hradu _____ Jana Roháče z Dubé. Jelikož
jsem rozený diplomat, snažil jsem se Roháči domluvit, aby se vzdal, ale to on nechtěl.
Proto jsem hrad dobyl a král ho za jeho vzpouru potrestal smrtí.*

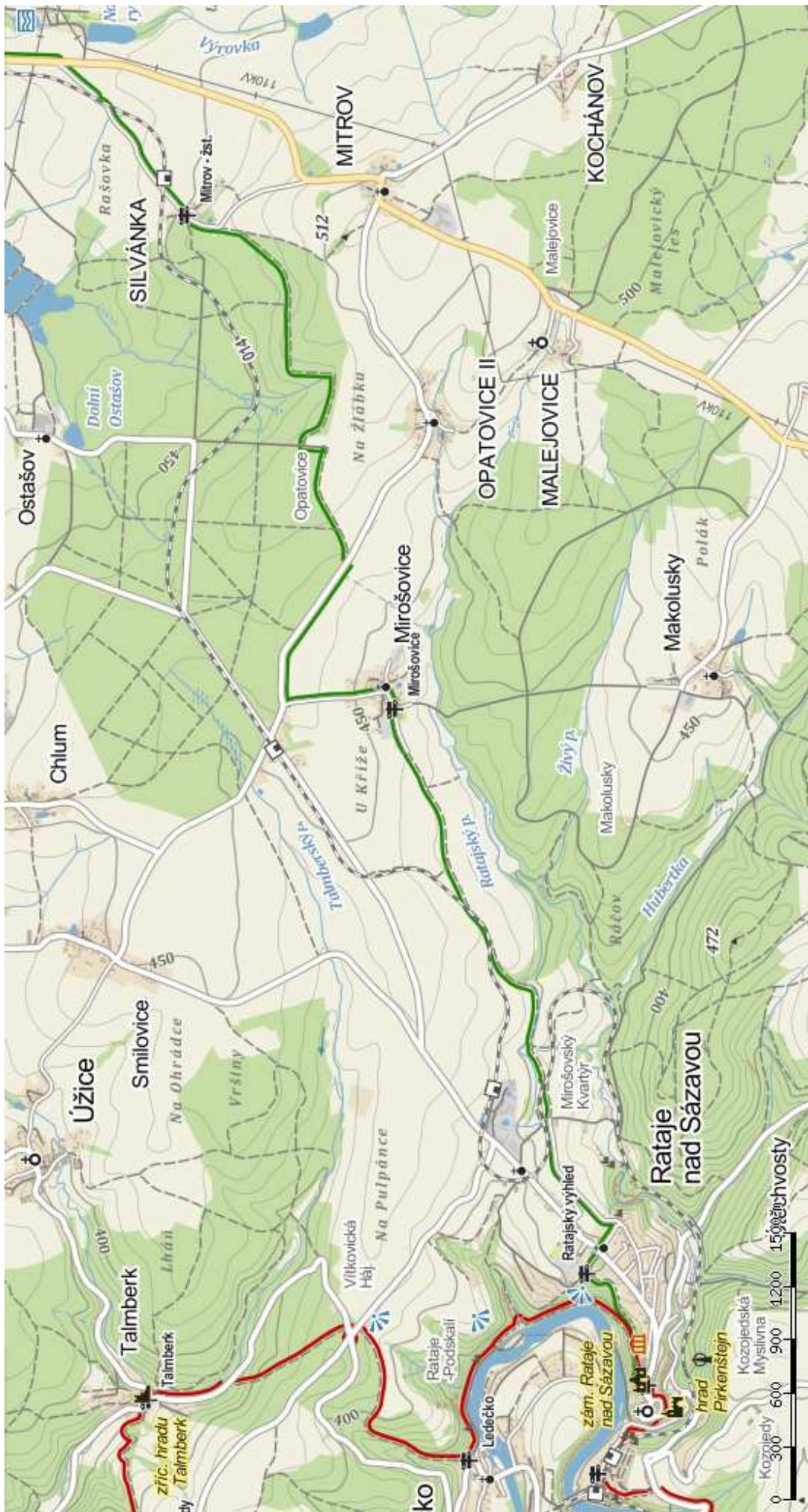
*V roce 1437 zemřel římský císař a český král _____ Lucemburský.
Český trůn zůstal osiřelý a rozhodovalo se, kdo na něj nastoupí. Podporoval jsem
kandidaturu polského prince, ale nakonec byl roku 1438 českým králem korunován
_____, jehož syn se narodil až po jeho smrti.*

Tento syn se jmenoval L_____ P_____

Po něm byl českým králem zvolen _____ z P_____

*Za druhorozeného syna tohoto muže, Viktora Minsterberského, byla po mé smrti
provdána má jediná dcera Markéta.*

Ale tyto události jsem já sám již nezažil.



3. 3 Regionální tematika v 8. ročníku

Pro tento ročník by v dějepise mohl být vhodným tématem rozvoj občanského a kulturního života v Uhlířských Janovicích. Žáci by se mohli seznámit s činností různých spolků, které zde v 19. století působily. Informace o nich lze získat z archivních fondů, toto téma tak může přivést žáky do prostředí archivu, kde si vyzkouší heuristickou část historikovy práce.

Ekonomický rozvoj českých zemí by mohl být ilustrován zdokumentováním živností, které byly ve městečku vykonávány. Vzpomínky Antonie Kavalírové by mohly vést k zmapování historie skláren v Sázavě. Zajímavé by mohlo být sledování výstavby železnice, která výrazně ovlivnila zdejší kraj.

Složité politický vývoj v monarchii by mohl být přiblížen skrze jeho dopad na veřejnou správu v regionu. Po zrušení poddanství zanikly vrchnostenské úřady a jejich pravomoci převzaly orgány státní. V Uhlířských Janovicích tak po roce 1848 sídlil c. k. okresní soud a c. k. berní úřad. V roce 1868 došlo k začlenění Uhlířskojanovicka do politického okresu Kutná Hora, soud však v Janovicích fungoval nadále. Uhlířskojanovicko spadalo postupně pod úřady v Kolíně, Čáslavi a Kutné Hoře.

Vzhledem ke skutečnosti, že učivo o České republice bývá v zeměpise zařazeno do tohoto ročníku, nabízí se projekt, zaměřený na mediální obraz obcí v regionu. Žáci by se podíleli na vytvoření webových stránek obcí. Ty by přinášely informace o jejich historii, k čemuž by byly použity záznamy nalezené v kronikách. Zeměpis by přispěl analýzou a prognózou demografického vývoje v obcích, mohl by zhodnotit jejich dopravní dostupnost a sestavit SWOT analýzu. Součástí stránek by mohla být fotogalerie. Své uplatnění v projektu by měly informační a komunikační technologie, český jazyk, výtvarná výchova a jiné vzdělávací obory.

Dále může být činnost žáků zaměřena na práci s územním plánem města. Žáci by na leteckém snímku či plánu města měli vymezit funkční zóny města, přičemž by barevně odlišili území určené k bydlení, výrobě, obchodní činnosti, rekreaci apod. Následně by mohli navrhnout změny využití některých zón. S touto problematikou souvisí níže předkládaný metodický návrh Uhlířskojanovické náměstí.

3. 3. 1 Uhlířskojanovické náměstí

anotace: Krátkodobý projekt se zaměřuje na proměnu funkcí náměstí. Náměstí bylo vždy centrem setkávání lidí a zdrojem informací. V současnosti však mnohá veřejná prostranství svou původní funkci neplní. Cílem je upozornit žáky na tento trend a vyzvat je k promyšlení změn, které by náměstí zbavily negativních aspektů a opět ho vrátily lidem.

cíle: Žáci stanoví různé funkce náměstí
žáci zhodnotí současné využití janovického náměstí
žáci se seznámí s územním plánem obce
žáci navrhnou změny, které by pozitivně ovlivnily vzhled a funkčnost janovického náměstí

průběh: Jako motivace bude žákům ukázána dvojice fotografií uhlířskojanovického náměstí. Žáci by měli fotografie analyzovat, všimnout si kompozice snímků, osob, ale i atmosféry, která z obrázku vyzařuje.

Následně bude žákům předložen pracovní list s textem, který se zamýšlí nad proměnou veřejných prostor ve městech. Žáci mají nad těmito myšlenkami diskutovat, vymyslet název textu a vysvětlit význam vybraných slov. Žáci by měli ve skupině vypracovat seznam požadavků pro ideální náměstí a tím stanovit funkce náměstí.

Dalším krokem by byla práce žáků v terénu – jejich úkolem by bylo pořídit černobílé fotografie současného náměstí a uskutečnit anketu mezi veřejností, která by zjišťovala, co se lidem na zdejším náměstí líbí a co by se mělo změnit. Žáci by na katastru nemovitostí mohli získat informace o majitelích pozemků, které náměstí tvoří. Zároveň by v územním plánu města mohli nalézt vhodné plochy pro parkoviště a autobusové nádraží, které jsou nyní umístěny na náměstí.

Vyústěním projektu by měly být návrhy změn, které by pozitivně ovlivnily vzhled i atmosféru janovického náměstí. Tyto návrhy by mohly být předneseny představitelům města.

časový harmonogram: 3 vyučovací hodiny + aktivity mimoškolního vyučování

naplňování klíčových kompetencí

- k učení, žák
 - o získává informace z různých zdrojů
 - o stanovuje postup skupinové práce
- k řešení problémů, žák
 - o vymezí problém
 - o hledá vhodná řešení problému
 - o ověřuje si svá řešení v praxi
- komunikativní, žák
 - o spolupracuje ve skupině
 - o logicky formuluje své myšlenky
 - o argumentací obhajuje svůj názor
 - o pomocí připravených otázek provádí anketní šetření
- sociální a personální, žák
 - o rozvíjí svůj mluvený i písemný projev
 - o účastní se diskuse s veřejností
- občanské, žák
 - o zná činnost místní samosprávy
 - o hledá řešení veřejných problémů
 - o toleruje odlišné názory
- pracovní, žák
 - o podílí se na školní činnosti, která může ovlivnit rozhodnutí místní samosprávy
 - o žák přebírá odpovědnost za vykonání svého pracovního úkolu

mezipředmětové vztahy: dějepis, zeměpis, výchova k občanství, výchova demokratického občana, český jazyk, mediální výchova, výtvarná výchova, informační a komunikační technologie

doporučená literatura:

CÍLEK Václav, *Krajiny vnější a vnitřní*, Praha 2005.

Návrh územního plánu města Uhlířské Janovice, 2011.

„... Město bylo omezené, muselo růst dovnitř a nahoru. Po staletí se památky koncentrovaly uvnitř hradeb. Lidí přibývalo a bylo nutné je ubytovat. Vznikaly první nájemní domy. Místa bylo málo, a tak se život, práce i obchod odehrávaly na dvorku nebo chodníku. Soukromý život byl na veřejném chodníku. A právě ta hra mezi soukromým a veřejným, mezi rodinou a politikou, kompromis mezi svým a obecným vytvářel určitý typ občanské společnosti. Děláním si své, ale respektujícím ostatní, protože i oni chtějí žít. Naše životy se navzájem dotýkají v tolika různých pranicích, které se nedají postihnout zákonem nebo předpisem, že se s nimi potřebují domluvit a potřebují jejich toleranci stejně jako oni mou. Můj byt je můj hrad, ale mé město, to je kompromis...

... Všimněte si jedné věci, která je tak typická pro urbanismus z let 1910 - 1930. Chodníky jsou velmi široké. Mohou si zde hrát děti, maminky se zastavovat s kočárky, páry korzovat a dívat se kolem. Dnes jsou tyto prostory zastavené parkujícími automobily, lidé mohou procházet jen úzkou uličkou, nemohou se zdržovat, když nechtějí překážet ostatním. Automobily zničily důležitou část sociálního prostoru. Zbývající menší plochy jsou znečištěné od psů. Nechodíme zde na korzo, ale rychle procházíme, abychom už byli doma.

... V moderním světě se již nechodí pěšky, ale jezdí se veřejnou dopravou. Města se mohou rozšiřovat, ztrácejí lidský rozměr daný pěší dostupností. V Americe je to ještě horší, protože laciné automobily umožňují růst obrovských monotónních suburbů, které již nejsou městem, ale replikovanými soukromými prostory.

Mluvíme-li o moderní společnosti, velmi často slyšíme slova jako odosobnění, samota uprostřed davu, anonymita, odcizení. Člověk má potřebu kontaktu. Organizovali jsme moderní prostor města tak, abychom se sobě mohli vyhnout, abychom nenaráželi na společný sociální prostor, a teď nám to schází. Sedět na lavičce a dívat se kolem vypadá jako něco

pasivního a skoro nespolečenského, ale po mnoha letech výzkumů víme, že právě to lidé potřebují.

Veřejné prostory jsou místem setkávání. Všimněte si, jak si hrají děti. Potkají se, neplánují, předem nearanžují a najednou si začnou hrát. Něčím takovým bývalo tradiční náměstí. Náhodná setkání, ale také možnost rozehrát hru na lásku, na vzájemnou pomoc, na úsměv! Náměstí má umožňovat náhodu. ... Děti potřebují vidět, jak se lidé oblékají a chovají, co si myslí. Vůbec se nejedná o nějakou hlubokou komunikaci, právě naopak, na náměstí se musí jednat o ty nejobyčejnější věci, bez kterých není života: co se teď nosí, o čem se povídá, kdo umřel... a o dětech.

Když tohle vezmete lidem tím, že náměstí ucpete automobily, tak jim berete kus života. A nezáleží přitom, jak krásné jsou okolní budovy, ale na tom, jestli se mohou potkat, zastavit a v klidu prohodit pár slov. Na náměstí může stát socha, ale je víceméně nepodstatná. Zato strom tam musí stát. A kde bude strom, budou i lidé.

Platí ještě jedno důležité sociální pravidlo. Lidé přitahují lidi, aktivity přitahují aktivity, grafitti přitahují grafitti, odpadky mají tendenci se hromadit...

... Domy jsou od sebe daleko, události jsou zředěné. Všude je daleko, takže se nikam nechodí. Ztrácí se tak možnost setkávání. Náměstí jsou nahrazena křižovatkami. A co hůř - ze sociálního prostoru zbyly jenom ty hrozné, špinavé a zaprášené trávníky. Důvěrně je známe. Stavitel silnice vlastně vládne sociálními vztahy města.“

Převzato z knihy Václava Cílka, Krajiny vnitřní a vnější, s. 97 – 101.

Jaký nadpis by se hodil k tomuto textu?

Rozumíš těmto slovům? Objasni jejich význam!

	MONOTÓNŇÍ	SUBURBIUM
KORZO	KOMPROMIS	OBČANSKÁ SPOLEČNOST
UDÁLOSTI JSOU ZŘEDĚNÉ		SOCIÁLNÍ VZTAHY



ze sbírky MUDr. Jiřího Balýho



ze sbírek Českého muzea stříbra, příspěvkové organizace,
přírůstkové číslo 71/61

3. 4 Regionální tematika v 9. ročníku

Dějiny 20. století má být ve výuce věnována největší pozornost. Je to především proto, že události z těchto dob dodnes ovlivňují naši společnost. Z hlediska regionálních dějin je přínosné sledovat, jak se velké události evropského i celorepublikového významu odrazily v zápisech zdejších kronik. Vítaným zdrojem informací pro dobu nedávnou jsou pamětníci, pokud se učitel rozhodne zařadit jejich vzpomínky do projektové výuky, musí žáky náležitě seznámit s metodou oral history.

Do evropského vývoje krutě zasáhly obě světové války. V Uhlířských Janovicích je jejich obětem postaven společný pomník. Bohužel na něm nejsou jména padlých vojáků. Žáci by se mohli ujmout tohoto úkolu a jména doplnit. Zapomenutí nejsou jen vojáci bojující za vlast, ale také židovští spoluobčané, kteří museli z Janovic násilně odejít. Z bývalé janovické židovské obce přežili jen dva lidé. O existenci této komunity ve městě dnes již není povědomí a tak je hrůzný odkaz holocaustu vnímán jako něco vzdáleno, co do naší historie ani současnosti nepatří. Právě tuto falešnou domněnku má vyvrátit předkládaný projekt.

Z nedaleké vesnice Kamenné Lhoty pochází první ministr spravedlnosti československé republiky František Soukup. Monografie o jeho osobě dosud nevyšla, proto by bylo užitečné shromáždit o tomto významném rodákovi co nejvíce informací. Dalším úspěšným rodákem byl hudební skladatel Norbert Kubát, po němž je v Janovicích pojmenována jedna ulice. Žáci by mohli sestavit životopisné medailony osobností spjatých s regionem.

Minulé století je také poznamenáno činností propagandy. Pozměňování historie se děje v každé době, proto je přínosné naučit se pozorně vnímat informace, které jsou nám nabízeny. K tomuto účelu může sloužit i následující dvojice fotografií, které zobrazují budovu zdejší základní školy. Pozornému divákovi jistě neunikne, v čem se liší. Na spodním snímku chybí v pravé části fotografie pomník nesoucí bustu Tomáše Garrigue Masaryka, která byla následně nahrazena příhodnějším ztvárněním srpu a kladiva...

Z novějších událostí by mohli žáci zmapovat kauzu janovického Domova důchodců, která dodnes nebyla uspokojivě vyřešena. Informace by mohli získat z periodik i od představitelů místní samosprávy.

POROVNEJTE NÁSLEDUJÍCÍ DVA SNÍMKY.

Jsou pořizeny ve stejné době? Jsou naprosto stejné? V čem se liší? Proč došlo k úpravě fotografie?



oba snímky ze sbírky MUDr. Jiřího Balýho

3. 4. 1 Ani vidu, ani slechu...

anotace: Projekt se zaměřuje na poznání židovského osídlení na Uhlířskojanovicku. Hlavní pozornost je zaměřena na období holocaustu. Žáci se během několika exkurzí a při studiu literatury seznámí s náboženskou komunitou, která byla násilně vytržena z života naší společnosti. K prezentaci výsledků projektu poslouží veřejná výstava a také instalace dvou informačních panelů u bývalé synagogy a židovského hřbitova. Z tohoto hlediska může být projekt považován za komunitní.

cíle: žáci pod vedením učitele stanoví téma projektu
projekt bude působit na emoce žáků
žáci shromáždí informace o židovské komunitě na Uhlířskojanovicku
žáci představí svou práci veřejnosti

průběh:

Začátek školního roku v 9. třídě může proběhnout netradičně zařazením jednodenní exkurze, která by mohla proběhnout ideálně v prvním vyučovacím týdnu. Exkurze má mít motivační charakter k projektu, který budou žáci následně řešit. Na stanovení tématu projektu, kterým je poznání židovského osídlení na Uhlířskojanovicku, by se měli žáci podílet společně s učitelem. Přivést by je k tomu měla návštěva židovského hřbitova a synagogy.

Žáci by se předem dozvěděli, že pojedou na prohlídku blízkého hradu Českého Šternberka, který byl dlouhou dobu správním centrem panství, do kterého poddanské městečko Uhlířské Janovice náleželo. Tato aktivita však nebude jediná, kterou žáci absolvují. Po prohlídce hradu, která trvá necelou hodinu, prozradí učitel žákům skutečný důvod návštěvy Českého Šternberka. Žáci základní školy v Divišově před lety vytvořili *Naučnou stezku rytíře Jana Kryštofa Šice* spojující Český Šternberk s nedalekým Divišovem.³⁸³ Trasa je dlouhá šest kilometrů, má deset zastavení a její absolvování trvá dvě hodiny. Proč ji tedy neprojit a nepodívat se na výsledky jejich práce? K naučné stezce jsou připravené pracovní listy, které žáci nemusí vyplňovat. Během cesty by si však měli všimnout, jak je naučná stezka koncipovaná, jak vypadají informační panely, co všechno museli žáci při realizaci svého projektu udělat. Ze

³⁸³ Podrobněji na http://www.chopos.cz/article.asp?article_id=2487 [cit. 9. 7. 2013].

zeměpisného hlediska je tato trasa zajímavá tím, že ji protíná dálnice D1. Žáci by se nad touto skutečností měli zamyslet a najít pozitiva a negativa, která jsou s životem v blízkosti dálnice spojena (v potaz by měli vzít i existenci logistického centra). Důležitou zastávkou na stezce je židovský hřbitov u Měchnova. Je zde množství náhrobků, přičemž ty nejstarší pocházejí z 18. století. Návštěva tohoto pietního místa by měla působit především na emoce žáků, ti by měli být před vstupem do veřejně přístupného areálu poučeni o vhodném chování. Další zajímavou prohlídku absolvují žáci v obci Divišov, kde jsou v bývalé synagoze poskytovány informace o místní židovské komunitě. Zvláštností je dodnes fungující mikve. Z Divišova je možné vrátit se pěšky do Českého Šternberka, nebo odjet předem sjednaným autobusem.

Exkurze po židovských památkách Divišovska by měla vyústit ve snahu zjistit něco více o Židech v Uhlířských Janovicích. Žáci by měli za úkol vyhledat ve svém volnu stopy po židovském osídlení ve městě, popřípadě v okolních obcích. Své objevy by měli zdokumentovat fotografiemi. Těchto památek není mnoho: je jím bývalá synagoga ve Zdravotnické ulici, památník na bývalém židovském hřbitově u koupaliště a židovský hřbitov v Malešově.

Další fází projektu by mohla být jednodenní exkurze buď po židovské Praze, nebo v židovském ghettu v Kolíně. V Praze by bylo vhodné navštívit především Pinkasovu synagogu, která je památníkem obětí holocaustu. Její stěny jsou pokryty seznamem jmen obětí, u nichž je zaznamenáno místo bydliště, datum narození a úmrtí. Žáci by se mohli pokusit o sestavení přibližného jmenného seznamu osob, které pocházely z Uhlířskojanovicka. Velice působivá je i výstava dětské kresby z Terezína. Díky Židovskému muzeu v Praze by žáci získali cenné informace o židovské kultuře a náboženství a odnesli by si hluboký citový zážitek.

Další variantou exkurze by mohla být prohlídka židovského ghetta v Kolíně se synagogou a návštěvou místního židovského hřbitova, který patří k nejstarším u nás (nejstarší náhrobky pocházejí z konce 15. století).

Studium příslušné literatury by mělo probíhat po celý podzim. Největší pozornost by měla být věnována událostem 20. století, žáci by se měli seznámit s restriktivními opatřeními proti Židům a německou ideou konečného řešení. Na seznam obětí holocaustu z Uhlířskojanovické židovské obce by se žáci mohli podívat skrze demografii (zjistit věkový průměr transportovaných, podíl žen a mužů, počet dětí apod.) Získané poznatky, fotografie a další vytvořený materiál by žáci měli zpracovat, utřídit a připravit k prezentaci.

Projekt by měl vyústit výstavou o židovském osídlení na Uhlířskojanovicku. Ta by měla být veřejná. Součástí prezentace práce žáků by mohly být informační tabule, které by bylo vhodné nainstalovat se souhlasem příslušných institucí u bývalé židovské synagogy v Uhlířských Janovicích a bývalém židovském hřbitově tamtéž. Mohly by obsahovat několik údajů o zdejším židovském osídlení, přiblížit židovském náboženství a shrnout hrůzný odkaz holocaustu.

časový harmonogram:

- exkurze do synagogy v Divišově a na židovský hřbitov v Měchnově – září
- dokumentace stop po židovském osídlení v Uhlířských Janovicích – září
- tematická exkurze Židovská Praha, návštěva Pinkasovy synagogy; popřípadě tematická exkurze Židovské ghetto Kolín a starý židovský hřbitov – říjen
- studium literatury, vytváření výstavy, instalace informačních panelů – listopad

naplňování klíčových kompetencí

- k učení, žák
 - o získává poznatky z různých informačních zdrojů
 - o používá moderní informační a komunikační technologie
 - o vyhledává a třídí informace
 - o regionální poznatky vidí v obecných dějinných souvislostech
 - o stanovuje vhodné strategie pro řešení daného úkolu
- k řešení problémů, žák
 - o vidí problém v jeho složitosti
 - o kriticky myslí
 - o uvádí důsledky dějinných událostí
- komunikativní, žák
 - o efektivně pracuje ve skupině
 - o osvojuje si nové termíny
 - o své myšlenky vyjadřuje skrze mluvený a písemný projev
 - o naslouchá druhým a toleruje jejich názory
 - o argumenty podkládá vlastní názor
- sociální a personální, žák
 - o uvědomuje si svou regionální identitu
 - o učí se zvládat své emoce

- občanské, žák
 - o ocení hodnotu různorodé společnosti
 - o odmítne rasistické a xenofobní tendence ve společnosti
 - o oceňuje hodnotu lidského života
 - o kriticky posuzuje dopady minulosti na současnou společnost
- pracovní, žák
 - o organizuje svou práci a pracuje v týmu
 - o vytváří materiály určené k výstavě
 - o podílí se na tvorbě vzhledu a obsahu informačních tabulí

mezipředmětové vztahy: dějepis, výchova k občanství, multikulturní výchova, zeměpis, český jazyk, mediální výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, výchova demokratického občana, informační a komunikační technologie, výtvarná výchova, člověk a svět práce

doporučená literatura a internetové zdroje:

KAŠPAROVÁ Alena – LAUERMANN Marek, *Zapomenutí sousedé. Židé v Čáslavi a Uhlířských Janovicích*, Kutná Hora 2007.

BONDY Bohumil – DVORSKÝ František, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1906.

GOLD Hugo, *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti I.*, Brno – Praha 1934.

HEŘMAN Jan, *Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě*, Praha 1980.

KÁRNÝ Miroslav, *Konečné řešení: genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991.

LAUERMANN Marek, *Židé v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2006.

LEDR Josef, *Dějiny města Uhlíř. Janovic*, Kutná Hora 1909.

PĚKNÝ Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

ROZKOŠNÁ Blanka – LAUERMANN Marek, *Židé na Kutnohorsku. Osídlení na kutnohorském venkově*, Praha 2008.

ZAVADIL Antonín, *Kutnohorsko slovem a obrazem II*, Kutná Hora 1914.

kroniky Uhlířských Janovic, Malešova, Rataj nad Sázavou, Kácova

<http://www.holocaust.cz/cz/main>

<http://www.kehilaprag.cz/index.php?lang=cs>

http://www.chopos.cz/article.asp?article_id=2487

<http://www.infocentrum-kolin.cz/>

<http://www.hradceskystemberk.cz/>

ZÁVĚR

Diplomová práce se zaměřila na možnosti využití regionálních témat ve výuce na druhém stupni základní školy. Nejvíce pozornosti bylo věnováno pojmu regionální dějiny, který byl představen jako součást historické vědy a zároveň jako didakticky hodnotný materiál, který působí na rozvoj kognitivních i afektivních stránek žákovy osobnosti. Dále byl přiblížen pojem geografie místního regionu, vývoj historické vlastivědy a současný stav oboru historické regionalistiky. Význam výuky regionálních témat byl hledán v minulých i současných vzdělávacích dokumentech, byla zhodnocena pozitiva zařazení regionálních témat do výuky a bylo poukázáno na možná úskalí při jejich výuce.

Současným požadavkem společnosti je propojení života školy a veřejnosti. Škola by měla být otevřenou institucí a veřejnost by se měla na jejím chodu podílet. Jednou z možností, jak této spolupráce dosáhnout, je realizace komunitních projektů. Množství metodicky připravených materiálů nabízejí různé kulturní instituce, které může škola použít, nebo se jimi jen inspirovat při vytváření své vlastní aktivity.

Výuka regionálních témat vyžaduje účinnou interakci mnoha vzdělávacích oborů. Diplomová práce je zaměřena především na kooperaci dějepisu se zeměpisem a přináší několik vlastních metodických návrhů, které z této spolupráce vycházejí.

Výklad o výuce regionálních témat je rozpracován na podkladě regionu Uhlířskojanovicka, který je autorce blízký. Tento region je charakterizován z geografického hlediska, je přiblížena jeho historie i současnost. Jelikož nebyla vydána souborná publikace zaměřující se na tuto oblast, byl vytvořen seznam regionální literatury a dalších zdrojů, který by měl zájemcům usnadnit přístup k regionálním informacím.

Z empirického šetření mezi obyvateli Uhlířskojanovicka bylo zjištěno, že míra jejich regionální identity je velká, ale lidé nemají dostatek vědomostí o svém okolí. Na základě těchto zjištění byl vytvořen soubor metodických materiálů pro druhý stupeň základního vzdělávání, které vycházejí z reálií tohoto regionu. Autorka doufá, že vytvořené náměty budou inspirací pro učitele, kteří se rozhodnou témata ze svého regionu zařadit do výuky a podporovat tak vědomí regionální identity u svých žáků.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

100 let požárního sboru v Uhlířských Janovicích, Uhlířské Janovice 1973.

70. výroční zpráva *Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1936*, Uhlířské Janovice 1937.

73. výroční zpráva *Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1939*, Uhlířské Janovice 1939.

74. výroční zpráva *Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1940*, Uhlířské Janovice 1940.

ADAMOVIÁ Martina, *Mentální mapy*, České Budějovice 2002 (= diplomová práce).

ADLER Jiří, *Vliv skláren na přeměnu krajiny ve středních a jihovýchodních Čechách*, *Historická geografie* 12, 1974, s. 119 – 149.

BARTOŠ Josef – SCHULZ Jindřich – TRAPL Miloš, *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*, Olomouc 2004.

BARTOŠ Josef – SCHULZ Jindřich – TRAPL Miloš, *Regionální dějiny. Stav, problémy a výhledy*, *Acta universitatis Palackianae, Historica* 29, 2000, s. 21 – 38.

BARTOŠ Josef a kol., *Metodické otázky regionálních dějin*, Praha 1981.

BARTOŠ Martin, *Památky Kutnohorska. Nemovité kulturní památky okresu Kutná Hora*, Kutná Hora 1998.

BENEŠ Zdeněk (ed.), *Historie a škola III. Člověk, společnost, dějiny II – jak učit dějiny 20. století*, Praha 2006.

BENEŠ Zdeněk (ed.), *Historie a škola IV. Dějepis a mezipředmětové vztahy*, Praha 2008.

BENEŠOVÁ Jitka, *Uhlířské Janovice*, Gymnázium Kolín 2002/2003 (= seminární práce).

BOHÁČ Zdeněk, *České řeky ve světle písemných pramenů a starých map*, *Historická geografie* 24, 1985, s. 31 – 51.

BONDY Bohumil – DVORSKÝ František, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1906.

Boskovice od pravěku do konce 20. století. Učebnice pro střední školy a 2. stupeň základních škol, Boskovice 1999.

BRABCOVÁ Alexandra (ed.), *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*, Náchod 2003.

- BRUNCLÍK Josef, *Památník hasičské župy uhlířsko-janovické: vydaný na oslavu 20letého trvání*, Uhlířské Janovice 1906.
- BRUNCLÍK Josef, *Památník vydaný na oslavu 25 letého trvání měšťanských škol v Uhlířských Janovicích*, Uhlířské Janovice 1924.
- BUBENÍK Josef, *Příspěvek k poznání hradištního osídlení Posázaví*, Archeologické rozhledy 22, 1970, s. 286 – 306.
- BURKE Peter, *Francouzská revoluce v dějepisectví. Škola Annales (1929 – 1989)*, Praha 2004.
- BURSÍKOVÁ Ludmila – MARTINOVSKÝ Pavel a kol., *Metodické inspirace. Mezipředmětové vztahy v dějepise. Ze zkušeností z výuky i mimoškolních činností*, Praha 2009.
- BŮŽEK Václav, *Region v historickém diskurzu*, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 5 – 13.
- CABADA Ladislav – JUREK Petr a kol., *Mentální mapy, teritorialita a identita v evropském prostředí*, Plzeň 2010.
- CÍLEK Václav – LOŽEK Vojen a kol., *Obraz krajiny. Pohled ze středních Čech*, Praha 2011.
- CÍLEK Václav, *Krajiny vnější a vnitřní*, Praha 2005.
- ČÁP Jan – MAREŠ Jiří, *Psychologie pro učitele*, Praha 2007.
- ČAPEK Karel, *Rodný kraj*, in: Martínková Věra, *Čítanka 3 pro 3. ročník středních škol*, Praha 2001, s. 172 – 173.
- ČAPEK Vratislav a kol., *Didaktika dějepisu II*, Praha 1988.
- ČAPKA František, *Několik poznámek k významu regionálních dějin pro vyučování dějepisu*, in: XIX. Mikulovské sympozium 1989, Brno 1990, s. 69 – 75.
- ČEKAL Jiří, *Výuka tématu Místní region na 2. stupni ZŠ* [online], 2011. Dostupné na www: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFD/13039/VYUKA-TEMATU-MISTNI-REGION-NA-2-STUPNI-ZS.html/>
- ČERNÁ Monika, *Využití regionálních témat ve výuce dějepisu* [online], 2011. Dostupné na www: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/G/13175/VYUZITI-REGIONALNICH-TEMAT-VE-VYUCE-DEJEPISU.html/>
- ČERNÍKOVÁ Andrea, *Občanská záložna v Uhlířských Janovicích*, Univerzita Hradec Králové 2000/2001 (= seminární práce).
- ČERVENÝ Jaroslav, *Léto na Uhlířskojanovicku pod Březinou*, Sociálně demokratické Podvysocko 18, 1938, č. 40 – 50, s. 3.

- ČIHOVSKÝ Jaroslav, *Sociologický výzkum*, Olomouc 2006.
- ČÍŽEK Lukáš, *Kutnohorský fotbal v kontextu doby (Meziválečného Československa)*, Pardubice 2012 (= bakalářská práce).
- ČORNEJ Petr, *Lipanská křižovatka: příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992.
- DEMEK Jaromír a kol., *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*, Praha 1987.
- DOBÍHAL Alois, *Uhlířské Janovice v historii*, Uhlířské Janovice 1969.
- Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, Praha 2009.
- Foltýn Dušan, *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008.
- GAVORA Petr, *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno 2000.
- GOLD Hugo, *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti I.*, Brno – Praha 1934.
- GOTTLIEB Jaromír – JAKUBCOVÁ Radana, *Cestička do školy aneb několik kroků k úspěšnému komunitnímu projektu. Metodická příručka pro školy Královéhradeckého kraje*, Jičín 2004.
- GRIMM František, *Vysoká. Vrch a zřícenina u Kutné Hory*, Praha 1937.
- GRULICH Josef, *Zkoumání „maličkostí“*, ČČH 99, 2001, s. 519 – 547.
- HEŘMAN Jan, *Z ikonografie středního Posázaví*, Vlašim 2009.
- HEŘMAN Jan, *Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě*, Praha 1980.
- HOFMANN Eduard, *Integrované terénní vyučování*, Brno 2003.
- HOFMANN Eduard, *Terénní vyučování* [online], 2005. Dostupné na [www: http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFD/263/TERENNI-VYUCOVANI.html/](http://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVFD/263/TERENNI-VYUCOVANI.html/)
- HUDECOVÁ Dagmar – LABISCHOVÁ Denisa, *Nebojme se výuky moderních dějin. Nové a soudobé dějiny v současném dějepisném vyučování*, Úvaly – Praha 2009.
- HUDECOVÁ Dagmar, *Jak modernizovat výuku dějepisu. Výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*, Úvaly – Praha 2007.
- Humanizace ve vzdělávání. Sborník referátů z konference uspořádané 7. – 9. listopadu 1990 v Bechyni*, Praha 1991.
- HUSA Václav, *Uhlířské tovaryšstvo na Kutnohorsku ve 14. až 16. století*, in: *Středočeský sborník historický*, Praha 1957, s. 7 – 66.
- J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době*, Semily 1996.
- JAGOŠOVÁ Lucie – JŮVA Vladimír, *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*, Brno 2010.

- Jak vznikalo a roste Okresní museum v Uhlířských Janovicích*, Uhlířské Janovice 1935.
- JANDÁKOVÁ Alena, *Z hospodářských dějin pozemkových vlastníků v Posázaví v první polovině 20. století (se zaměřením na Velkostatek Český Šternberk)*, České Budějovice 2012 (= diplomová práce).
- JELÍNEK Zdeněk – KOBIÁN Josef, *Činnost stranického instruktora Leo Bureše na Kolínsku a Uhlířskojanovicu v letech 1941 – 1943*, Kolín 1979.
- JELÍNEK Zdeněk, *Z dějin nacistické okupace a hnutí odporu na Kutnohorsku*, in: *Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939 – 1942*, Praha 1965, s. 54 – 99.
- JÍLEK Tomáš a kol., *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu*, Plzeň 1994.
- JÍLEK Tomáš, *Místní dějiny ve výuce dějepisu se zaměřením na západní Čechy*, in: *Vratislav Čapek a kol., Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005, s. 68 – 78.
- JULÍNEK Stanislav a kol., *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004.
- KÁRNÍK Zdeněk, *Památná místa protifašistického odboje ve Středočeském kraji*, Praha 1985.
- KÁRNÝ Miroslav, *Konečné řešení: genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991.
- KAŠOVÁ Jitka a kol., *Škola trochu jinak. Projektové vyučování v teorii i praxi*, Kroměříž 1995.
- KAŠPAROVÁ Alena – LAUERMANN Marek, *Zapomenutí sousedé. Židé v Čáslavi a Uhlířských Janovicích*, Kutná Hora 2007.
- KAŠPAROVÁ Lenka, *Uhlířské Janovice 1848 – 1914*, Gymnázium Kutná Hora 1999 (= seminární práce).
- KAŠPAROVÁ Lenka, *Židé v Uhlířských Janovicích*, Slezská univerzita v Opavě 2004 (= seminární práce).
- KAVALÍROVÁ Antonie, *Paměti babičky Kavalírové*, Praha 1938.
- KIBIC Karel – VANĚK Vojtěch, *Středověká venkovská sakrální architektura na Kutnohorsku*, Praha 2012.
- KLÍMA Ivan, *Jak přežít blahobyť*, Brno 2001.
- KÜHNLOVÁ Hana, *Tady jsem doma, aneb Poznej dobře svoje bydliště*, Praha 1998.
- KÜHNLOVÁ Hana, *Zeměpis místního regionu – příroda, kultura a životní prostředí*, *Geografické rozhledy* 7, 1997, č. 4, s. 116 – 119.
- KÜHNLOVÁ Hana, *Život v našem regionu. Příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*, Plzeň 2007.

- KUTNAR František – MAREK Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 2009.
- KUTNAR František, *Hodnota a úkol regionálního momentu v dějinách*, Acta Regionalia 1965, s. 7 – 10.
- LABISCHOVÁ Denisa – GRACOVÁ Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2008.
- LAUERMANN Marek, *Židé v Kutné Hoře*, Kutná Hora 2006.
- LAUKO Viliam – BAŠKOVSKÝ Oliver, *Úvod do regionálnej geografie*, Bratislava 1990.
- LEDR Josef, *Dějiny města Uhlíř. Janovic*, Kutná Hora 1909.
- LEDR Josef, *Posázaví. Uhlířskojanovicko*, in: *Království české*, Praha 1912, s. 181 – 216.
- LEMINGER Emanuel, *O malbách v presbiteriu v Uhl. Janovicích*, in: *Stará Kutná Hora*, část I. Místopis, Kutná Hora 2006, s. 3 – 4.
- LETOŠNÍKOVÁ Liduše, *Český Šternberk. Hrad a zámek*, Praha 1983.
- LOŽEK Vojen – CÍLEK Václav – KUBÍKOVÁ Jarmila a kol., *Střední Čechy. Příroda, člověk, krajina*, Praha 2003.
- LUPÍNEK František, *Jan Roháč z Dubé a hnutí husitské*, Kutná Hora 1937.
- LUTRÝN Jindřich, *Rataje. Perla Posázaví*, Rataje nad Sázavou 1993.
- LUTRÝN Vlastislav, *Železnice ve středním Posázaví*, in: Kovář Miroslav – John Jan (edd.), *Sborník Muzea Středního Posázaví v Ratajích nad Sázavou a Archeologické společnosti při Katedře archeologie Západočeské univerzity v Plzni I*, Praha 2001, s. 21 – 24.
- MAJOR Ladislav, *Školní přírodovědné exkurze v oblasti Kutnohorska*, České Budějovice 1998 (= diplomová práce).
- MAŇÁK Josef – ŠVEC Vlastimil, *Výukové metody*, Brno 2003.
- MEJSTRÍK Václav a kol., *Metodika dějepisu jako učebního předmětu*, Praha 1964.
- MELICHAROVÁ Jitka a kol., *Kutnohorsko a střední Polabí. Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1970.
- Měšťanská škola Uhlířské Janovice. Základní škola Uhlířské Janovice: 1899 – 1999*, Uhlířské Janovice 1999.
- Metodické inspirace. Dějepis ve škole. Ze zkušeností učitelů základních a středních škol*, Praha 1998.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*, Praha 2001.

- Návrh územního plánu města Uhlířské Janovice*, 2011.
- Nikdy nezapomeneme!*, Kutná Hora 1975.
- NOVÁČEK Aleš, *Historická geografie v Česku: zpráva o současném stavu vědního oboru*, *Klaudyán* 6, 2009, č. 1 – 2, s. 18 – 27.
- NOVÁKOVÁ Petra, *Uhlířské Janovice*, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2003 (= seminární práce).
- NOVOTNÝ Pavel, *Regionální dějiny a jejich postavení ve výuce dějepisu*, Brno 2007.
- PAPAJÍK David, *Dějiny měst, městeček a vesnic*, Olomouc 2005.
- PARKAN František a kol., *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*, Praha 2008.
- PĚKNÝ Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.
- PERLÍN Radim, *Představitelé veřejné správy jako aktéři lokálního rozvoje. Sociologický průzkum mezi starosty venkovských obcí okresů Písek a Tábor*, in: Jan Kubeš (ed.), *Problémy stabilizace venkovského osídlení v ČR*, České Budějovice 2000, s. 133 – 150.
- PETRÁŇ Josef – PETRÁŇOVÁ Lydia, *K dvoustému výročí založení školy v Ouběnicích*, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 19, 1978, s. 237 – 280.
- PETRÁŇ Josef, *Barokní socha sv. Josefa v Ouběnicích*, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 31, 1991, s. 163 – 166.
- PETRÁŇ Josef, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011.
- PETRÁŇ Josef, *Dvacáté století v Ouběnicích*, Praha 2009.
- PETRÁŇ Josef, *Mikrohistorie aneb O nedějínách*, in: *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, Praha 2003, s. 201 – 208.
- PETRÁŇ Josef, *Odchod obyvatel z ouběnické obce za prací ve druhé polovině 19. století*, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 40, 2000, s. 139 – 149.
- PETRÁŇ Josef, *Ouběnice – středověká ves na Podblanicku*, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 18, 1977, s. 205 – 251.
- PETRÁŇ Josef, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001.
- PETRÁŇ Josef, *Vzpomínka na oběti heydrichiády v Ouběnicích a okolí*, Ouběnice 1992.
- PODLAHA Antonín, *Posvátná místa království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Díl I.*, Praha 1907.
- Posázaví. Turistická mapa 1 : 100 000*, Praha 1998.

- POSPÍŠILOVÁ Hana, *Jednotné zemědělské družstvo Uhlířské Janovice. Inventář*, Kutná Hora 2006.
- PRŮCHA Jan – WALTEROVÁ Eliška – MAREŠ Jiří, *Pedagogický slovník*, Praha 2009.
- PRŮCHA Jan, *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*, Praha 2006.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Praha 2007.
- RAZÍM Vladislav – MACEK Petr (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011.
- Regionální dějiny v dějepisném vyučování na českých a slovenských školách*, Ústí nad Labem 2006.
- RICHTER Pavel, *Uhlířské Janovice a okolí*, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2003 (= seminární práce).
- Ročenka Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: 1941*, Uhlířské Janovice 1941.
- ROUBÍK František, *Příručka vlastivědné práce*, Praha 1941.
- ROZKOŠNÁ Blanka – LAUERMANN Marek, *Židé na Kutnohorsku. Osídlení na kutnohorském venkově*, Praha 2008.
- ŘEHÁKOVÁ Hana – VESELÝ Dušan, *Zakázané dějiny ve fotografiích*, Praha 1999.
- ŘEZNÍČKOVÁ Dana a kol., *Náměty pro geografické a environmentální vzdělávání: výuka v krajině*, Praha 2008.
- ŘEZNÍČKOVÁ Kateřina, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867 – 1918*, Praha 2007.
- SAJVERA Bohuslav, *Osobnosti Uhlířskojanovicka*, Uhlířské Janovice 2006.
- SAJVERA Bohuslav, *Uhlířské Janovice ve 20. století (1901 – 1950)*, Uhlířské Janovice 2008.
- Sbor dobrovolných hasičů Uhlířské Janovice: 120 let. 1873 – 1993*, Uhlířské Janovice 1993.
- SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze království českého XII. Čáslavsko*, Praha 1997.
- SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze království českého XV. Kouřimsko, Vltavsko a J. – Z. Boleslavsko*, Praha 1998.
- SIWEK Tadeusz, *Percepce geografického prostoru*, Praha 2011.
- SMETÁNKA Zdeněk, *Legenda o Ostojovi*, Praha 1992.
- SOMMER Petr, *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*, Praha 2007.
- Státní okresní archiv Kutná Hora, MNV Uhlířské Janovice, *Kronika obce Uhlířské Janovice 1968 – 1990 (1991)*.

- STRADLING Robert, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2003.
- STRADLING Robert, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004. Dostupné na [www: http://aplikace.msmt.cz/PDF/NHStradlingMultiperspektivita.pdf](http://www.aplikace.msmt.cz/PDF/NHStradlingMultiperspektivita.pdf)
- Střední Posázaví, Kutná Hora. Turistická mapa 1 : 50 000*, Vizovice 2008.
- SUCHÝ Oldřich, *Přehled zemědělských poměrů v soudních okresech Čáslav, Hora Kutná, Janovice Uhlířské, Kolín a Kouřim*, Praha 1928.
- SVOBODA Lubomír, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*, České Budějovice 1986.
- ŠANDERA Martin, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011.
- Šedesátá výroční zpráva Občanské záložny v Uhlířských Janovicích: zapsaného společenství s ručením obmezeným: za rok 1926*, Uhlířské Janovice 1927.
- ŠIMŠÍK Ladislav, *Politický okres kutnohorský*, Kutná Hora 1937.
- ŠMAHEL František, *Husitská revoluce I – IV*, Praha 1995 – 1996.
- ŠOLLE Miloš, *Kouřim v průběhu věků*, Praha 1981.
- ŠOLLE Miloš, *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*, Praha 1966.
- ŠUSTOVÁ Magdaléna, *Stalo se v zemi české... Jak se vyučoval dějepis*, Praha 2009.
- TOMKOVÁ Anna – KAŠOVÁ Jitka – DVOŘÁKOVÁ Markéta, *Učíme v projektech*, Praha 2009.
- TOUŠEK Václav – KUNC Josef – VYSTOUPIL Jiří a kol., *Ekonomická a sociální geografie*, Plzeň 2008.
- TŘEŠTÍK Dušan, *Mýty kmene Čechů (7. – 10. století)*, Praha 2003.
- TŘEŠTÍK Dušan, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*, Praha 2006.
- TUREK Rudolf, *Čechy v raném středověku*, Praha 1982.
- TVRDÍK Radek, *Krajem lípy*, Zbraslavice 2007.
- Uhlířské Janovice. Stručný průvodce* [online], b. d. Dostupné na [www: http://www.uhlirskejanovice.cz/](http://www.uhlirskejanovice.cz/)
- ULVR Václav – PASEKOVÁ Michaela, *Pomáháme při tvorbě Školního vzdělávacího programu: vzdělávací obor Dějepis, Úvaly* – Praha 2006.
- VALENTOVÁ Jarmila, *Osídlení Kutnohorska a Čáslavska v době laténské*, Archeologické rozhledy 48, 1996, s. 729 – 736.

VANĚK Lubomír – POSPÍŠIL Bohumil, *Navštivte kutnohorský okres*, Kutná Hora 1967.

VANĚK Miroslav – MÜCKE Pavel – PELIKÁNOVÁ Hana, *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.

VÁVRA Jaroslav, *Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa*, Geografie 115, č. 4, 2010, s. 461 – 478.

VÁVRA Jaroslav, *Vnímání místa. Výuka (nejen) zeměpisu nejen poznáváním a hodnocením, ale i vnímáním s využitím Yi-Fu Thuanovy koncepce* [online], 2003. Dostupné na www: <http://blisty.cz/art/14798.html>

VÍTKOVÁ Zdena, *Střední Posázaví. Průvodce*, Kutná Hora b. d.

VLASÁK Antonín Norbert, *Okres Uhlířsko - Janovický v Čáslavsku*, Tábor 1885.

VOREL Petr, *Základy historické regionalistiky*, Pardubice 2005.

VŠETEČKOVÁ Zuzana a kol., *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*, Praha 2011.

Vzdělávací program Národní škola, Praha 1997.

Vzdělávací program Občanská škola, Praha 1996.

Vzdělávací program Základní škola, Praha 2003.

ZAVADIL Antonín, *Kutnohorsko slovem i obrazem II*, Kutná Hora 1914.

<http://actapublica.eu/>

<http://blisty.cz/>

<http://kutnohorsky.denik.cz/>

<http://mapy.crr.cz/>

<http://oldmaps.geolab.cz/>

<http://rvp.cz/>

<http://uj.euweb.cz/index.php?page=/ujhistory.php%20>

<http://www.bylany.com/index.html>

<http://www.cd.cz/default.htm>

<http://www.collegiumbohemicum.cz/>

<http://www.cuzk.cz/>

<http://www.czso.cz/>

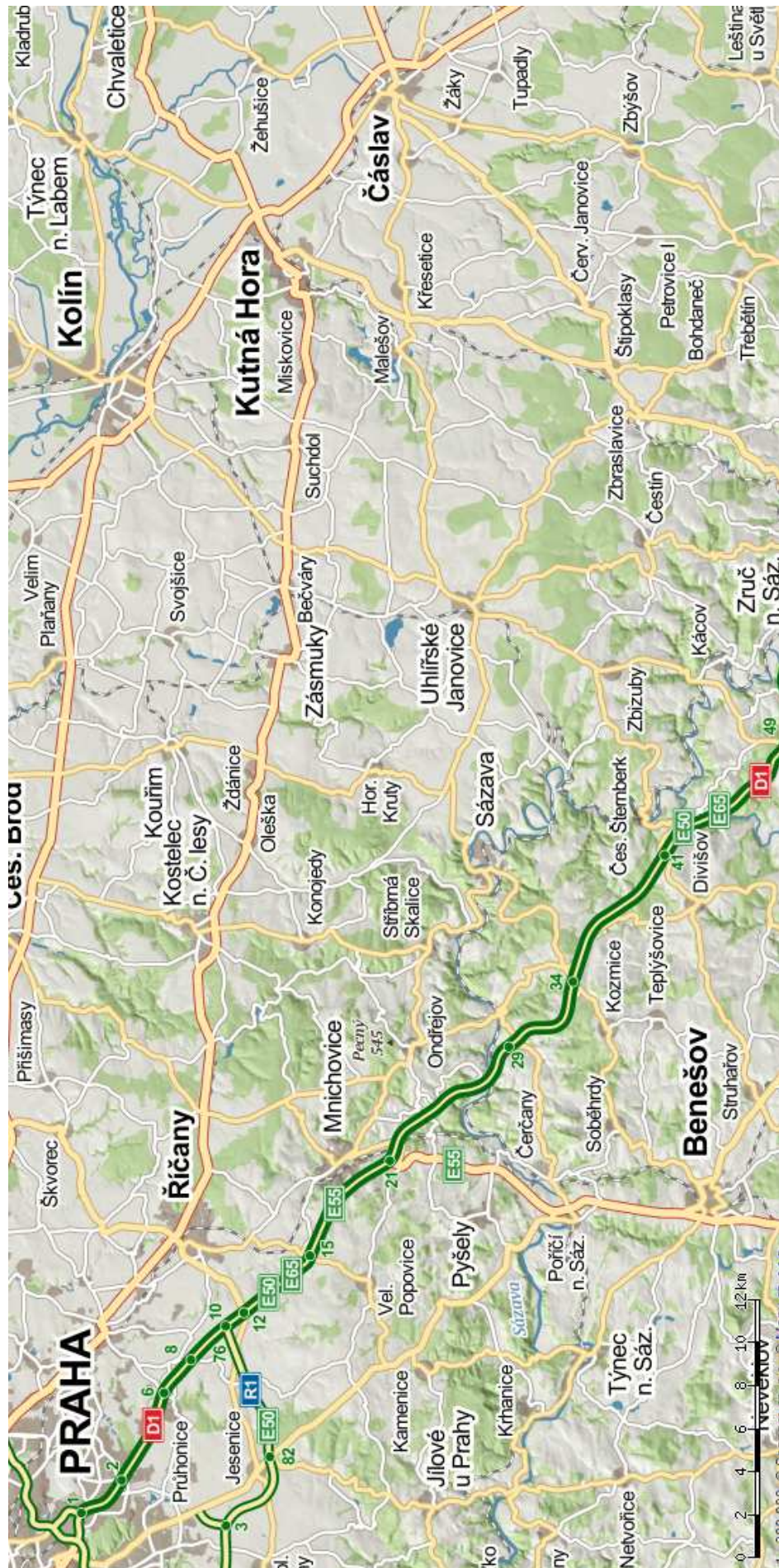
<http://www.enduro-janovice.estranky.cz/>

<http://www.farnostjanovice.cz/>

<http://www.fotohistorie.cz>
<http://www.historie.upol.cz/>
<http://www.holocaust.cz/>
<http://www.hradceskysternberk.cz/>
<http://www.chopos.cz/>
<http://www.infocentrum-kolin.cz/>
<http://www.janusarchiv.cz/>
<http://www.kehilaprag.cz/>
<http://www.klicek.org/index2.html>
<http://www.kourim.info/>
<http://www.krajinazaskolou.cz>
<http://www.lipaprovenkov.cz/>
<http://www.mapy.cz/>
<http://www.msmt.cz/>
<http://www.muzeumkourimska.cz/>
<http://www.novinky.cz/>
<http://www.obecrataje.cz/>
<http://www.pohlednice.sbiram.cz>
<http://www.skanzenkourim.cz/>
<http://www.smocr.cz/>
<http://www.soapraha.cz/kutna-hora>
<http://www.starepohledy.cz>
<http://www.stezky.info/>
<http://www.stolni-kalendare.cz/>
<http://www.uhlirskejanovice.cz/>
<http://www.zmizeli-sousedce.cz>
<http://zsuj.cz/>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1



POCIŤOVÁNÍ REGIONÁLNÍ IDENTITY / VNÍMÁNÍ SOUNÁLEŽITOSTI S MÍSTEM, V NĚMŽ ŽIJÍ

Vážení,

chtěla bych Vás požádat o vyplnění krátké ankety. Její výsledky budou použity při zpracování diplomové práce zabývající se možnostmi využití regionálních dějin ve výuce dějepisu na základní škole.

Za Vaši ochotu při vyplňování Vám děkuji.

Lucie Hrbková

studentka PF JČU v Českých Budějovicích

Vhodnou odpověď prosím zakroužkujte: **ŽENA** **MUŽ**

Žijete ve městě Uhlířských Janovicích, nebo v jeho blízkém okolí?

ANO NE (vhodnou odpověď prosím zakroužkujte)

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli negativně, dále již prosím nevyplňujte.

Děkuji za Vaši ochotu.

1. Jste hrdý/hrdá na své město? (vhodnou odpověď prosím zakroužkujte)

- a) URČITĚ ANO
- b) ASI ANO
- c) JE MI TO JEDNO
- d) ASI NE
- e) URČITĚ NE

2. Zajímáte se o dění ve městě? (vhodnou odpověď prosím zakroužkujte)

- a) JISTĚ, DĚNÍ VE MĚSTĚ MĚ ZAJÍMÁ
- b) VŮBEC, O DĚNÍ VE MĚSTĚ SE NEZAJÍMÁM

3. Kde se v Uhlířských Janovicích nacházejí sochy a koho/co znázorňují?

4. Co vnímáte v Uhlířských Janovicích jako největší problém?

5. Když se Vás někdo cizí zeptá, odkud jste, co odpovíte?

6. Vracíte se do Janovic rád/ráda? (vhodnou odpověď prosím zakroužkujte)

ANO NE

VNÍMÁNÍ SOUNÁLEŽITOSTI S MÍSTEM, V NĚMŽ ŽIJU

Milí žáci,

děkuji Vám za vyplnění této ankety.

Lucie Hrbková

studentka PF JČU v Českých Budějovicích

Vhodnou odpověď prosím zakroužkuj: **DÍVKA**

CHLAPEC

1. Jsi hrdý na své město?

(vhodnou odpověď prosím zakroužkuj)

- a) URČITĚ ANO
- b) ASI ANO
- c) JE MI TO JEDNO
- d) ASI NE
- e) URČITĚ NE

2. Zajímáš se o to, co se ve městě děje?

(vhodnou odpověď prosím zakroužkuj)

(např. jaké se hrají sportovní zápasy, kdy se hraje divadlo, kdy se pořádá nějaká kulturní akce)

- a) ANO
- b) NE

3. Kde v Uhlířských Janovicích najdeš sochy a koho/co znázorňují?

4. Co se Ti ve městě nelíbí?

5. Když se Tě někdo cizí zeptá, odkud jsi, co mu odpovíš?

6. Vracíš se do Janovic rád/ráda?

(vhodnou odpověď prosím zakroužkuj)

ANO

NE

Příloha č. 3

**VYHODNOCENÍ EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ ZJIŠŤUJÍCÍHO MÍRU
REGIONÁLNÍ IDENTITY OBYVATEL UHLÍŘSKOJANOVICKA**

Tab. I Empirické šetření

celkový počet získaných dotazníků	184
počet relevantních dotazníků	163
počet dotazníků vyplněných žáky ZŠ	79
počet dotazníků vyplněných veřejností	105
z toho nežijí v Uhlířských Janovicích ani blízkém okolí	21
z toho žijí v Uhlířských Janovicích nebo blízkém okolí	84

Tab. II Počet respondentů

5. třída	celkem	38
	dívky	23
	chlapci	15
9. třída	celkem	41
	dívky	22
	chlapci	19
veřejnost	celkem	84
	ženy	47
	muži	37

Tab. III 1. Jste hrdý/á na své město?

	5. třída		9. třída		veřejnost		respondenti
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	ženy	muži	celkem
určitě ano	8	7	5	5	18	14	57
asi ano	12	5	6	3	20	19	65
je mi to jedno	3	3	7	11	7	2	33
asi ne	0	0	4	0	2	0	6
určitě ne	0	0	0	0	0	2	2

Tab. IV 2. Zajímáte se o dění ve městě?

	5. třída		9. třída		veřejnost		respondenti
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	ženy	muži	celkem
jistě, o dění ve městě se zajímám	20	10	10	8	35	32	115
vůbec, o dění ve městě se nezajímám	3	5	12	11	12	5	48

Tab. V 3. Kde se v Uhlířských Janovicích nacházejí sochy a koho/co znázorňují?

	5. třída		9. třída		veřejnost		respondenti
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	ženy	muži	celkem
sv. Václav	3	4	7	6	33	29	82
sv. Jan Nepomucký	0	0	0	0	8	3	11
Panna Marie	0	0	1	1	10	4	16
Tomáš Garrigue Masaryk	18	11	10	6	5	8	58
Jan Amos Komenský	2	2	1	0	0	0	5
náměstí	5	5	10	8	33	29	90
"přepínačka"	0	0	1	0	10	8	19
před 1. stupněm ZŠ	20	11	11	6	3	7	58
u kostelíku sv. Jiljí	1	1	0	0	8	11	21
jedna socha + její umístění	17	8	9	6	16	12	68
dvě sochy + jejich umístění	2	3	3	3	6	10	27
tři sochy + jejich umístění	0	0	1	0	7	2	10
čtyři sochy + jejich umístění	0	0	0	0	0	0	0
nevím + nevyplněno	0	0	6	8	10	3	27

Tab. VI 4. Co vnímáte v Uhlířských Janovicích jako největší problém?

	5. třída		9. třída		veřejnost		respondenti	
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	ženy	muži	celkem	%
osoby pod vlivem návykových látek	15	6	9	0	1	0	30	15,4
nepořádek, odpady	6	4	2	7	5	2	26	13,3
negativní hodnocení vzhledu města	2	2	7	0	9	5	25	12,8
nevím + nevyplněno	0	2	2	6	7	2	21	10,7
nedostavěný domov důchodců	0	0	1	0	9	6	16	8,2
nedostatek kulturního a sportovního využití	0	0	1	1	5	8	15	7,7
nadměrné zatížení dopravou + špatný stav dopravních komunikací	2	0	1	1	2	5	11	5,6
nezaměstnanost a nedostatek pracovních míst	0	0	0	0	8	2	10	5,1
není problém	1	2	0	0	3	2	8	4
nedostatečný stavební rozvoj města	0	0	0	1	1	4	6	3
vysoké ceny zboží	0	0	0	0	4	2	6	3
nedostatek parkovacích ploch	0	0	0	0	5	1	6	3
problém vidím ve všem	0	0	1	4	1	0	6	3
vietnamská komunita	0	0	0	2	0	2	4	2
absence velkých obchodních řetězců	0	0	0	0	1	2	3	1,5
nedostatečná komunikace městského úřadu s občany	0	0	0	0	1	1	2	1

Tab. VII 5. Když se Vás někdo cizí zeptá, odkud jste, co odpovíte?

	5. třída		9. třída		veřejnost		respondenti
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	ženy	muži	celkem
z Uhlířských Janovic	3	8	2	4	20	19	56
z konkrétní vesnice u Uhlířských Janovic	2	1	3	1	6	2	15
z Uhlířských Janovic u Kutné Hory	0	0	1	0	6	3	10
z Uhlířských Janovic od Kutné Hory a Kolína	0	0	0	0	1	1	2
z Uhlířských Janovic ve středních Čechách	0	0	0	0	0	1	1
od Kutné Hory	0	0	2	1	1	2	6
z Uhlířských Janovic u Kolína	0	0	2	0	0	1	3
z Posázaví	0	1	0	0	0	0	1
od Prahy	0	0	0	0	0	1	1
z Čech	1	0	0	0	3	4	8
neodpovím/neřeknu	15	4	10	4	7	2	42
nevyplněno	2	1	2	9	3	1	18

Tab. VIII 6. Vracíte se do Janovic rád/ráda?

	5. třída		9. třída		veřejnost		respondenti
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	ženy	muži	celkem
ano	22	14	18	13	41	37	145
ne	1	1	3	3	4	0	12

Tab. XI Komparace odpovědí na otázky č. 1 a č. 2

<i>Dospělí respondenti, kteří v otázce č. 2 odpověděli, že se zajímají o dění ve městě, odpověděli na otázku č. 1:</i>			
	celkem	ženy	muži
určitě ano	27	14	13
asi ano	35	18	17
je mi to jedno	2	2	0
asi ne	1	1	0
určitě ne	2	0	2
<i>Dospělí respondenti, kteří v otázce č. 2 odpověděli, že se nezajímají o dění ve městě, odpověděli na otázku č. 1:</i>			
	celkem	ženy	muži
určitě ano	5	4	1
asi ano	4	2	2
je mi to jedno	7	5	2
asi ne	1	1	0
určitě ne	0	0	0

Tab. X Komparace odpovědí na otázky č. 1 a č. 4

	určitě ano + asi ano	je mi to jedno	určitě ne + asi ne
negativní hodnocení vzhledu města	18	4	3
osoby pod vlivem návykových látek	25	4	6
nepořádek, odpadky	18	7	1
nedostatek kulturního a sportovního vyžití	11	3	1
nadměrné zatížení dopravou + špatný stav dopravních komunikací	8	3	0
nedostavěný domov důchodců	14	2	0
nezaměstnanost a nedostatek pracovních míst	7	3	0
nedostatečný stavební rozvoj města	3	1	2
absence velkých obchodních řetězců	3	0	0
nedostatečná komunikace městského úřadu s občany	1	0	1
vysoké ceny zboží	4	2	0
nedostatek parkovacích ploch	6	0	0
vietnamská komunita	2	2	0
problém vidím ve všem	4	2	0
není problém	7	1	0
nevím + nevyplněno	14	6	1

Tab. XI Komparace odpovědí na otázky č. 2 a č. 4

	ano	ne
negativní hodnocení vzhledu města	21	4
osoby pod vlivem návykových látek	22	8
nepořádek, odpadky	18	8
nedostatek kulturního a sportovního vyžití	10	5
nadměrné zatížení dopravou + špatný stav dopravních komunikací	8	3
nedostavěný domov důchodců	13	3
nezaměstnanost a nedostatek pracovních míst	8	2
nedostatečný stavební rozvoj města	5	1
absence velkých obchodních řetězců	3	0
nedostatečná komunikace městského úřadu s občany	2	0
vysoké ceny zboží	2	4
nedostatek parkovacích ploch	6	0
vietnamská komunita	4	0
problém vidím ve všem	1	1
není problém	6	6
nevím + nevyplněno	13	8